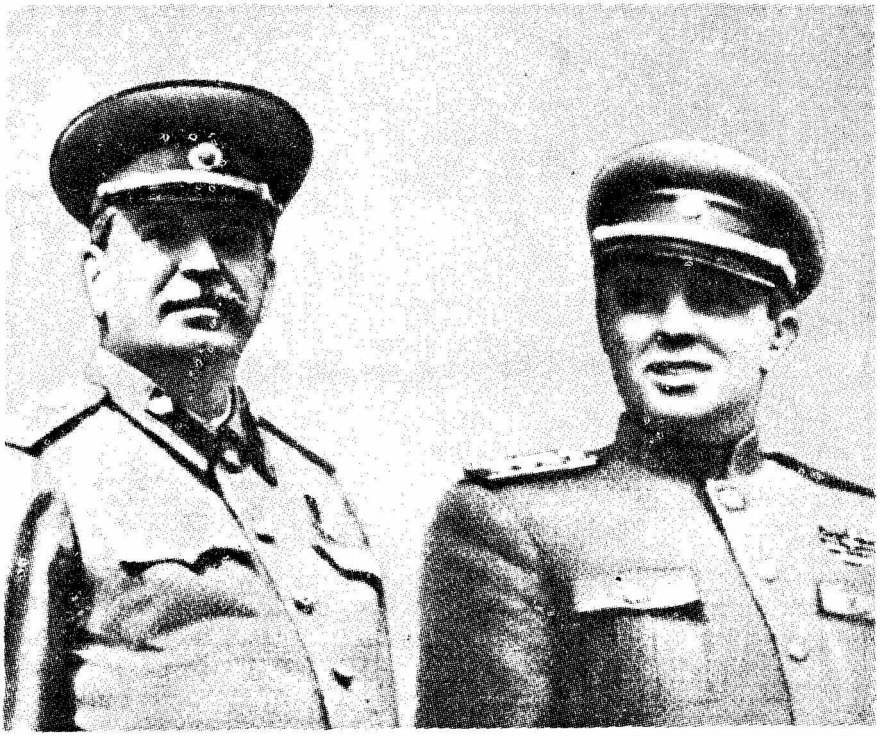
ENVER HOCA STALİN'İ ANLATIYOR

Çeviren : **Selçuk KIŞ**

YURT KİTAP YAYIN

ENVER HOCA
STALİN'İ ANLATIYOR

Çeviren :
SELÇUK KIŞ

YURT KİTAP YAYIN
Sokullu Mehmetpaşa Cad. 156/C
Dikmen - 06460 ANKARA
Tel : (4) 182 46 42

1. Baskı : Şubat, 1988

Çağ Matbaası — Tel : 324 28 49 - 311 49 56 — Ankara

İÇİNDEKİLER

JOSEF STALİN'İN YÜZÜNCÜ DOĞUM YILDÖNÜMÜNE ... 5

STALİN'LE KARŞILAŞMALARIMIN ANILARI :

İLK KARŞILAŞMA / Temmuz 1947 33

İKİNCİ KARŞILAŞMA / Mart - Nisan 1949 57

ÜÇÜNCÜ KARŞILAŞMA / Kasım 1949 83

DÖRDÜNCÜ KARŞILAŞMA / Ocak 1950 108

BEŞİNCİ KARŞILAŞMA / Nisan 1951 134

JOSEF STALİN'İN
YÜZÜNCÜ DOĞUM YILDÖNÜMÜNE

İçinde bulunduğumuz 1979 yılının 21 Aralık'ı Josef Stalin'in yüzüncü doğum günü olacak. Rus proletaryasının, uluslararası proletarya'nın bu ünlü yöneticisi, Arnavutluk halkının sadık dostu, özgürlük, bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm için mücadele veren tüm ezilmiş dünya halklarının bu sevgili dostu, yüz yıl önce doğmuştu.

Stalin'in tüm yaşamı Rus kapitalizmine, dünya kapitalizmine, emperyalizme, dünya gericiliğinin ve sermayesinin hizmetinde çalışan antimarksist ve antileninist akımlara karşı çetin ve sürekli bir mücadeleyle kendini

gösterir. Stalin, Lenin ve arkadaşlarının yönetimi altında, Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin hazırlayıcılarından ve yöneticilerinden ve Bolşevik Partisinin bükülmez militanlarından biriydi.

Lenin'in ölümünden sonra, Stalin, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin savunulması ve zaferi için otuz yıl boyunca mücadeleyi yönetti. Onun eserine ve kişiliğine karşı duyulan sevgi, saygı ve bağlılık dünya proletaryasının ve dünya halklarının gönlünde de büyük bir yer tutar; Viladimir İliç Lenin'in bu sadık izleyicisi, seçkin ve kararlı silah arkadaşına karşı dünya gericiliğinin ve kapitalist burjuvazinin sınırsız düşmanlığı da bunu açıklar zaten.

Ciddi mücadelesi, savunma ilkeleriyle, Marks, Engels, Lenin'in düşüncelerinin geliştirmesi ve sürekli uygulamasıyla Stalin, Marksizm - Leninizm'in büyük klasikleri arasında yer almıştır. O, göze batan yeteneği ve açık görüşlülüğü sayesinde, burjuvazi ve gericiliğin büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin zaferini engellemek için ellerinden gelen herşeyi yaptıkları zor bir zamanda ne yapılacağını bildi.

Rus proletaryasının amaçlarını gerçekleştirmek için aşmak zorunda olduğu zorluklar bir hayli fazlaydı, çünkü o zamanlar hâlâ Rusya'da ve dünyada kapitalizm egemendi. Ama o zamandan sonra, kapitalizm kendi kuyusunun kazıcısını yaratmış ve proletaryayı, bu en devrimci sınıfı, devrimi yönetmeye çağırmıştı. Bu sınıf tarihî görevini, düşmana karşı amansız bir mücadelede, başarıyla yerine getirmeliydi, bu mücadele sayesinde bu sınıfın istediği özgürlükleri ve hakları elde etmeli ve siyasal iktidarı ele geçirmeliydi. Ancak bu yolla proletarya, sömürgen, baskıcı kapitalist burjuvaziden ekonomik ve siyasal iktidarı koparabilir ve yeni dünyayı kurabilirdi.

Marks ve Engels, bilimsel sosyalizmin ve devrimin proleter bilimini yarattılar. Birinci Enternasyonal adıyla tanınan Uluslararası İşçiler Birliği'ni kurdular. Bu ilk uluslararası işçi örgütünün temel ilkeleri, oluşturulan Manifestosunda belirtilmiştir. Bu Manifesto, proletaryaya üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kaldırılış yolunu belirlemiş, devrim yoluyla iktidarın ele geçirilmesi için proletarya partisinin yaratılışını kabul etmiş ve çeşitli ülkelerde, çeşitli «kuramsal» şekillerde kendini gösteren oportünizme ve kapitalizme karşı proletaryanın yürütmek zorunda olduğu mücadeleyi belirlemiştir.

Büyük ölçüde Karl Marks ve Friedrich Engels'in eserlerine dayanarak onları ender bir ustalıkla savunan Viladimir İliç Lenin, onların eserlerinin bu dahi devam ettiricisi, revizyonist, oportünist ve öteki dönek akımlara karşı mücadeleyi geliştirdi. Hainler, Birinci Enternasyonal'in büyük bayrağını bir yana iterek, açıktan açığa Komünist Parti'si Manifestosunun «tüm ülkelerin proleterleri, birleşin!» buyruğuna tecavüz ettiler. Marksizmin bu hainleri emperyalist savaşın hesaplarına karşı çıkacakları yerde, bunu onayladılar.

Lenin, marksizmin gelişmesi ve savunulması için temel eserler yazdı. Sosyalist ve komünist toplumun kurulması üzerinde Marks ve Engels'in düşüncelerini özellikle zenginleştirdi. Tarihin materyalist gelişimini yaşadığı çağdaki ülkesinin koşullarını gözönünde tutarak Bolşevik Partisinin kuruluşu ve sağlamlaştırılması için mücadele etti. Çarlığın ve ordusu'nun kokuştuğu bir sırada, Vladimir İliç ve öteki bolşevikler ,dışarda olduğu gibi Rusya'da da yoğun devrimci bir mücadele pahasına, büyük Sosyalist Proleter Devrimi'ni hazırladı ve başlattılar.

Lenin'in devrimin utkusu için dahice planı gerçekleşti. Eski dünyayı sarsan ve insanlık tarihinde sömü-

rünün ve baskının ortadan kalktığı yeni bir yol açan Büyük Devrim'in başarısından sonra, Lenin ilk Sosyalist Devletin kuruluşu için mücadele etti. Yanında da onun sadık meslekdaşı Josef Visarionoviç Stalin mücadele etti ve çalıştı.

Burjuvazinin Marks, Engels ve Lenin'in düşüncelerine, onların işçi sınıfının ve halkların yararına doğru, kararlı ve bükülmez eylemlerine karşı direnemeyeceklerini anlıyoruz. Gerçekten de, hiç tereddüt etmeden, vahşice, inatla, hiç durmadan, burjuvazi onların düşüncelerine karşı çeşitli silahlarla saldırıp durdu.

Ama Rus proletaryasının karşı konulmaz ve örgütlü gücü, dünya proletaryasıyla birleşmiş bu güç, kapitalizmin ve gerici dünya burjuvazisinin örgütlü vahşi düşmanlığına karşı direndi. Bu çatışma, ülkenin dışında olduğu gibi, Rusya'nın içinde de çetin bir sınıf mücadelesinin ifadesiydi. Öyle bir mücadele ki, tüm bu süre boyunca, müdahale güçleriyle, Çarlığın kalıntılarıyla ve Rus gericiliğiyle çatışmalarla somutlaştı. Bu düşmanlara acımasızca vurulması gerekiyordu.

İşte Bolşevik Partiyi bu sınıf mücadelesi sürecinde çelikleştirmek, Proletarya Diktatörlüğü Devletini düzene koymak ve devrimin temel sorunu olarak, sosyalist ekonominin temellerini atmak gerekiyordu. O halde yaşamın tüm alanlarında kökten, kesin düzeltmeler yapmak gerekti, ama yeni bir yolda, yeni bir anlayışla ve yeni bir amaca uzanarak felsefe, ekonomi - politik ve bilimsel sosyalizm kuramı konusunda Marks'ın teorisini, Çarlık Rusya'sının somut koşullarında yaratıcı bir tarzda uygulamak gerekiyordu.

Tüm bu amaçlar, en ileri ve en devrimci sınıf olarak, yoksul ve orta halli köylülerle birlikteliğe dayanarak proletaryanın yönetiminde gerçekleştirilmek zorun-

daydı. Yeni iktidar yaratıldıktan sonra, Çarlık ve Avrupa yabancı sermayesinin boyunduruğundan kurtarılmış halkların ekonomik ve kültürel yaşamını daha iyiye götürmek için kahramanca, büyük bir mücadele yürütmek gerekiyordu. Bu devasa mücadelede Stalin sarsılmaz bir şekilde Lenin'in yanında yer aldı ve ilk sırada savaştı.

Sovyetler Birliği'nde, yeni iktidarın siyasal olarak sağlamlaştığı, tüm dallarda endüstrinin geliştiği, kolhoz tarımının büyüdüğü ve yeni sosyalist kültürün geliştiği ölçüde dış düşmanların ve iç gericiliğin direnişi de daha azgınlaşıyordu.

Stalin, Lenin'in ölüm merasiminde, onun öğretilerine sadık kalacağına, önerilerini yerine getireceğine, Bolşevik Partisi'nin birliğini güçlendireceğine, proletarya diktatörlüğünü hep koruyacağına ve çelikleştireceğine, işçi sınıfının köylülerle birliğini sıkıca güçlendireceğine, sonuna kadar proleter enternasyonalizmin ilkelerine sadık kalacağına, ilk sosyalist devleti, iç burjuva ve toprak ağalarının düşman tuzaklı amaçlarına karşı, öte yandan dış emperyalist düşmanlara karşı, korumaya ve dünyanın altıda birinde sosyalizmi kurmak için sonuna kadar mücadele edeceğine yemin etti.

Josef Stalin sözünü tuttu. Bolşevik Partisi'nin başında, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşunu yönetmeyi, büyük Rus proleter ülkesinden ve Sovyetler Birliği'nin tüm halklarından dünya devrimine devasa bir destek sağlamayı bildi. Kendisinin Marks'ın, Engels'in ve Lenin'in, onlara layık bir takipçisi olduğunu gösterdi ve parlak bir şekilde, dikkate değer, açık görüşlü ve kararlı bir Marksist - Leninist olduğunu kanıtladı.

Sovyetler Birliği'nin iç düşmanları, troçkistler, buharinciler, zinovievistler ve başkaları, uşakları oldukları

dış kapitalistlere sıkıca bağlıydılar. Bunların arasında bazıları, Bolşevik Parti saflarında kalmış, kaleyi içten fethetmek istemişler, Stalin'in yönettiği bu partinin Marksist - Leninist doğru çizgisinden saptırmak istemişler, bazıları ise Devlet'te, fakat bu safların dışında kalmışlardı. Bunlar açıktan açığa ya da el altından sosyalizmin kuruluşunu sabote ediyor, komplolar kuruyorlardı. Bu koşullar altında Stalin, tereddüt etmeden, partiyi oportünist, ve emperyalist burjuvazinin baskısı karşısında döneklerden ve Marksizm - Leninizm'e yabancı tüm görüşlerden temizlemek için, Lenin'in temel öğütlerinden birisini ciddiyetle uyguladı. Stalin'in, Bolşevik Partisi'nin başında Buharincilere, Troçkistlere karşı yürüttüğü mücadele Lenin'in mücadelesinin doğrudan doğruya bir uzantısıdır. Bu mücadele ilkelere derinliğine uygundur, kurtarıcıdır ve bu mücadele olmadan da ne sosyalizmi kurmak, ne de onu savunmak mümkündü.

Josef Stalin zaferlerin ancak çabalarla, özverilerle, zorluklarla ve yüksek mücadele ile elde edilebileceğini ve savunulabileceğini biliyordu. O, kazanılan zaferlerden sonra, ne, hiç bir zaman temeli olmayan bir iyimserlik göstermiş, ne de aşılması gereken zorluklar karşısında bir kötümserliğe kaptırmıştır kendini. Tersine, Stalin, yargılarında, kararlarında, eylemlerinde çok dengeli ve ölçülü bir kişilik olarak kendini göstermiştir. Büyük bir insan olarak partinin ve halkın kalbini kazanmış, onların güçlerini birleştirmiş, militanları savaşta çelikleştirmiş, onları siyasal ve ideolojik olarak, büyük bir eseri, tarihte bir örneği daha olmayan bir eseri gerçekleştirmek için, yetiştirmiştir.

Ekonominin ve kültürün gelişmesi için beş yıllık Stalin planları, dünyadaki ilk sosyalist ülkeyi büyük bir sosyalist güç haline getirdi. Lenin'in, sosyalist endüstrileşmede önceliği ağır endüstriye tanıyan temel ilkesinin

ışığında, Bolşevik Parti, başında Stalin'le birlikte, ülkeyi çok büyük güçlü bir üretim araçları üretimi endüstrisi ile, devasa bir mekanik yapımlar endüstrisi ile donattı, bu endüstri de tümü itibariyle ulusal ekonominin ivedi bir atılım yapmasını garantilemeye yeterliydi, ayrıca aşılmaz bir savunmayı da sağlıyordu. Stalin'in dediği gibi sosyalist ağır endüstri «Köleleştirici dış borç ve kredi yle değil, iç güçlerle gerçekleştirilmiştir». Stalin açıkça belirtmişti ki, Sovyet Devleti, ağır endüstrisini hazırlarken, kapitalist ülkelerin izlediği yolu izleyemezdi, yabancılardan borç bularak, ya da başka ülkeleri soyarak ağır endüstrisini kuramazdı.

Sovyetler Birliği'nde tarımın kollektifleştirilmesinden sonra, sosyalist ağır endüstrinin ürünü olan güçlü bir mekanik ekipmanla donanmış modern sosyalist tarım uygulamasına geçildi. Bu da hububat ve öteki belli başlı tarım ürünleri ve hayvancılık sorunlarını çözümlemeye yaradı. Lenin'in kollektifleştirme planını daha derinlemesine hazırlayan Stalin'dir. Bu planın, sosyalizmin düşmanlarına, kulaklara, Buharinci hainlere, sadece düşman eylemlerden kaynaklanan sayısız engellere karşı değil, aynı zamanda köylülerin deneyimsizliğinden, bilinçlerine derinliğine işlemiş olan özel mülkiyet duygusundan da kaynaklanan engellere karşı çetin bir mücadelede uygulanmasını da o yönetti.

Bu ekonomik ve kültürel büyüme Sovyetler Birliği'nde Proletarya Diktatörlüğünün sağlamlaşmasına yardım etti. Bolşevik Parti'nin başında Stalin, Sovyet Devletini ustalıkla örgütlemeyi ve yönetmeyi bildi, Devletin işlevini yetkinleştirdi, toplumun alt ve üst yapısını Marksist - Leninist yolda dış durumları unutmadan, iç ekonomik gelişmeyi siyasal durumlar tabanında durmadan geliştirmeyi bildi; yani, yeni Proletarya Devleti'nin kuruluşunun tekerlerine çomak sokmak için kapitalist

burjuva devletlerinin yürüttüğü aşağılık entrikalara ve yırtıcı amaçlara karşı koyabildi.

Dünya kapitalizmi Sovyetler Birliği'nde en tehlikeli düşmanını görüyordu. Dıştan onu yalnız bırakmak için çaba harcarken, içten de haince komploları, ispiyonları, hainleri, sağcıları örgütledi ve yüreklendirdi. Proletarya diktatörlüğü bu tehlikeli düşmanlara acımasızca vurdu. Tüm hainler halka açık olarak yargılandılar. Suçlulukları o zaman da çürütülemez kanıtlarla ve en inandırıcı bir biçimde kanıtlandı. Troçkistlere, Buharincilere, Radeklere, Zinoviev, Kamenev, Piatkov ve Tukacevski'ye karşı devrimci yasalar temel alınarak Sovyetler Birliği'nde açılan davalar burjuva propagandası için büyük bir gürültü kaynağı oldu. Burjuvazi, halklarının yaşımını savunan Sovyet İktidarının, Bolşevik Partisinin ve Stalin'in haklı mücadelesine karşı, aleyhteki, suçlayıcı gürültüsünün sesini biraz daha yükseltti ve sistemli aleyhte propagandaya başladı. Oysa Sovyet iktidarı yeni rejimi savunuyordu. Bu rejim işçilerin, köylülerin kanı ve teri pahasına yapılmıştı ve büyük Ekim Devrimi'ni ve Marksizm - Leninizimin katışıksızlığını savunuyordu.

Dış düşmanlar, özellikle Joseph Stalin'e, Marks ve Lenin'in eserini devam ettiren bu insana, Sovyetler Birliği'nin bu yetenekli yöneticisine karşı ne karalar çalmadılar: Tiran'lığı, katilliği, zalimliği mi kalmadı... Bu kara çalmaların temel özelliği edepsizlikleridir. Hayır, Stalin bir tiran olmadı, bir despost da olmadı. O, ilkelere bağlı, doğru, basit, nazik ve insanlara karşı, kadrolara ve yoldaşlarına karşı ilgi dolu bir insandı. Partisinin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği halklarının ve tüm dünya proletaryasının ona gösterdiği sevginin kaynağı da buradaydı işte. Henri Barbusse, Stalin hakkında yazdığı kitapta ,onun için şöyle yazıyordu: «O,

S.S.C.B. işçisiyle, halkıyla, köylüsüyle ve aydınıyla ilişki kurdu ve hep ilişkide kaldı. Vatanlarını yüreklerinde taşıyan, ikiyüz milyondan daha fazla insanla, dünya ihtilalcileriyle de ilişki kurdu.» Daha sonra şöyle diyordu: «Bu açık, aydınlık adam basit bir insandır... Bir çocuk gibi güler. Bir çok yönleriyle Stalin o olağanüstü V. İliç'e benzer, aynı kuram bilimi, aynı uygulama duyarlılığı, aynı ciddiyet... Başka hiçbir yerde olmadığı kadar ancak Stalin'de vardır, Lenin'in sözü ve düşüncesi. O, bugünün Lenin'idir.»

Stalin'in, yaşanan gerçeğe uygulanan ve orada idrak edilen tüm düşünceleri ve eserleri, kırmızı bir ip gibi ve tutarlı bir şekilde Marksist - Leninist devrimci düşünceyle birbirini izler. Bu dikkate değer Marksist - Leninist'in eserlerinde hiçbir ilke hatasına rastlanamaz. O eylemini proletaryanın, çalışan kitlelerin, devrimin, sosyalizmin, komünizmin, ulusal kurtuluşun ve anti-emperyalist çıkarları için yapar. Kuramsal ve siyasal düşüncelerinde seçmeci (eklektik) ve uygulamalarında da tereddütlü değildi. Josep Stalin'in dostluğuna güvenen her yönetici, halkının ileri doğru gittiğini görmekten emindi. Dolambaçlı yollara başvuran kimse Stalin'in keskin yargısından kurtulamazdı. Bu yargı Marksist - Leninist kuramın büyük düşüncelerinden kaynak alırdı ve uyanık düşüncesinde, arı yüreğinde kristalize olmuştu. Tüm yaşamı boyunca, düşmanların kışkırttığı fırtına ve dalgalar arasında bile sosyalizmin doğru yolunda ciddiyetle durmasını bildi.

Stalin ne zaman ve hangi ölçüde uzlaşmalardan vazgeçmek gerektiğini biliyordu, yeter ki bu uzlaşmalar Marksist - Leninist ideolojiye zarar vermesinler, tersine devrime yarasınlar, sosyalizme, Sovyetler Birliği'ne ve Sovyetler Birliği'nin dostlarına yararlı olsunlar.

Proletarya, Marksist - Leninist partiler, gerçek komünistler, ve dünyadaki ilerici tüm insanlar, Bolşevik Partisi'nin ve Stalin'in, Devlet'in ve yeni sosyalist toplumsal ve ekonomik rejimini savunmak için kurtarıcı eylemlerini gerekli, anlamlı, doğru buluyorlardı. Stalin"in eseri dünya halklarınca ve proletaryasınca onanmıştı, çünkü onlar, bunun, kendi üzerlerine ağır bir şekilde çöken sömürüye ve baskıya karşı mücadele ettiğini görüyorlardı. Stalin'e kara çalanlar, özellikle işkenceleri, kapitalist ülkelerde kitle halindeki kıyımları örgütleyenler, açlığın, yoksulluğun, işsizliğin ve daha bir çok mutsuzluğun yaratıcılarıydılar. İşte bu yüzden de bu kararlara inanılmıyordu.

Milyonlarca proleter, tüm dünyada, grevlerde, kentlerin sokaklarında, güçlü gösterilerde, kapitalistlerin fabrikalarında saldırarak bu düşmanlara karşı direniyorlardı. Halklar sömürgecilere karşı demokratik özgürlük ve haklarını elde edebilmek için mücadele veriyordu. Bu aynı zamanda, Sovyetler Birliği'ne, Stalin'e bir uluslararası dayanaktı ve bu dayanak genç Sovyetler Devletini güçlendirmeye ve daha o zamanlardan büyük olan otoritesini genişletmeye başladı.

Kapitalizme karşı, dünyanın dört bir bucağında dünya kapitalizmine karşı mücadele veren komünistler, burjuvazi ve Marksizm - Leninizm hainleri tarafından Sovyetler Birliği ya da Stalin «ajanı» olarak nitelendirilmeye başlandı. Ama komünistler şerefli insanlardı, onlar hiç kimsenin ajanı değillerdi, onlar yalnız Marks - Engels, Lenin ve Stalin doktrininin sadık yandaşlarıydılar. Onlar Sovyetler Birliği'ni destekliyorlarsa, bu onun politikasında, komünist düşüncelerin zafere ulaşması için büyük bir dayanak buldukları içindi. Mücadeleyi yürütmek için savaş üstüne savaş kazanmak için, izlenecek yolu belirlemek için, düşmanları yenmek, ka-

pitalizmin iktidar boyunduruğunu sarsmak ve yeni toplumsal, sosyalist rejimi yerleştirebilmek için izlenecek bir örnek gördükleri içindi.

Dünya kapitalizmi, çözülmekte olan eski rejim olarak, zayıflarken, Sovyetler Birliğinde Sosyalizm, geleceğin yeni düzeni olarak utku kazanıyor ve dünya devriminin her zaman giderek güçlenen yeni bir desteği oluyordu. Bu koşullar altında, kapitalizm, dünyaya sömürüden nasıl kurtulanacağını gösteren büyük proleter Sosyalist Devlete ölümcül bir darbe indirmek için her türlü olanağı kullanmak zorundaydı, işte bunun için de kapitalistler İkinci Dünya Savaşını hazırladılar ve ilan ettiler. Kapitalistler, «Bolşevizme karşı savaş», Sovyetler Birliği'ne karşı savaş için, doğuya yayılma düşlerini gerçekleştirmek için Hitlercileri ayaklandırdılar, desteklediler, yüreklendirdiler ve silahlandırdılar. Sovyetler Birliği kendini tehdit eden tehlikeyi anladı. Stalin uyanıktı, uluslararası kapitalist burjuvazinin kendisine karşı yaptığı karalamaları biliyordu, bunun için büyüyen nazizme ve faşizme karşı mücadele veriyordu, kamuoyunu aldatmak ve Sovyetler Birliği'ne karşı saldırganlık planlarını gerçekleştirmek için Hitlerci beşinci kolunun ve bu burjuvazinin doğal bir sloganı olduğunu biliyordu.

1935 yılı VII. Komintern Kongresi'nde faşizm, çağın somut koşulları içinde halkların en büyük düşmanı olarak nitelendirildi. Bu kongre, Stalin'in doğrudan insiyatifi üzerine, faşizme karşı uluslararası birleşik cephe sözcüğünü ortaya atmıştı. Buna göre her ülkede, planların, faşist devletlerin saldırgan ve açgözlü girişimlerinin içyüzünü ortaya çıkarmak, dünyayı tehdit eden yeni emperyalist savaşı önlemek için halkları bu planlara ve girişimlere karşı ayaklandırmak, gerekiyordu.

Asla ve hiçbir an Stalin, Sovyetler Birliği'ni tehdit eden tehlikeyi unutmadı. Her an, partinin gelecek mücadele için çelikleşmesi, Sovyet halklarının çelik bir Marksist - Lleninist birlik halinde birleşmesi için, Sovyet ekonomisinin yeni sosyalist yolda sağlamlaşması, Sovyetler Birliği'nin araç - gereç ve kadro olarak güçlenmesi, devrimci bir strateji ve taktikle donanması için ciddiyetle çalıştı ve çok açık buyruklar verdi. Stalin, bizzat yaşamdan alınmış olaylarla, emperyalistlerin savaş körükleyicileri olduklarını, emperyalizmin çapulcu savaşların taşıyıcısı olduğunu işaret ediyor ve kanıtlıyor, ayrıca insanlara uyanıklığı asla elden bırakmamalarını, her an Hitlerci nazilere ve İtalyan faşistlere, Japon militaristlere, aynı zamanda da öteki dünya kapitalist güçlerine karşı hazırlıklı olmalarını öneriyordu. Stalin'in sözü altın bir sözdü ve dünya halkları ve proleterler artık bu sözler üzerine yönetiliyordu.

Stalin, Batı Avrupa'nın büyük kapitalist ülkelerinin hükümetlerine, bu Hitlerci dalgaya karşı bir birlik kurmayı önerdi, ama bu hükümetler bu teklifi reddettiler ve hattâ, Sovyetler Birliği ile olan eski anlaşmalarına ihanet etmeye kadar gittiler. Böylelikle «Hitlercilerin», «Bolşevizmin tohumu»nun kökünü kazıyacağını umut ediyor, maşa varken el yakmadan tehlikeden kurtulacaklarını umud ediyorlardı.

Bu ciddi ağır, tehlikeli durum karşısında ve sözümona demokrat batılı hükümetleri faşizme karşı birleşik cephe anlaşması yapmaya ikna edememenin çaresizliği içinde, Stalin, Sovyetler Birliği'ne karşı savaşı geciktirmenin daha yararlı olacağına hükmederek, bunu gerçekleştirmenin yollarını aradı, böylelikle savunmasını güçlendirmek için zaman kazanacaktı. İşte, Almanya ile saldırmazlık paktını bu amaçla imzaladı. Bu pakt geçici olarak tehlikeyi uzaklaştırmak için bir geçici uzlaşma göre-

vi yapacaktı, çünkü Stalin, Hitlercilerin saldırgan emellerinin farkındaydı ve buna karşı koymak için hazırlıyordu ülkeyi.

Birçok burjuva politikacı ve tarihci revizyonistler Hitlerci saldırganlığın Sovyetler Birliği'ni hazırlıksız yakalayabileceğini söylüyor ve yazıyorlar; bunda da suçu Stalin'in üzerine atıyorlar! Oysa olaylar bu karayı da çürütüyor. Biliniyor ki, Hitler Almanyası, saldırgan ülke olarak, saldırmazlık paktını alçakça ve korsanca tecavüz ederek, kendisinin ve müttefiklerinin sahip olduğu ve bir «yıldırım - savaşında» kullanmak üzere hazır bulundurduğu 200 tümen gibi çok önemli bir sayısal üstünlüğe sahip bulunuyorlardı. Ve bu, Hitler'in planına göre, Sovyetler Birliği'ni iki ay gibi bir zamanda yerle bir edecekti!

Ama gerçekte ne olup bittiği biliniyor. Batı Avrupa başta, her yerde zaferle sonuçlanan «Yıldırım - savaşı» Doğuda başarısızlığa uğradı. Kızılordu, arkalarına Sovyet halklarının sağlam desteğini alarak, ricat ede ede savaşarak, düşman güçlerini eritmeyi başardı ve sonunda da, onu olduğu yere mıhlayarak, karşı-saldırıya geçti. Düşmana ard arda darbeler indirerek onu ezdi ve Hitler Almanya'sını şartsız teslim olmaya mecbur etti. Hitler Almanyası'nın ezilmesinde ve İkinci Dünya Savaşında genelde faşizmin yokedilmesinde Sovyetler Birliği'nin kararlı rolü asla inkâr edilemez.

Eğer, S.S.C.B. yoğun olarak kendi savunmasını hazırlamasaydı, eğer İkinci Dünya Savaşının en büyük ağırlığını çeken sosyalist rejim, büyük bir gücün ve canlılığın kanıtını vermeseydi, nasıl olurdu da, Hitler'in Sovyetler Birliği'ne karşı «yıldırım - savaşı» planı başarısızlığa uğratılabilir ve Sovyetler Birliği, insanlığı faşist tutsaklıktan kurtarmak için böylesine büyük bir rol oynayabilir-

di? Bu zaferler nasıl olur da, ülkenin emperyalist saldırıya karşı koymasına hazırlanmasında olduğu kadar, Hitler Almanyası'nın yıkımına ve faşizme karşı tarihî zaferde Stalin'in belirgin rolünü küçültebilirdi? Stalin'i Parti'den ve Sovyet halkından uzaklaştırmak için Kuruşçevci revizyonistlerin her şeytanca girişimi, sosyalist devletin bu zaferde kesin rolü hakkındaki yanıltmalar, tarihî gerçek karşısında paramparça olacaktır. Hiçbir güç bu gerçeği çürütemez, karartamaz, silemez.

Sovyetler halklarının savaşı, başlarında Stalin olduğu halde, bir dizi ülkenin, bu ülke halklarının nazi tutsaklığından kurtulmalarına neden oldu. Doğu Avrupa ülkelerinin birçoğunda halk demokrasilerinin kurulması sonucunu doğurdu, ulusal, antiemperyalist, antikolonyalist kurtuluş savaşlarının patlamasına neden oldu, sömürgeci sistemin yıkılmasına ve sarsılmasına neden oldu ve dünyada sosyalizmin ve devrimin lehine yeni bir güçler dengesinin kurulmasına neden oldu.

Kruşçev utanmadan Stalin'i, «içe kapanık» bir insan olarak, güya ne Sovyetler Birliği'ndeki ne de dünyadaki durumu tanımayan, Kızılordu'nun birliklerinin nerede olduğundan habersiz ve bu birlikleri bir okul yerküresinin üzerinden yöneten biri olarak suçladı.

Stalin'in tartışma kabul edilmez liyakatleri, dünya kapitalizminin Churchill, Roosevelt, Truman, Eden, Montgomery, Hopkins gibi başkanları tarafından da tanınmıştır. Ve de bunlar Marksist - Lleninist ideolojiye ve politikaya düşmanlıklarını, hattâ bizzat Stalin'e olan düşmanlıklarını saklamaya gerek görmeyen insanlardı. Bunların anılarını okudum ve gördüm ki, kapitalizmin bu başkanları Stalin'den bir devlet adamı olarak, bir asker stratejici olarak saygıyla söz ediyorlar ve onu «Şaşırtıcı bir stratejik anlayışla donanmış», «sorunların çabuk

kavranmasında eşsiz bir zekâya sahip» büyük bir insan olarak nitelendiriyorlar. Churchill onun için şöyle diyor: «Bu büyük ve harika insana saygı duyuyorum... Dünyada pek az insan, dakikadan daha kısa bir süre içinde, birçok aylardır içinde bocaladığımız kanıtları, bir anda anlayabilirdi. Bir şimşek gibi herşeyi kavramıştı.»

Kruşçevciler, Nazizme karşı Sovyetler Birliği'nin verdiği savaşı Stalin'in değil de kendilerinin yönettiğini inandırmaya çalıştılar. Ama biliniyor ki, o zamanlar, onlar Stalin'in yanında el oğuşturuyorlardı ve ona övgüler yağdırıyorlardı. İkiyüzlülükle: «Tüm zaferlerimizi büyük Stalin'e borçluyuz, tüm başarılarımızı da...» vb. diyor, aynı zamanda bu zaferleri yoketmeye çalışıyorlardı. Yüreklerden yükselen gerçek övgüler, gerçek zafer türküleri, Sovyet askerlerinin ağızlarından çıkıyordu.

Arnavut halkı ve komünistleri, Sovyetler Birliği'nden çok uzak olmalarına karşın, Stalin'in rolünü ülkemizin geçirdiği en ciddî ve buhranlı anlarda, İtalyan ve Alman faşistlerinin işgali sırasında, ülkemizin kaderine karar verilirken çok yakından ve güçlü olarak hissetmiştir. Savaşın en zor günlerinde, Stalin bize daima yakındı. Umutlarımızı perçinliyor, görüş açımıza açıklık kazandırıyor, yüreklerimizi çelikleştiriyor, inancımızı, zafere olan inancımızı ve isteğimizi güçlendiriyordu. Çoğu zaman, komünistlerin, vatanseverlerin, partizanların savaş alanında, düşman ölüm mangası karşısında son sözleri «Yaşasın Komünist Parti» «Yaşasın Stalin» oluyordu. Bir kez daha düşman kurşunları oğullarımızın, kızlarımızın yüreklerini delip geçerken, aynı zamanda, değerli bir hazine olarak sakladıkları Stalin'in eserlerine de saplanıyordu.

İkinci Dünya Savaşından sonra, sosyalizmi sabote etmek için, Sovyetler Birliği'nin iç ve dış düşmanlarının

açık ve gizli çabalarına karşın, Stalinci doğru politika uluslararası büyük sorunlara önayak oluyor, ağırlığını koyuyordu. Savaşın aç bıraktığı, savaş alanlarında 20 milyon insanı kalan Sovyetler ülkesi, şaşırtıcı bir hızla yeniden inşa edildi. Bu büyük işi Sovyet halkı, işçi sınıfı, kolhoz köylüleri yaptı; onları da Bolşevik Parti ve büyük Stalin yönetti.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, revizyonizm, Birleşik Devletler Komünist Partisi Genel Sekreteri Browder'in ihanetiyle ortaya çıktı. Revizyonist yandaşlarıyla Browder, partiyi lağvetti ve Amerikan emperyalizminin hizmetine soktu. Browder burjuvazi ile proletarya, kapitalizmle sosyalizm arasındaki tüm ayrımların ortadan kaldırılmasından ve onların tek bir dünyada kaynaşmasından yanaydı. Devrime, sivil savaşa karşıydı, sınıfların barış içinde bir arada bulunmalarından yanaydı. Bu, «beyaz çizgiyle» bu teslimiyetçi politikasıyla Browder, denilebilir ki, Tito'nun önceli oldu. Zaten Tito, görüşleri ve antimarksist ve antileninist tutumlarıyla ,savaş boyunca, Sovyetler Birliği'yle politik ve ideolojik anlaşmazlığa düşmüştü. Hain Tito'yu, doğru yola getirmek için giriştiği bir dizi ve sabırlı çabalardan sonra Stalin, Bolşevik Parti ve dünyadaki gerçek komünistler, onun yola gelmez olduğuna kanaat getirerek, hep birlikte onu mahkûm ettiler. Açıkça görüldü ki, Tito'nun eylemi dünya kapitalizmine hizmet ediyordu ve bunun için Amerikan emperyalizmi ve başka kapitalist ülkeler tarafından desteklenip omuzlanıyordu. Emperyalistlerden aldığı dış borçlara layık olabilmek için burjuva propagandasıyla koro kuran Tito, başka kara çalmalarının yanı sıra, Stalin'in Yugoslavya'ya bir saldırı düzenlediğini iddia etti. Zaman bunun bir yalan olduğunu kanıtladı.

Stalin'le yapmak şerefine erdiğim çeşitli görüşmelerde, Stalin bana, Yugoslavya'ya karşı bir Sovyetler Bir-

liği saldırısıyla ne amaçlandığını, ne amaçlanabileceğini söyledi. «Bizler komünistleriz, diyordu Stalin. Biz hiç bir zaman yabancı bir ülkeye saldırmayız, o halde Yugoslavya'ya da saldırmayacağız, ama Tito'nun ve Titocuların maskesini düşüreceğiz, çünkü bu marksistlerin bir ödevidir. Eğer Yugoslavya halkları Tito'yu iktidarda tutar, ya da devirirlerse, bu kendi aralarında hesaplaşacakları bir iç sorundur, biz böyle bir işe karışmayız.»

Nikita Kruşçev çetesi, Stalin'e karşı iftiralarında, hain Josip Broz Tito tarafından yüreklendirildi ve desteklendi. Zaten, Tito, bu anlamda ,açıktan açığa bir tavır almıştı. Bu çete, daha sonra da Maozetung ve yandaşları ve çeşitli nitelikte başka revizyonistlerce desteklendi. Gerçekte, bunların hepsi, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmi içten yıkmak, Yugoslavya'da sosyalizmin kuruluşunu engellemek ve Çin'de ve tüm dünyada sosyalizmin kuruluşuna engel olmak için kapitalizmin hizmetindeydiler. Ve işte bu nedenden dolayı Stalin'e karşı çıktılar. Onun kişiliğinde güçlü bir insan gördüklerinden ve hiçbir zaman onun sağlığında onun otoritesine gölge düşüremeyeceklerini bildiklerinden.

Bu hainler, II. Enternasyonalin sosyal-demokrat, revizyonişt, oportünist hainlerinin ardıllarıydılar, onların pek de şanlı - şerefli olmayan eserlerinin çeşitli koşullardaki takipçileriydiler.

Stalin gerçek bir enternasyonalistti. Düşüncesinde Sovyet Devletinin, birçok cumhuriyetlerden, bu cumhuriyetlerin de bir çok halklardan meydana gelmiş olduğunu iyi kavramıştı. Bunun için de, bu cumhuriyetlerin devlet örgütlenmesini de yetkinleştirmiş ve kendi aralarında hak eşitliğine saygı göstermişti. Ulusal sorunda doğru Marksist - Leninist politikası sayesinde, Stalin S.S.C.B. halklarının çeşitli mücadeleci birliğini çelikleş-

tirmeyi ve yoğurmayı başarmıştı. Partinin ve Sovyet Devletinin başında, eski Çarlık Rusya'sında halkların hapishanesi olan bu ülkeyi, özgür, bağımsız, egemen bir ülke haline dönüştürmeyi başarabilmişti. Bu ülkede halklar ve cumhuriyetler uyumlu olarak, dostluk içinde, haklarda eşitlik ve birlik içinde yaşayabileceklerdi. Stalin ulusları ve onların tarihî oluşumunu, her halkın psikolojisini, kültürünün özelliklerini biliyor ve onlarla ilgili sorunları Leninist ilkelere göre çözümlüyordu.

Josef Stalin'in enternasyonalizmi, özgür, bağımsız, egemen, Sovyetler Birliği'nin yakın müttefiki olarak gördüğü halk demokrasisi ülkeleri ile kurduğu ilişkilerde de açıkça görülüyordu. Bu ülkeleri hiç bir zaman Sovyetler Birliği'nin emrinde devletler olarak görmüyordu, ister siyasal ister ekonomik olarak. Stalin'in izlediği bu politika doğru bir Marksist - Leninist politikaydı.

Hatıralarımda, 1947 yılında Stalin'e yaptığım bir talebi anlatıyorum. Bu, toprakaltı zenginliklerimizin işlenmesi için Arnavut - Sovyet karma kurumlar kurulması amacını taşıyan bir istemdi. Bana, Sovyetler'in halk demokrasisi kardeş ülkeleri ile karma kurumlar kurmayı istemedikleri yanıtını veriyor ve bu anlamdaki bir girişimin yanlış olacağını ekliyordu. Önerimi reddettikten sonra şöyle diyordu : «Ama, halk demokrasisi ülkelerine, sahip olduğumuz teknolojiyi, verebileceğimiz ekonomik yardımı temin etmek bizim görevimizdir, onları desteklemeğe daima hazırız.» İşte, Stalin'in düşünce ve davranış biçimi.

Tersine, Kruşçevciler, bu yolu izlemediler, onlar kendi çıkarlarına ve başkalarının yıkımlarına hizmet eden askerî, politik, ekonomik, birlikler kurarak, (eski halk demokrasisi ülkeleriyle), kapitalist, suçlu işbirliği yoluna angaje oldular.

Varşova Paktı'nı kendi boyundurukları altında tuttukları yeni sömürgeleri, sözümona sosyalist yöntem ve şekillerle elde tutmak için, bir araç olarak kullandılar. Stalin döneminde karşılıklı ekonomik yardımlaşma örgütü olan Comecon'u, üye ülkelerinin sömürülmesinin ve kontrolünün bir aracı haline dönüştürdüler.

O halde, Josef Stalin'in politikası, tüm büyük politik, ideolojik ve ekonomik sorunlarda, modern Kruşçevçi revizyonistlerin ve ötekilerinin izlediği politikadan farklıydı. Stalin'in politikası enternasyonalist bir ilke politikası idi. Oysa Sovyet revizyonistlerinin politikası, tuzaklarına düşmüş olan ya da düşen öteki ülkeler için tutsaklaştırıcı kapitalist bir politikadır.

Stalin, Emperyalistler, Tito, Kruşçevciler ve tüm öteki düşmanlar tarafından, güya, İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında eski antifaşist müttefiklerle, Birleşik Devletler ve İngiltere ile anlaşarak bir etki bölgesinin paylaşılmasını gerçekleştirmekle suçlanıldı. Zaman bu suçlamayı da ötekiler gibi çöp sepetine attı. İkinci Dünya Savaşından sonra, Stalin, örnek bir adalet anlayışıyla halkları, ulusal kurtuluş mücadelelerini, ve onların ulusal ve sosyal haklarını, antifaşist savaşın eski müttefiklerinin aşırı isteklerine karşı savundu.

Komünizmin düşmanları, uluslararası burjuva gericiliğinden tutun da, Kruşçevci ve tüm diğer revizyonistlere kadar, bu büyük Marksist - Leninistin tüm erdemlerini lekelemek, ışıklı düşüncelerini ve doğru eylemlerini karalamak için Lenin'in ve bizzat Stalin'in meydana getirdiği ilk sosyalist devleti gözden düşürmek için her araçtan yararlanarak büyük çaba harcadılar.

Kruşçevciler, bu yeni Troçkistler, Buharinciler, Zinovievistler, Tukhaçevistler, savaş yapmış olan insanlar nezdinde kendini beğenmişlik, üstünlük duygularını al-

çakça körüklediler. Elit tabaka lehine öncelikleri yüreklendirdi, partide ve Devlette bürokrasizme ve liberalizme yolu geniş bir şekilde açtılar, gerçek devrimci değerlere tecavüz ettiler ve yavaş yavaş halkın içinde bir yenilgi düşüncesini yaymayı başardılar. İşlerin tüm kötü yanlarının «Stalin'in kaba ve sekter tutumundan, onun çalışma stil ve yöntemlerinden» kaynaklandığına inandırdılar. Bu şeytanca tutumla, saman altından su yürüterek, işçi sınıfını, kolhoscu köylüleri, aydınları aldatmayı amaçlıyor, o zamana dek saklı kalmış tüm karşıt öğeleri harekete geçirmeyi amaçlıyorlardı. Bu ayrı görüşteki dejenere elemanlara, şimdi kendileri için «gerçek özgürlüğün» geldiğini ve bu «özgürlüğün» onlara Nikita Kruşçev ve arkadaşları tarafından getirildiğini söylüyorlardı. Bu da bir anlamda, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmi yoketmek, proletarya diktatörlüğünü yıkmak, ve bugün olduğu gibi, faşist yapıda bir «Tüm Halk» Devleti'ni kurmak için uygun zemini hazırlamak şekliydi.

Bu alçaklar, Stalin'in ölümünden, daha doğrusu, cinayete kurban gidişinden sonra ortaya çıkmakta gecikmediler. Cinayete kurban gidişinden sonra diyorum, zira bizzat Mikoian, Kruşçev ve yamaklarının, Stalin'i öldürmek için bir suikast düzenlediklerini ve daha sonra, Mikoian'ın dediği gibi, bu plandan vazgeçtiklerini söylemiştir. Dikkate değer nokta Kruşçevcilerin Stalin'in ölümünü büyük bir sabırsızlıkla bekledikleridir. Ölümünün ayrıntıları zaten pek açık değildir.

Bu bakımdan, «Ak gömlekliler» sorunu, Stalin'in sağlığında, Sovyetler Birliği yöneticilerinden bir çoklarını öldürmeye girişimle suçlanan Kremlin'in doktorlarına karşı açılan dava, aydınlanmamış bir giz olarak kalmıştır. Stalin ölünce bu doktorlar yeniden göreve getirildiler ve iş de temizlenmiş oldu! Yargılandıkları dönemde

bu doktorların davranışları kanıtlanmış mıydı acaba? Doktorlar meselesi rafa kaldırıldı, çünkü eğer soruşturmaya devam edilecek olsaydı, daha derinliğine bir araştırmaya girişilseydi, daha çok kirli işler, cinayetler ve Mikoian ve Kruşçev başta olmak üzere maskeli revizyonistlerin bir çok komploları ortaya çıkarılacaktı. Belki de Stalin'in ani ölümünün gerçek nedeni de böylece ortaya çıkmış olacaktı.

Marksizm - Leninizme ve sosyalizme karşı mücadele planlarını ve kirli emellerini gerçekleştirmek için Kruşçev ve grubu, sırasıyla sessizce, gizlice Komintern'in bellibaşlı yöneticilerinden bir haylisini yokettiler. Böylece, birçoklarına yaptıkları gibi, Rokosi'yi de gözden düşürüp durumunu sarstılar ve onu Sibirya'nın geri kalmış steplerine sürgüne gönderdiler.

XX. Kongrelerinde sundukları «gizli» raporda, Nikita Kruşçev ve yandaşları Josef Visarinoviç Stalin'e çamur attılar ve onu en sinsi Troçkist yöntemlerle yıkmaya çalıştılar. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin bir çok yöneticileriyle uzlaşmalara girerek Kruşçevciler onları sonuna kadar kullandı, sonra kapıdışarı koydu, sonra da parti dışı elemanlar olarak işlerini bitirdiler. Sovyetler Birliğine ve sosyalizme karşı daha sonra işledikleri suçları örtbas edebilmek için Kruşçev başta olmak üzere, Kruşçevciler «Stalin'e saygı»yı yerin dibine batırırlarken, Kruşçev sevgisini göklere çıkardılar.

Sovyet Devleti'nin bu yüksek yöneticileri Stalin'i yırtıcılıkla, hile ile, alçaklıkla ve kendilerine özgü olan hapishanelerde adam çürütmekle ve bizzat uyguladıkları cinayetlerle suçladılar. Stalin'in sağlığında alçakça eylemlerini, amaçlarını gizlemek için O'na övgüler düzenleyen gene kendileriydi. 1949 yılında Kruşçev, Stalin'i «Dahi önder ve eğitimci» olarak nitelendiriyor, «Stalin

adı Sovyet halkının tüm zaferlerinin ve tüm dünya işçilerinin mücadele bayrağıdır» diye beyanat veriyordu. Mikoian ise : «Stalin'in eserleri Leninizmin yeni çok yüce bir tarihî aşamasıdır» diyordu. Kosigin ise : «Tüm zaferlerimizi, tüm başarılarımızı büyük Stalin'e borçluyuz» diyordu. Ama ölümünden sonra, tutum değiştirdiler. Kruşçevciler, partinin sesini, işçi sınıfının sesini boğup, temerküz kamplarına yurtseverleri doldurdular. İhanet takımını, Trokçistleri, tüm düşmanları hapishanelerden serbest bıraktılar. Oysa o zaman ve daha sonraki zaman kanıtlamıştı ki bunlar, sosyalizme ihanet etmişler ve yabancı kapitalist düşmanların hizmetlerinde ajan olarak çalışmışlardı.

Sadece Sovyetler Birliği'nde değil, başka ülkelerdeki başka bir çok insanı «yargılayıp» mahkûm eden gene bu Kruşçevciler olmuşlardı. Notlarım arasında, Sovyet yöneticileriyle, başkalarıyla olduğu gibi Kruşçev, Mikoian ve Molotov'la bir buluşma var. Mikoian önde Avusturya'ya gidiliyor, Molotov, şakadan ona : «Dikkat et, Macaristan'da yaptığın gibi Avusturya'da da «salata» yapma. Hemencecik sormuştum Molotov'a : «Neden? Macaristan'da Mikoian mı «salata» yaptı?» «Evet», diye yanıt vermişti bana, sonra eklemişti, «bir daha gitsin oralara, asarlar kendisini..» Mikoian, bu gizli antimarksist kozmopolit şöyle dedi : «Beni asarlarsa, Kadar'ı da asarlar.» Tabii, ikisini birden assalardı bile alçaklıkları ve hileleri kalacaktı yeryüzünde.

Kruşçev, Mikoian ve Suslov, başlangıçta işbirlikçi İmre Nagy'i desteklediler ve daha sonra da gizlice Romanya'da biryerlerde öldürttüler. Neden, hangi hakla böyle yabancı bir ülkede yaptılar bu işi? Ne kadar işbirlikçi olursa olsun, yabancı bir memleket mahkemesinde değil, kendi ülkesinin mahkemelerinde yargılanmalıydı. Stalin böyle işler hiç yapmazdı.

Hayır, Stalin asla böyle davranmazdı. Onun zamanında, partiye ve Sovyet Devletine karşı davalar halka açıktı. Hainlerin işledikleri suçlar partiye ve Sovyet Devletine bildiriliyordu. Stalin'in eylemlerinde hiçbir zaman, böyle mafia liderleri gibi bir tutum görülmez.

Sovyet revizyonistleri iktidarı ele geçirmek için aralarında giriştikleri mücadelede benzer yöntemler kullandılar ve kullanıyorlar, tıpkı tüm kapitalist ülkelerdeki gibi. Kruşçev iktidarı bir hükümet darbesi ile ele geçirdi, Brejnev de onu aynı şekilde bir hükümet darbesiyle iktidarından etti.

Brejnev ve arkadaşları Kruşçev'den, anlamsız davranışlarından, saçmalıklarından bıktıkları için kurtulmak istediler. Yoksa Brejnev, Kruşçevciliği hiçbir zaman reddetmemiştir. XX. ve XXII. kongre rapor ve kararları bu olayı kanıtlar. Ama Brejnev, Kruşçev'e karşı öylesine nankör çıktı ki; daha önce göklere çıkardığı bu adama karşı, ölümünden sonra küllerini koyacak bir avuçluk yer bulamadı Kremlin Sarayında! Zaten, ne Sovyet halkları, ne dünya kamuoyu Kruşçev'in kızağa alınmasının gerçek nedenlerini hiç bir zaman bilemedi. O günlerde revizyonist resmî belgelerde «temel neden», «ilerlemiş yaşı ve sağlık durumunun ağırlaşması» olarak bildiriliyordu.

Stalin hiç bir zaman komünizm düşmanlarının suçladıkları ve suçlayacakları insan değildi. Tersine, ilkelere bağlı, doğru bir insandı. Duruma göre, yanlış yapanlarla mücadele ediyor veya onlara yardım ediyordu, Marksizm - Leninizme hizmet edenleri desteklemeyi, yüreklendirmeyi biliyor, onların liyakatlerini gün ışığına çıkarıyordu.

Bir çok Sovyet komünisti Kruşçevci revizyonet grubun demagojilerine aldanarak, Stalin'in ölümünden son-

ra Sovyetler Birliği'nin gerçekten, revizyonist hainlerin söyledikleri gibi, bir cennet olacağına inandılar. Büyük gürültülerle Sovyetler Birliği'nde komünizmin 1980'den sonra kurulacağını ilân ettiler. Ama ne oldu ya? Tamamen tersi! Başka türlü de olamazdı zaten. Revizyonistler iktidarı Sovyetler Birliği'ni mutluluk içinde yaşatmak için değil, fakat yaptıkları gibi, onu kapitalist bir ülke haline dönüştürmek, onu dünya kapitalinin buyruğuna vermek, Amerikan emperyalizmiyle gizli ya da açık anlaşmalar yapmak, askerî ve ekonomik anlaşmalar adı altında, demokratik halk ülkelerini boyundurukları altına almak ve tüm dünyada etki alanları ve pazarlar yaratmak için iktidarı ele geçirmişlerdi. Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizm kuruluşunu sömürdüler ve başarılarını öylesine kötü bir yolda körelttiler ki, bu ülkeden dünya emperyalist gücü yaratmak için yeni bir sosyal-emperyalist burjuvazi sınıfı yarattılar. Bu ülke A.B.D. ile anlaşarak dünyayı yönetecekti. Stalin, Partiyi böyle bir tehlikeye karşı uyarmıştı. Kruşçev bile Stalin'in onlara, onların Sovyetler Birliği'ni emperyalizme satacağını önceden söylediğini itiraf etmişti. Oldu da, söyledikleri gerçekleşti.

Dünya halkları, dünya proletaryası, akıl ve gönül adamları, yaratılan durumda bizzat Stalin'in tutum ve davranışlarının doğruluğunu kavrayabilir. Bu tutum ve davranışları da ancak geniş bir politik, ideolojik, ekonomik, askerî bakış açısından değerlendirerek, Marksist-Leninist çizginin doğruluğu kavranabilir.

Stalin'in eserleri tümü içinde dikkate alınırsa, çağdaş dünyanın pek ender olarak görebildiği bu dikkate değer kişiliğin dehasını ve komünist anlayışı kavranabilir.

Biz Arnavutluk komünistleri, Stalin'in öğretilerini başarıyla uyguladık. Herşeyden önce güçlü bir partiye

sahibolduk, Marksizm - Leninizme daima sadık, sınıf düşmanlarına karşı sert, parti içinde düşünce ve eylem birliğini korumaya özen gösterdik, partinin halkla bütünleşmesine çaba harcadık. Sosyalist endüstrinin kurulması konusundaki öğretilerini de ,tarımın kollektifleştirilmesi konusundaki öğretilerini de izledik ve büyük başarı kazandık. Partimiz ve halkımız, işçi sınıfının yönetimi altında işçi sınıfıyla köylülerin daha sıkı bağlar içinde bir araya gelmesine çaba göstereceklerdir.

Düşmanın övgü ve yergilerinden, hilelerinden, içerde ve dışarda etkilenmeyeceğiz ve onların kötü niyetli girişimlerine karşı uyanık bulunacağız. Sınıf mücadelesine içerde olduğu gibi dışarda da devam edeceğiz. Gerçekten de, biz eğer Marks, Engels, Lenin, Stalin'in öğretilerini uyanıklıkla ve sadakatle uygulamasaydık, Arnavutluk çağdaş revizyonizmin bataklığına saplanıp kalacak, artık bağımsız ve sosyalist olamayacak, proletarya diktatörlüğü hüküm süremeyecek ve memleket emperyalist - revizyonist güçlere boyun eğecekti.

Partimiz ve halkımız Karl Marks'ın, Engels'in, Lenin'in, Stalin'in yolunda yürüyecektir. Sosyalist Arnavutluğun gelecek kuşakları sevgili partilerinin çizgisine bağlı olarak ilerleyeceklerdir.

Komünist olsun, partisiz yurttaşlar olsun, Arnavutlar, onların şanlı eğiticisi Stalin'e karşı saygı duymaktadırlar. Doğumunun yüzüncü yıldönümü münasebetiyle, bizden yardımını esirgemeyen, halkımızın güçlerinin toparlanmasına izin veren bu insanı saygıyla anıyoruz. Ülkemizde sosyalizmin kurulmasında ve ülkemizin kurtuluşunda Stalin'in payı büyüktür. Onun zengin ve geniş deneyimi bize yolumuzda ve eylemimizde rehberlik etmiştir.

30

Partimizin bir militanı, yöneticilerinden birisi olarak bir çok kez onunla görüşmeye gönderilmek şerefine nail oldum. Onunla sorunlarımızı, durumumuzu konuştum, öğütlerini, yardımını aldım, anılarımı, aynı zamanda not alarak yazmaya çalıştım, o ânın izlenimlerine göre, bizim gibi küçük bir ülkenin küçük bir partisinin temsilcisine karşı tutumunu gözlemledim. Bu anıları basitlikleri içinde yayınlarken komünistlerimize, işçilerimize gençlerimize bu ölümsüz büyük insanın kişiliğini tanıtmak heyecanıyla doluyum.

Bu şanlı yıldönümünde, parti ve beni yetiştiren ve çelikleştiren halk önünde, bana halkımın mutluluğu için çok değerli öğütler veren ve yüreğimde ve düşüncelerimde unutulmaz anılar bırakan Stalin'in önünde saygıyla, şükranla eğiliyorum.

Biz Marksist - Leninistler için, işçi sınıfının sayısız soylu sempatizanları için, dünyada, bu yıldönümü mücadele saflarımızın güçlenmesine hizmet etsin dilerim.

STALİN'LE KARŞILAŞMALARIMIN ANILARI

İLK KARŞILAŞMA

Temmuz 1947

Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin iç durumu. Komşu devletlerle ve Anglo-Amerikan'larla ilişkiler. La Haye Adalet Divanı'nda. Arnavutluk'ta politik, ekonomik, sosyal ve sınıfsal durum. Stalin ülkemizle, halkımızla, Partimizle yakından ilgileniyor ve onları çok takdir ediyor. «İktidardaki bir partinin yeraltında kalması ussal değil.» «Komünist Partiniz, Emek Partisi adını alamaz mı?»

14 Temmuz 1947'de, Halk Cumhuriyeti hükümetinin ve Arnavutluk Komünist Partisi'nin ilk resmî delegasyonunun başında, Sovyetler Birliği'ne bir dostluk ziyareti yapmak için geldim.

Moskova'ya bu ziyaret için, Parti Merkez Komitesi'nce seçilen arkadaşlarım ve ben, büyük Stalin'le karşılaşacağımız için anlatılmaz bir sevinç duyuyorduk. Marksist - Leninist teori ile ilk tanıştığımızdan beri gece gündüz, Stalin'le karşılaşmayı düşlemekten vazgeçmemiştik. Bu istek, ulusal antifaşist kurtuluş savaşı sıralarında da daha çoğalmıştı. Marks'ın, Engels'in ve Lenin'in yüksek kişiliklerinden sonra Stalin Yoldaş, bizce son derece değerliydi. Ona büyük bir saygı duyuyorduk. Çünkü Arnavutluk Komünist Partisi'ni kurarken onun öğretilerinden yararlanmıştık, ulusal kurtuluş mücadelemiz boyunca bu öğretiler bize ilham vermişti ve sosyalizmin kuruluşunda bizim için çok değerli öğretilerdi.

Stalin'le konuşmalarımız ve öğütleri bize rehber olmalıydı o halde, kazandığımız zaferlerin sağlamlaştırılması yolunda attığımız adımlarda ve çalışmalarda.

Bunun içindir ki, Sovyetler Birliği'ne yaptığımız bu ilk ziyaretin, sadece biz delegasyon üyelerine değil, aynı zamanda tüm Arnavut halkına büyük bir sevinç ve geniş bir doyum sağlıyordu. Arnavut halkı bu ziyareti sabırsızlıkla bekliyor ve büyük bir heyecanla alkışlıyordu.

Stalin ve Sovyet Hükümeti; gözlerimizle gördük, yüreklerimizde duyduk bunu, bizi büyük bir içtenlikle ve sıcak bir sevgiyle kabul etti. Moskova'da geçirdiğimiz oniki gün boyunca, Stalin'le bir çok kez karşılaştık, onunla yaptığımız konuşmalar ve onun bize verdiği içten, dostça öğütler ebediyen değerli olarak kalacaktır.

Josef Visarionoviç Stalin'le karşılaştığımız ilk gün, bende unutulmaz bir anı olarak kalacaktır. 16 Temmuz 1947 tarihiydi, üç gündür Moskova'daydık. Başlangıcından beri olağanüstü bir gündü. Sabahleyin büyük Lenin'in mozolesine gittik, büyük, derin bir saygıyla, devrimin bu dahi yöneticisinin önünde devasa eseri beyinlerimize,

yüreklerimize kazınmış olan ve özgürlük mücadelesi yolunda, devrim ve sosyalizm yolunda bizi aydınlatan bu büyük insanın önünde saygıyla eğildik. Arnavut halkı adına, Komünist Partimiz adına, ve şahsım adına bu münasebetle, ölümsüz Lenin'in mozolesine bir çiçek çelengi bıraktım. Sonra Kremlin surları dibinde, Ekim Sosyalist Devrimi'nin kahraman savaşçılarının, Bolşevik Parti'nin ve Sovyet Devletinin ünlü mücadelecilerinin mezarlarını ziyaret ettik. Daha sonra da Vladimir İliç Lenin Merkez Müzesi'ne gittik. Tüm salonları gezmek, sunulan belge ve eşyalara yakından bakmak için iki saatten fazla bir zaman orada kaldık. Tüm bu eşyalar büyük Lenin'in önemli eser ve yaşamını ayrıntılı biçimde aydınlatıyordu. Çıkmazdan önce, izlenim defterine, başka şeyler arasında, şunları da yazdım : «Lenin'in davası gelecek kuşaklarca da ölümsüz olarak kalacaktır. Anısı, Arnavutluk halkının yüreğinde sonsuza dek yaşayacaktır.»

İşte, o gün, heyecan, izlenim, unutulmaz duygularla dolu olduğumuz o gün, Lenin'in eserinin bu sadık devamcısı ve izleyicisi Josef Stalin tarafından kabul edildik. O gün bizimle uzun uzun konuştu.

Daha ilk anda, aramızda öylesine dostane bir hava yarattı ki, bürosuna, uzun bir toplantı masasının çalışma masasıyla birleştiği bu büyük salona girerken duyduğumuz o doğal çekingenlik duygusundan arınmıştık çabucak. Sadece ilk sözlerin söylendiği bir kaç dakikalık bir zamandan sonra öylesine kaynaşmıştık ki, sanki büyük Stalin'le değil de, bir çok kez sohbet ettiğimiz eski bir dostla konuşuyormuş gibi içten bir duyguya kapılmıştık. O zaman görece olarak genç, küçük bir halkın küçük bir partisinin temsilcisiydim, bunun için zaten Stalin, olabildiğince sıcak bir hava ve atmosfer yaratmak istiyordu, konuşmaları şakalarla süslüyordu, halkımızdan bü-

yük bir sevgi ve saygıyla sözetmeye başladı, onun eski mücadeleci geleneğinden, ulusal savaştaki kahramanlığından sakin sakin, rahat rahat, özellikle iletişim kuracak bir sıcaklıkla konuşuyordu.

Stalin Yoldaş, başka sözlerinin arasında, bana halkımız için Balkanların bu çok eski, yiğit halkı için derin bir sempati beslediğini söyledi.

«Biliyorum, diye devam etti, Arnavut halkının antifaşist ulusal kurtuluş savaşı boyunca kanıtladığı kahramanlığı biliyorum, ama bilgim öylesine derin ve geniş değil bu konuda, bunun için ülkenizden, halkınızdan, bu gün sizi uğraştıran sorunlardan söz etmenizi isterdim.»

Söz aldım ve Stalin yoldaşa, halkımızın tarihinde, katettiği uzun ve şanlı yolu, bağımsızlık ve özgürlük için verdiği kesintisiz mücadeleyi anlattım. Özellikle ulusal kurtuluş mücadelemiz devresini, komünist partisinin kuruluşunu, bunun Leninist bir parti tipi olduğunu, mücadelede tek yönetici güç olarak oynadığı kesin rolü, Arnavut halkının, özgürlük ve bağımsızlığı elde edebilmek, eski feodal-burjuva iktidarı yıkmak, yeni halk iktidarını kurmak için çabalarını ve bu yeni iktidarın ülkeyi derin sosyalist değişimlere başarıyla yönetmek için gösterdiği gayretleri anlattım. Bu münasebetle de, bir kez daha, Stalin Yoldaş'a, savaş sırasında olduğu kadar kurtuluştan sonra da partimize, halkımıza Sovyet hükümetinin, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ve bizzat kendisinin sağladığı samimi ve sıcak destek ve yardımlardan dolayı Arnavut komünistlerinin ve Arnavut halkının derin minnet duygularını dile getirdim.

Daha sonra da, Stalin Yoldaş'a, Arnavutluk'ta, halk iktidarının ilk yıllarında gerçekleştirilen, ya da gerçekleştirilmekte olan derin politik, ekonomik ve sosyal değişikliklerden söz ettim. «Arnavutluk'ta, dedim ona, po-

litik ve ekonomik planda iç durum, çok açık bir iyileşme gösteriyor. Bu iyileşmeleri, zorlukları aşmaktaki gerekliliğe ve onun büyük çabasına inanan halka ve partinin bıkıp usanmaz çabalarına borçluyuz. Halkımız kendi yolunu izlemeye kararlı, Komünist Partisi'ne sarsılmaz bir güveni var. Cumhuriyet Hükümetine, yapıcı güçlerine, açık yürekli dostlarına da sonsuz itimat besliyor. Hükümetimiz üzerine düşen görevi her gün yerine getiriyor.»

Stalin Yoldaş, halkımızın ve partimizin başarılarından, yapıcı işlerinden memnun olmuştu. Daha sonra ülkemizdeki sınıfların durumundan birşeyler daha öğrenmek istediğini söyledi. Özellikle de işçi sınıfımızı ve köylülerimizi öğrenmek istedi. Toplumumuzun bu iki sınıfı konusunda bana bir sürü sorular sordu. Bu konuda düşünce alışverişinde bulunduk, bu düşünceler daha sonra bizim için çok yararlı olacaktı ve işçi sınıfının orta halli ve yoksul köylülerin içinde sağlam bir uğraş verebilmek için, kentlerdeki daha rahat öğeleri, kırsal kesimlerdeki kulaklara karşı takınılacak tavırları daha iyi saptayabilmek için çok işimize yarayacaklardı.

Şöyle devam ettim bir sorusuna yanıt verirken :

«Halkımızın ezici çoğunluğu yoksul köylülerden oluşur, daha sonra orta halli köylüler gelir. İşçi sınıfımız sayısal olarak hemen hemen hiçtir, küçük bir sayıda kentli el zenaatkârımız da var. Ve de çok az sayıda ticaretle uğraşanlar ve çok az sayıda aydın. Bu işçi kitleleri Komünist Partimizin çağrısına yanıt verdiler, vatanın kurtuluşu için verilen mücadelede yerlerini aldılar ve bugün de partiye ve halk iktidarına sıkıca bağlıdırlar.

— Arnavutluk işçi sınıfının, sınıf mücadelesinde gelenekleri var mı? diye sordu bana, Stalin yoldaş.

— Ülkenin kurtuluşundan önce, diye yanıtladım, bu sınıf sayısal olarak çok azdı, daha yeni doğmuştu ve kü-

çük atölyelere, girişimlere dağılmış, çırak, ya da zenaatkâr, ya da ücretli işçiler olarak çok az sayıdaydı. Önceleri, ülkenin bazı kentlerinde grev yapıyorlardı, ama bunlar önemsiz ve kopuk hareketlerdi, çünkü bunlar küçük işçi gruplarıydı ve sendikalarla örgütlenmemişlerdi. Ama herşeye karşın, diye açıkladım Stalin yoldaşa, Komünist Partimiz bir işçi sınıfı partisi gibi kuruldu ve Marksist-Leninist ideoloji ile yönetiliyor ve ilk ağızda proletaryanın ve çalışan büyük yığınların çıkarlarını savunacak ve dile getirecektir. İlk ağızda da Arnavutluk köylülerinin, neden ki bu kesim nüfusumuzun büyük çoğunluğunu meydana getirmektedir.»

Stalin yoldaş, ülkemizdeki orta ve yoksul köylülerin durumunu daha ayrıntılı olarak öğrenmek istedi.

Bu sorulara yanıt verirken Partimizin kuruluşundan bu yana izlediği politikadan ve köylülerin sempatisini ve katılımını sağlamak için yürüttüğü önemli çalışmalardan her konuda örnekler verdim.

«Eğer böyle davrandıysak, dedim, bu sadece köylülerin devrimde proletaryanın en yakın ve doğal mütttefiki olduğunu ifade eden Marksist-Leninist ilkelerden hareket ettiğimiz için değil, aynı zamanda, Arnavutluk'ta köylüler, nüfusun ezici çoğunluğunu meydana getirdiklerinden ve de yüzyıllardan beri yurtsever ve devrimci geleneklere sahip olduklarından dolayıdır.» Konuşmanın geri kalan kısmında, kurtuluştan önce bu köylülerin ekonomik koşullarını ve kültürel ve teknik düzeylerini anlatmaya çalıştım. Köylülerimizin yurtseverlik, çalışkanlık, toprağına, vatanına sıkısıkıya bağlılık, özgürlüğe ve ilerlemeye susamışlık gibi yüksek erdemlerini vurgulayarak anlatırken, onun bilincine kazılmış küçük burjuva anlayışından, geçmişten kalan ekonomik ve kültürel geriliklerden de söz ettim. «Partimiz, diye belirttim, bu

durumla mücadele etmek için elinden geleni yaptı, yapıyor, bu anlamda başarılar kazandık, ama daha çok mücadele vermemiz gerektiğinin, köylülere bilinç kazandırmak, onları parti çizgisine getirmek, her adımla onlarla uyuşmak için daha inatla çalışmamız gerektiğinin bilincinde olduğumuzu» da ekledim.

Stalin sözü aldı ve başlangıçta, genellikle, köylülerin komünizmden korktuklarını, komünizmin onların elinden topraklarını ve neleri var, neleri yoksa alacağını sandıklarını anlattı. «Düşmanlar, diye devam etti, onları işçi sınıfı ile birlik olmaktan caydırmak için bu anlamda ikne etmeye, partinin politikasından, sosyalizm yolundan ayırmaya büyük çaba harcarlar. İşte, sizin de söylediğiniz gibi, Komünist Partin'in köylülerin partide ve işçi sınıfında ayrışmaz bir şekilde ergimesi için çok dikkatli ve açık bir çalışma yapmasının önemi budur.»

Bu fırsattan yararlanarak, kalın çizgileriyle partimizin sosyal sınıf yapısını Stalin yoldaşa çizdim ve bu yapının halkımızın sosyal yapısına tamamen denk düştüğünü açıkladım. «İşte, bu nedenledir ki, halen, köylü tabakasından gelen komünistler, partimiz saflarında çoğunluğu teşkil etmektedirler. Bu konuda partimizin tutumu yavaş yavaş işçi sınıfının çoğalmasına koşut olarak, işçi üyelerinin de artması şeklindedir.»

Genelde kitlelerle, özelde köylülerle olan tutumunda partimizin politikasını takdir ederek Stalin yoldaş bize bir dizi öğütler verdi. Başka öneriler yanında Komünist Partimizin adının «Arnavutluk Emek Partisi» adını almasını da, parti üyelerinin çoğunluğunun köylü kökenlilerden oluştuğuna dikkati çekerek, önerdi. «Tabii, bu benim kendi görüşüm, buna siz, partiniz karar vereceksiniz.»

Bu değerli öneriden dolayı Stalin yoldaşa teşekkür ettikten sonra ona şöyle dedim :

«Önerinizi 1. Parti Kongresinde sunacağız. Şu sıralar bu kongreyi hazırlamaktayız. Sanıyorum ki, parti tabanı ve yönetimi bu öneriyi haklı bulacak ve onaylayacaktır.» Daha sonra da, Stalin yoldaşa partimizin hazırlanmakta olan 1. Kongrede tümden yasallaştırılması konusundaki görüşümüzü açıkladım.

«Aslında, diye belirttim, Komünist Partimiz tüm ülkede tek yönetici güçtü ve öyledir de, ancak şekil yönünden parti yarı-yasadışı bir durumda kaldı. Bu durumun sürmesinin doğru olmayacağı görüşündeyiz.»

— Evet, çok doğru, diye yanıt verdi Stalin yoldaş. İktidardaki bir partinin yeraltında kalması ve kendisini yasadışı gibi görmesi ussal değil.»

Askerî güçlerimizle ilgili başka sorulara geçerek, Stalin yoldaşa ordumuzun, mücadeleden çıktığını, çok büyük bir ölçüde yoksul köylülerden, genç işçilerden, kent aydınlarından oluştuğunu açıkladım. Ordu kadroları, komuta eden subaylar da mücadeleden çıktılar ve bu mücadelede komuta deneyimi kazandılar, dedim.

Aynı zamanda oldukça uzun süredir bizde çalışan Sovyet eğitimcilerden de söz ettim ve daha başkalarının da gönderilmesini istedim. «Daha önce edinilmiş bir deneyimimiz olmadığı için, dedim, ordudaki politik çalışma düzeyimiz yetersiz kalıyor.» Bu sorunu ele almasını rica ettim ve ordudaki bu çalışmanın düzeyinin yükseltilmesi için yardımlarını istedim. «Kuşkusuz, diye ekledim, Yugoslav eğitimciler de var, onların tümden deneyimsiz olduklarını söyleyemem, ama, doğrusunu söylemek gerekirse, onların deneyimleri sınırlı. Onlar da büyük bir ulusal savaştan çıktılar, ama gene de Sovyet subaylarının düzeylerinde değiller.»

Ona ordumuzun yüksek moralinden, disiplininden, bir dizi başka sorunlardan söz ettikten sonra, ondan ba-

na bir Sovyet yoldaş göstermesini, onunla daha uzun süre ve daha ayrıntılı olarak, ordumuzun sorunlarını ve gelecek gereksinmelerini ayrıntılı olarak tartışabileceğimi belirttim.

Sonra da bölgemizin güçlendirilmesi sorununa değindim :

«Özellikle, dedim, Sazan adasını güçlendirmek gerek, Vlore ve Durres bölgesini de, çünkü buralar hassas bölgelerdir. Düşman bize iki kez buralardan saldırdı. Ve Anglo-Amerikan ya da İtalya tarafından olası bir saldırıyı burada göğüslemek zorundayız.

— Bölgenizin güçlendirilmesi konusunda sizinle aynı düşüncedeyim, dedi Stalin Yoldaş. Bizim bu konuda yapabileceğimize gelince, size yardım edeceğiz, ama bizim size vereceğimiz silah ve başka savunma araçlarını Sovyetler değil, Arnavutlar kullanmalıdırlar. Kuşkusuz, bu araçların bazılarının mekanizması oldukça karmaşık, ama adamlarınızı bize göndermelisiniz kullanımını öğrenmeleri için».

Ordumuz için politik eğitimciler göndermesi isteğime ise Stalin yoldaş, artık gönderemeyeceklerini, çünkü yararlı bir iş yapmaları için bu eğiticilerin Arnavut dilini, Arnavut halkının iç yaşantısının iyi bilmeleri gerektiğini açıkladı. «Acaba, siz, Sovyet deneyimini öğrenmek için Sovyetler Birliği'ne siz kendi adamlarınızdan gönderseniz de, dönüşlerinde onlar Arnavut Halk Ordusu saflarında eğitici olarak çalışsalar?»

Daha sonra Stalin yoldaş bana, iç gericiliğin durumunu ve bu konuda bizim tutumumuzun ne olduğunu sordu.

«İç gericiliğe şiddetle vurduk ve vurmaya da devam edeceğiz, diye yanıt verdim. Onların maskelerini indirmek ve onları ezmek için verdiğimiz mücadelede başarı

kazandık. Düşmanların fizik imhasına gelince, güçlerimizle cani çetelerin doğrudan karşılaşmalarında olsun, halk mahkemelerimizin hainlere, işgalcilerle yakın işbirlikçilere, açılan davalarla olsun icaplarına bakıldı. Ama bu konuda kazandığımız tüm zaferlere karşın iç gericiliğin halen hareketsiz kaldığı söylenemez. Bize tehlikeli bir şekilde vuramayacak kadar örgütlü değilse bile, bize karşı propagandasını yürütmektedir.»

«Dış düşman, amaçlarını gerçekleştirmek için, iç düşmanı destekliyor. Dış gericilik, ülkeye kara veya hava yoluyla soktukları ajanları aracılığıyla, iç düşmanlara yardım ediyor, cesaretlendiriyor, örgütlüyor. Düşmanın bu girişimleri karşısında, emekçi kitlelerimizin devrimci uyanıklığını gergin tutuyoruz. Halk bu ajanları yakalayıp adalete teslim ediyor. Halka açık yargı ve mahkûmiyetler halk nezdinde eğitici bir etki yaptı ve halk iktidarımıza, onun adalet duygusuna ve gücüne güven duygusunu pekiştirdi, aynı zamanda iktidara saygı duygusu da gelişti. Aynı zamanda bu kararlar iç ve dış gerici güçlerin hem moralini bozdu hem de maskelerini alaşağı etti.»

Bu konuşmaların sonrasında, uzun uzun dış durum sorunlarından özellikle de Devletimizin komşu ülkelerle olan ilişkilerinden söz ettik. Önce sınırlarımızdaki durumu genel olarak anlattım. Yugoslav Federatif Cumhuriyeti ile olan ilişkilerden bahsettim, özellikle de, güney sınırımızdaki durumumuzu açıklamak için Yunanistan'la olan ilişkilerimiz üzerinde durdum. Monarşist - Faşist Yunanlıların, megela idea düşlerini, yani Arnavutluk'un güneyini kendi topraklarına katma düşlerini gerçekleştiremedikleri için, sınırlarımızda sayısız kışkırtmalara giriştiklerini açıkladım. «Onların amacı, dedim Stalin yoldaşa, sınırlarımızda bir karışıklık çıkarmak ve savaş

henüz tümden bitmeden, Yunanistan'la ilişkilerimizde bir gerginlik yaratmak.» Ona, olabildiğince monarşist-faşist Yunanlıların kışkırtmalarından kaçınmaya çalıştığımızı, onlara cevap vermemeye gayret ettiğimizi anlattım. Ancak, dedim, olayları aşırı uca sürüklerlerse, şu ya da bu zaman, adamlarımızı öldürürlerse, biz de gerekli önlemleri alır ve Arnavutluk'un ve sınırlarının tecavüz edilemez olduğunu anlamaları için karşılık veririz. Eğer Arnavutluk'un bağımsızlığına karşı tehlikeli işlere girişmeyi tasarlıyorlarsa, vatanımızı koruyacak durumda olduğumuzu bilmeleri gerekir.»

«Yunanistan'da patlak veren sivil savaşın sorumluluğunu Arnavutluk'un üzerine yıkmak, halk iktidarımızı güvenlik konseyi toplantılarında ve uluslararası konferanslarda gözden düşürmek için, tüm amaçlarında ve tüm tutumlarında monarşist-faşistler emperyalist güçler tarafından yüreklendirilmiş ve desteklenmiştir.» Bu durumları uzun uzun Stalin'e açıkladıktan sonra, Arnavutluk'la Yunanistan arasındaki gergin ilişkileri incelemek için kurulan alt komisyonlardaki ve soruşturma komisyonundaki genel tutumumuz hakkında kendisine bilgi verdim.

Stalin Yoldaş'a demokrat Yunanlılar hakkında tüm bildiklerimizi söyledim, onların haklı davalarını desteklediğimizi de belirttim. Öte yandan, ona açıkça, Yunan Komünist Partisi'ndeki yoldaşların görüşlerine karşı bizim tutumumuzu da açıkladım ve bu yoldaşları yoldan çıkmış olarak gördüğümüzü de belirttim. Aynı şekilde demokrat Yunanlıların mücadelesinin görüş açıları konusunda da kendi düşüncelerimi söyledim.

Kuşkusuz Stalin yoldaş, Molotov, Vychinski vb.'larından bilgi almıştı ama, ben gene de Arnavutluk'taki Amerikan ve İngiliz emperyalistlerinin kaba ve alçakça

tutumlarını da, tutumlarındaki düşmanlığı, kabalığı ve sinsiliği, Paris Konferansı'ndaki tutumlarının da altını çizerek anlattım. Anglo-Amerikalılarla ilişkilerimizdeki durumun hiç değişmediğini, onların tutumlarını hep gözdağı verici olarak gördüğümüzü vurguladım. Uluslararası arenada Arnavutluk'a karşı çok düşmanca bir propaganda yapmaktan memnun kalamayan Anglo-Amerikalılar, İtalya, Yunanistan aracılığıyla, Arnavutluk'a karşı bozguncu, zogocu, balist ve göçmen faşistleri kullanıp onları İtalya'da ve başka yerlerde temerküz kamplarında eğiterek karadan ve havadan kışkırtmalara girişiyorlardı.

Bu arada şu sözümona Corfou kazası sorununu da açıkladım. Bu sorunu da İngiliz emperyalistler B. M. Güvenlik Konseyi'ne ve La Haye Adalet Divanı'na götürmüşlerdi. «Corfou kazası, dedim, baştan ayağa İngiliz oyunudur ve Saranda kentimize olası bir askerî müdahale için bahane bulmak amacıyla ülkemize karşı yapılan bir provokasyondur. Biz İon denizine mayın döşemedik. Patlayanlara gelince, bu ya savaş zamanında Almanların bıraktığı mayınlardır, ya da bunu bizzat İngilizler patlatmışlardır, gemileri bizim Saranda karasularımızı geçerken. Bu gemilerin kıyılarımızda seyretmeleri için hiç bir neden yoktu, bize haber verilmemişti. Patlamadan sonra İngilizler maddî zararları ve can kayıpları olduğunu iddia ettiler. Öyleyse bu kazayı şişirmeyi amaçlıyorlardı. İngilizlerin böyle bir kayıpları var mı bilmiyoruz, ama pek inanmıyoruz doğrusu. Böyle olsa bile bundan hiçbir şekilde biz sorumlu değiliz.»

La Haye Adalet Divanı'nda haklarımızı korumaktayız, ama gerçek şu ki bu mahkemeyi Anglo-Amerikan emperyalistleri yönlendiriyor, bunlar da kendi provokasyonlarını örtmek için ve bizi İngilizlere zarar - ziyan ödetmek için çeşitli suçlamalar icadediyorlar.

Stalin Yoldaş'a, Moskova Konferansın'dan da söz ettim (*). Belgelere dayanarak Yunanistan konusunda ve Arnavutluk'un iç işlerine Anglo-Amerikanların müdahaleleri konusunda görüşümüzü açıkladım ve Marshall Planı konusunda, bu alçakça plan kadrosunda «yardım» almayı kabul etmeyeceğimizin altını çizerek tutumumuzu belirledim.

Onunla, ülkemizden kaçmış olan, savaş suçlularının ülkelerine iade edilmesi sorununu da konuştum. Bu canileri kendi ülkelerinde barındıran ülkelerin hükümetlerinden onları bize teslim etmelerini istiyorduk, bunu yapmayacaklarının bilincindeydik, neden ki bunlar, Anglo-Amerikanların, genel olarak faşizmin paralı uşaklarıydılar.

Stalin yoldaşa, İtalya ile olan ilişkilerimiz konusunda partimizin görüş açısını da açıkladım. «Bu ülke bize iki kez saldırdı. Ülkemizi ateşe, kana buladı, ama bizler marksistleriz, enternasyonalistleriz ve böyle olduğumuz için de, İtalyan halkıyla dostluk ilişkileri kurmak itiyoruz. Halihazırdaki İtalyan hükümeti, bize karşı gerici tutumlar içindedir, ülkemize karşı amaçları daha önceki hükümetlerden farklı değildir. Anglo-Amerikanların etkisinde kalan bu hükümet, Arnavutluk'un, şu ya da bu şekilde, kendi egemenliği altına girmesini istemektedir. Bu asla olacak bir şey değildir. Bu amaçla, Roma hükü-

(*) 10 Mart 1947'den 24 Nisan 1947'ye dek Moskova'da toplandı. Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa dışişleri bakanları katıldı. Bu konferansta Almanya ile Barış Anlaşması ile ilgili sorunlar tartışıldı. Sovyetler Birliği'nin temsilcileri Molotov ve Vychinski, bu konferansta Arnavutluk'un Almanya ile Barış Konferansına katılma hakkını savundular. Bu tutum Fransız temsilcisi tarafından da desteklendi, ama İngiltere ve Birleşik Devletler temsilcileri bu öneriye karşı çıktılar.

metiyle tam bir uyum içinde olan Anglo-Amerikanlar, İtalyan topraklarında göçmen güçler yetiştirmekte, daha sonra da bunları bozguncu ajanlar olarak Arnavutluk'a göndermektedirler. Kendilerini gizlemeye çalışarak ülkemize karşı girişimlerini çoğaltmaktadırlar, ancak amaçları tarafımızdan bilinmektedir. Bu ülke ile diplomatik ilişkilerimizin olmasını istiyoruz, fakat bu konuda İtalyan yöneticileri olayları olumsuz yönde görmek istemektedirler.»

Beni dikkatle dinledikten sonra Stalin bana, İngilizlerin ve Amerikalıların bize yarattıkları engellere karşın, çağımızın koşullarında, bize saldıramayacaklarını söyledi. «Sizin kararlı tutumunuz karşında, dedi, topraklarınıza ayak basmaya cesaret edemeyeceklerdir. O halde endişe etmenize gerek yok. Ama vatanınızı savunmaya hazır olmalısınız, ordunuzu ve sınırlarınızı güçlendirmek için her önlemi almalısınız, çünkü emperyalistler tarafından savaş tehlikesi vardır.»

«Monarşist-faşist Yunanalılıara gelince, dedi, Amerikan ve İngiliz emperyalistlerince kışkırtılan ve yüreklendirilen bunlar, sizi rahat bırakmamak için, size sıkıntı vermek için kışkırtmaya devam edeceklerdir. Atina'nın halihazırdaki yöneticilerinin içlerinde kötülük vardır, çünkü patlayan sivil savaş kendilerine ve patronları İngiliz ve Amerikalılara karşı yöneltilmektedir.»

«İtalya konusuna gelince, diye ekledi Stalin yoldaş, olaylar sizin düşündüğünüz gibidir. Anglo-Amerikanlar oraya üsler kurmaya gayret etmektedirler, Gasperi hükümetini güçlendirmek ve gericiliği örgütlemeğe çaba harcamaktadırlar. Bu konuda çok uyanık olmak zorundasınız, ayrıca Arnavut göçmenlerin neler yaptıklarını öğrenmelisiniz. Anlaşmalar yapılmadıkça durum normalmiş gibi düşünülemez. Benim düşüncem şu, şimdilik, bu ülke ile ilişki kuramazsınız, ayrıca acele de etmeyiniz.»

— İtalya ile ilişkilerimizin gelişmesi için de acele etmemiz gerektiğini düşünüyoruz, diyorum Stalin yoldaşa, genel bir şekilde sınırlarımızı güçlendirmek için gerekli önlemleri almayı hesaplıyoruz.

«Yugoslavlara, olası bir Yunan ve İtalyan saldırısına karşı sınırlarımızın savunmasını amaçlayan bir işbirliği önerdik. Ama önerimize yanıt bile vermediler ve sorunu inceledikten sonra konuyu bizimle tartışacaklarını söylediler. Önerdiğimiz işbirliği Yugoslavlarla, bizlere dış düşmanlardan gelebilecek tehlikeler konusunda bilgi alışverişinde bulunmak, öyle ki her iki taraf kendi sınırında kendi silahıyla her türlü olasılığa karşı uygun önlemleri alabilsin.» Bu arada tümenlerimizden ikisini güney sınırımıza kaydırdığımızı da haber verdim.

Öte yandan, her iki devletçe aralarındaki anlaşmalara göre kabul edilmiş genel kurallara aykırı olarak, bazı Yugoslav uçaklarının Tirana'ya indiğini bildirdim. «Zaman zaman Yugoslav yoldaşlar, bize haber vermeden bu cins ayıplanacak eylemlere girişiyorlar, hükümetimizi haberdar etmeden Arnavutluk topraklarında uçuş yapıyorlar. Bu tecavüz olayını Yugoslav yoldaşlara bildirdik, onlar da hatalarını kabul ettiler. Dost olmamıza karşın toprak bütünlüğümüzü ihlal etmelerine izin vermeyiz. Bizler bağımsız devletleriz, dostluk ilişkilerimize zarar vermeden, kendi egemenliğimizi ve haklarımızı korumalıyız, ama aynı zamanda da karşısındakinin haklarına ve egemenliğine de saygı duyarak.

— Halkınız, Yugoslavya ile olan ilişkilerinizden memnun değil mi? diye sordu bana Stalin yoldaş. Çok güzel bir şey, dedi, Yugoslavya gibi bir dost komşunuz olması çok güzel birşey, çünkü Arnavutluk küçük bir ülke ve böyle olduğu için de güçlü bir şekilde dostları tarafından desteklenmeye gereksinimi var.»

Her ülkenin ister büyük, ister küçük olsun, dostlara ve müttefiklere gereksinimi olduğunun doğru olduğunu ve Yugoslavya'yı bir dost ülke olarak kabul ettiğimizi söyledim.

Stalin yoldaş ve yoldaş Molotov'la savaşla yıkılmış ülkenin yeniden inşası ve yeni Arnavutluk'un kuruluşu sorunlarını ayrıntılı olarak tartıştık. Ekonomimizin durumunu, bu sektörde ilk sosyalist değişiklikleri, önümüzde açılan büyük görüş açılarını, kazandığımız başarıları, karşılaştığımız güçlükleri kalın çizgileriyle onlara anlattım.

Stalin elde ettiğimiz başarılar için memnuniyetini belirtiyor ve zaman zaman bana çok çeşitli sorular soruyordu. Özellikle tarımımızın durumunu, Arnavutluk'un iklim koşullarını, halkımızın geleneksel tarım kültürünü vb. sordu.

«En çok ektiğiniz tahıllar hangileri», diye sordu :

— İlk ağızda mısır, sonra buğday, çavdar...

— Kuraklığa dayanır mı, mısır?

— Dayanmaz, zaten kuraklık çoğu zaman bize büyük zararlar verir, tarımımızın da geriliği nedeniyle ekmeklik büyük gereksinimimiz için köylümüz buğdaydan biraz daha fazla mısır üretmeyi öğrendi. Bu arada bir sulama ve drenaj kanalları şebekesi yaratmak için, bataklıkları, çamur deryalarını kurutmak için...

Stalin yanıtlarımı dinliyor, daha ayrıntılı soruyor, sık sık çok değerli öğütler vermek için sözümü kesiyordu. Bu konuşma boyunca, anımsıyorum da, bana tarım reformunun hangi temelde uygulandığını, bu reformla dinî kurumlara da dokunulsaydı orta ve yoksul köylülerin eline yüzde kaç toprak daha geçecekti vb. gibi sorular sormuştu...

Halk Cumhuriyeti Devleti'nin köylüler ve bunların işçi sınıfıyla olan bağlarını anımsatarak Stalin, traktörler hakkında sorular sordu, makina ve traktör istasyonlarımız var mıydı, nasıl örgütlenmiştik, bunları bilmek istiyordu. Yanıtımı dinledikten sonra bu soruyu derinleştirmeye koyuldu ve bize bir yığın yararlı öğütlerde bulundu.

«Makina ve traktör istasyonları kurmalısınız, onları özenle çalıştırmaya zorlamalısınız, kooperatif topraklarını da, aynı şekilde köylülerinkini de, devletinkini de işlemelisiniz. Traktörcüler köylüleri tanımalı, tarımı bilmeli, ekimini - biçimini, toprağını tanımalı ve tüm bildiklerini üretimi çoğaltmak için uygulamalı. Bu çok önemli, yoksa olumsuz sonuçlar her yerde kendini hissettirir. İlk traktör istasyonarımızı kurduktan sonra, dedi, traktörler çoğu zaman köylülerin toprağını işliyorlardı, ama üretim pek de öyle artmıyordu bir türlü. Bu şundan ileri geliyordu : Traktörcünün sadece aracı sürmesini bilmesi yetmez, iyi bir tarımcı olması, toprağı ne zaman nasıl işleyeceğini de bilmesi gerekir.»

«Traktörcüler, diye sürdürdü konuşmasını Stalin, işçi sınıfının, köylülerle, doğrudan doğruya günlük, sürekli ilişkide olan elemanlarıdır. Bu durumda sınıflarının çalışkan köylü sınıfı ile birleşmesi için yüksek bir bilinçle çalışmaları gerekir.»

Yeni ekonomimiz ve gelişme yolları hakkında verdiğimiz bilgileri büyük bir dikkattle dinleyen Stalin, üzerimizde derin bir izlenim bıraktı. Onun yanında bulunduğumuz sürece, bu konuşmalarda, ya da başka görüşmelerde olsun, çok önemli bir özelliği dikkatimi çekmişti : Hiç bir zaman bir buyruk verircesine konuşmuyordu, ayrıca düşüncesini zorla kabul ettirmek istermişcesine bir izlenim de bırakmıyordu. Konuşuyor, öğütler veri-

yor, önerilerde bulunuyor ama, her kezinde eklemeyi ihmal etmiyordu: «Bu benim kişisel görüşüm», «Bizim düşüncemiz bu, size gelince, yoldaşlar, siz kendiniz görecek ve kendi somut durumunuza göre kendiniz karar vereceksiniz, kendi koşullarınız neyi gerektiriyorsa.»

Her konuyla ilgileniyordu.

Taşımacılık durumumuzdan ve bu sektördeki büyük zorluklarımızdan söz ederken Stalin bana sordu:

— Arnavutlukta küçük gemiler inşa ediyor musunuz?

— Hayır.

— Çam ağaçlarınız yok mu?

— Var, ormanlar dolusu.

— Öyleyse, küçük gemileri yapmanız için elinizde iyi bir temel var.»

Daha sonra da bana Arnavutluk'ta demiryolu şebekesini, hangi parayı kullandığımızı, maden kaynağı olarak nelerimiz var, Arnavutluk madenleri, İtalyanlar vb. tarafından işletiliyor mu vb. gibi sorular sordu.

Bu soruları yanıtladım ve Stalin bu konuşmayı bitirerek dedi ki:

«Arnavutluk ekonomisi gerikalmış bir ekonomi. Tüm sektörlerde çok az bir şeyle başlıyorsunuz. İşte bunun için, yoldaşlar, mücadelenize, çabalarınıza, olabildiğince, ekonominizin kalkınması, ve ordunuzun güçlenmesi için yardım edeceğiz. Yardım isteklerinizi inceledik ve hepsini yerine getirmeye karar verdik. Endüstrinizin araç gereçlerini, tarım için gereklilikleri ve ordunuzu güçlendirmek için gerekli malzemeleri, eğitiminizi ve kültürünüzü geliştirebilmeniz için elimizden geleni yapacağız. Size başka fabrika ve makinalar da vereceğiz krediyle, ola-

nağınız elverdiği zaman ödersiniz; silahlara gelince, size onları ücretsiz vereceğiz, hiç bir şey ödemeyeceksiniz. Sizin gereksinmelerinizin daha çok olduğunu biliyoruz, ama şimdilik yapabileceğimiz bu, zira biz de henüz yoksuluz, savaşın neden olduğu yıkımlar yüzünden.»

«Aynı zamanda, diye devam etti Stalin yoldaş, size uzmanlar da göndereceğiz, bunlar Arnavut ekonomisinin ve kültürünün gelişmesine yardım edeceklerdir. Petrol için, sanıyorum Azerbaycan'dan uzmanlar göndereceğiz, bunlar bu konunun ustasıdırlar. Öte yandan Arnavutluk, işçi ve köylü insanları Sovyetler'e göndermelidir, ülkelerinin gelişmesine katkıları olması için burada eğitim görsünler diye.»

Moskova'daki günlerimiz boyunca, Stalin yoldaşla her görüşmemiz ve konuşmamızdan sonra, onu kendimize biraz daha yakın görüyorduk, bu ünlü devrimciyi, bu büyük marksisti, bu basit, sıcak, bilge, gerçek insanı. Sovyet halkını tüm benliğiyle seviyordu, tüm gücünü, çabasını ona harcıyordu. Yüreği ülkesi için atıyordu. Ve bu özellikleri eylemlerinin her görünümünde, her konuşmada en basitinden en önemli işlerinde göze batıyordu.

Moskova.ya gelişimizden bir kaç gün sonra, Stalin ve Sovyetler Devletin'in öteki yöneticileriyle Moskova stadında yapılan ulusal düzeyde bir spor etkinliğine katıldım. Nasıl da heyecanla izliyordu bu gösterileri! İki saatten fazla bir zaman gözlerini göstericilere dikkatle dikmiş, gösterilerin sonuna doğru yağmaya başlayan yağmura, Molotovu'n staddan ayrılmasına ilişkin ricalarına karşın gösterileri sonuna dek izledi, şakalar yaptı, elleriyle selamladı göstericileri. Gösteriler bir koşu ile bitiyordu. Koşu sona eriyordu, atletler, sonunda stadda bir kaç tur atacaklar, bitecekti. Bu sırada tam önümüzden

uzun boylu, zayıf, en sona kalmış bir atlet geçiyordu. Elleri, kolları cansız bir şekilde sarkıyordu. Sallanarak, ama gene de koşmaya çalışıyordu. Yağmur damlaları altında Stalin, yüzünde bir baba duygusu sıcaklığıyla. Sonra sanki hiç düşünmedenmiş gibi bağırdı: «Millij mooj (azizim), evine git, dinlen, kendine iyi bak, bir başka kez gelirsin, başka koşu mu kalmadı...»

Stalin'in halkımız için saygı ve sevgisi, Arnavutluk halkının âdetlerine, tarihine gösterdiği ilgi, anılarımdan asla silinmeyecek. O günlerdeki bir başka karşılaşmamız sırasında, Stalin'in Kremlin'de delegasyonumuz şerefine verdiği bir akşam yemeği sırasında, Arnavut halkının dili ve kökeni üzerinde çok ilginç bir tartışmamız oldu.

«Halkınızın dilinin kökeni nedir? diye bir soru sormuştu başka sorular arasında. Halkınızın Bask'larla bir ilişkisi var mı? Arnavut halkının uzak Asya'dan geldiğini de sanmıyorum, Türk kökenli de değiller, çünkü Arnavutlar Türklerden daha eskiler. Belki de halkınızın Etrüsklerle bir ortak yanı vardır, çünkü onlar sizin dağlarınızda kaldılar, bir kısmı da İtalya'ya yerleşti ve Romen'ler tarafından asimile edildi, başkaları da İberik yarımadasına gittiler.»

Stalin yoldaşa, Arnavutların kökeninin çok eskilere dayandığını ve dilimizin Hint - Avrupa kökenli olduğunu söyledim. Bu konuda çok çeşitli kuramlar var, ama gerçek şu ki biz İlirya kökenliyiz. Arnavut halkının Balkanların en eski halkı olduğuna değin bir teori de var. Arnavutların Homer öncesi kökeni Pelasges'lere dayanıyor.

«Bu Pelasges teorisi, diye açıkladım daha sonra, bir süre bir çok bilim adamı tarafından, özellikle de Alman bilim adamları tarafından desteklendi. Homer uzmanı olarak tanınan bir kaç Arnavut bilim adamı da, İlyada ve Odise'de geçen bir kaç sözcüğe dayanarak ve bunların

halen kullanılmakta olduğunu gözlemleyerek Alman bilim adamlarıyla aynı sonuca ulaştılar. Örneğin «Gur» (taş), yani Rusçadaki «Kamiegn». Homer bu sözcüğü Grekçede aynı anlama gelen bir sözcüğün önüne ekliyor : «Guri-petra» Ayrıca Dracle de Dodone'un günlükleri ve filolojik açıklamaları ve değişime uğramalarıyla bir çok sözcüğün bulunmasıyla bu bilim adamları Pelasges'lerden geldiğimizi, bunların da Balkanlara Greklerden önce geldiğini belirtiyorlar.

«Ne olursa olsun, Arnavutların Basklar'la ortak bir kökeni olduğu konusunda hiçbir şey işitmedim dedim Stalin yoldaşa. Bir başka teori de olabilir biraz önce söylediğiniz gibi Etrüsklerin bir kısmı Arnavutlukta kalabilir, bir kısmı onlardan ayrılarak İtalya'ya yerleşebilir, geri kalan da İspanya'ya İberik yarımadasına gitmiş olabilir. Bu teorinin de yandaşları olabilir, ama benim haberim yok pek.»

Bir ara Stalin bana şöyle dedi :

«Bizde, Kafkasya'da, Arnavutluk denilen bir bölge var, sizin ülke ile bir ilişiği olabilir miki?

— Bilmiyordum, fakat yüzyıllar boyunca Arnavutlar, Osmanlı istilâlarıyla, sultanların seferleriyle, Osmanlı padişahlarının akınlarıyla yurtlarını terketmeye mecbur oldular, çeşitli yabancı ülkelere gidip yerleşti ve orada Arnavut köyleri oluşturdular. Skanderberg'in, bizim millî kahramanımızın ölümünden sonra da, XV. yüzyılda Güney İtalya'ya binlerce Arnavut gidip yerleşmişti. Halihazırda bu memlekette, İtalya'lı Arnavutların oturduğu bölgeler vardır, dört ya da beşyüz yıldır yabancı bir ülkede yerleşmiş olmalarına karşın dillerini, gelenek-göreneklerini koruyorlar bu insanlar. Yunanistan'a yerleşen Arnavutlar da böyle, orada da tümüyle Arnavutların oturduğu bölgeler var, birçokları da Türkiye'ye,

Romanya'ya, Bulgaristan'a, Amerika'ya ve başka yerlere gitmişler... Fakat Kafkasya'daki Arnavutluk denilen bölge için kesin bir bilgim yok...»

Stalin bir çok Arnavutça sözcük sordu bana; araç-gereçleri, kapkacakları simgeleyen sözcüklerin neler olduğunu bilmek istiyordu. Bu sözcüklerin Arnavutçasını söylüyordum, beni dikkatle dinliyor sonra, bu sözcüğü yineliyor ve Kafkasya'daki Arnavutların söyleyişleriyle kıyaslıyordu. Zaman zaman da Molotov'a ve Mikoian'a ne düşündüklerini soruyordu. Kıyasladığımız sözcükler arasında hiç bir benzerlik olmadığı sonucuna varıldı.

O anda, Stalin, düğmeye bastı ve kendisine kişisel olarak bağlı olan general içeri girdi. Uzunboylu, kibar bize karşı çok sevecenlik ve sempati gösteren bir insandı.

«Yoldaş Enver Hoca ve ben, bir sorunu çözmeye çalışıyoruz, ama başarılı olamadık, dedi Stalin generale, gülümseyerek, lütfen (burada ünlü bir Sovyet dilbilim ve tarihçisinin adını söyledi ama unuttum) ... ile temasa geç ve sor bakalım, Kafkasya'daki Alban'larla Arnavutluk'taki Arnavutlar arasında bir ilişki var mı?

General çıktı, Stalin bir portakal aldı ve bana göstererek :

«Rusçada bunun adı «Apyelsin», ya Arnavutçada?»

— Portakal, diye yanıt verdim.

Her iki sözcüğü yine karşılaştırdı, yüksek sesle söyleyerek, sonra omuzlarını silkti. On dakika henüz geçmişti ki, general geri geldi.

«Profesörden yanıt aldım, dedi, Kafkasya Alban'ları ile Arnavutlar (Albanais) arasında bir ilişki olduğuna dair elimizde kanıt yok diyor. Fakat şunu da ekledi, Ukrayna'da, Odesa bölgesinde, yedi tane kadar köy varmış, burada Arnavutlar yaşarmış, profesörün bu konuda kesin bilgileri varmış.»

Ben de derhal bizim Moskova Büyükelçimize, Sovyetler Birliği'nde tarih eğitimi yapan bazı öğrencilerimizin, uygulama zamanlarını bu köylerde yapmaları ve bu Arnavutların ne zaman, nasıl Odesa'ya geldiklerini, dillerini koruyup korumadıklarını, gelenek - göreneklerini yitirip yitirmediklerini araştırmalarını söyledim.

Stalin, daima çok dikkatli bizi dinledi ve bana :

«Çok güzel, güzel bir fikir. Öğrencileriniz uygulamalarını orada yapsınlar, bizim bir kaç öğrenci de onlara eşlik etsin.»

— Eskiden, diye ekledim Stalin'le bu havadan sudan konuşmalarımızdan sonra, eskiden kendi kökenimizi araştıran bilim bizde gelişmemişti, bunu daha çok yabancı bilim adamları yapıyorlardı. Herhalde bunun için, dilimiz, kökenimiz hakkında böylesine çok kuramlar geliştirilmiş oldu. Ama ne olursa olsun, bu kuramların hepsinin birleştiği bir nokta var, bu da, Arnavut halkının ve dilinin çok eski olduğu, ama tabii ki, bu konuları araştırmak için gerekli bilim adamlarını hazırlamak, onlara çalışmaları için uygun koşulları hazırlamak, partimizin, devletimizin görevi, o zaman ancak daha bir kesinlikle konuşabileceğiz bu konularda.

— Arnavutluk, dedi Stalin, kendi bacakları üzerinde yürümelidir, bunun için her olanağı var.

— Her ne pahasına olursa olsun ilerleyeceğiz, dedim.

— Bize gelince, dedi, büyük bir iyi yüreklilikle Stalin yoldaş, biz Arnavut halkına bütün yüreğimizle yardım edeceğiz, çünkü Arnavutlar çok harika insanlar.»

Stalin yoldaşın delegasyonumuz onuruna verdiği akşam yemeği çok samimi, sıcak bir havada geçti. Stalin ilk bardağını halkımıza, ülkemizin gelişme ve büyümesine, Arnavutluk Komünist Partisi'ne kaldırdı. Sonra bardağını benim sağlığıma, Hüsnü'nün sağlığına - eski

Dışişleri Bakanı, Delegasyon Üyesi - ve tüm Arnavut delegasyonun sağlığına kaldırdı. Bir süre sonra, halkımızın yüzyıllar boyunca yabancı istilalara karşı nasıl direndiğini anlatırken Stalin yoldaş, halkımızı kahraman olarak niteledi ve bir kadeh de halkımızın sağlığı için kaldırdı. Benimle şurdan burdan konuşurken bu arada başka konuklara da sesleniyor, şakalar yapıyor, dileklerini söylüyordu. Çok yemiyordu, fakat önünde daima bir bardak kırmızı şarap bulunduruyor ve birşeyler için içildiği her kez gülümseyerek kadeh tokuşturuyordu.

Akşam yemeğinden sonra Stalin yoldaş, bizi Kremlin Sarayı sinemasına davet etti, aktüalite filminin dışında uzun metrajlı bir Rus filmi seyrettik. Filmin adı «Traktörcü» idi. İkimiz aynı kanapeye oturduk. Sovyet yapımı bu filmi Stalin'in büyük bir dikkatle izlemesinden çok duygulanmıştım. Sık sık ılık sesini yükseltiyor ve filmin bazı sahnelerini açıklıyordu bize. En çok hoşuna giden şey, filmin başoyuncusu öncü bir traktörcü'nün arkadaşlarının güvenini kazanmak, tarımcıları kendine inandırmak için, alışkanlıklarla, davranışlarla, düşüncelerle ve bu yayla adamlarının tutumlarıyla mücadele edişiydi. Traktörcü, bu insanlarla birlikte çalışarak, birlikte yaşayarak, köylülerin saygı duyduğu bir yönetici eleman olmuştu. Stalin bir an dedi ki :

«Yönetmek için, önce yığınları tanımak gerek, tanımak için de yığınlara doğru inmek gerek.»

Vakit geceyarısını geçmişti gitmek için kalktığımızda. Son anda Stalin bizi bardaklarımızı «Kahraman Arnavut Halkının mutluluğuna» kaldırmak için davet etti.

Sonra hepimizi selamladı ve elimi sıkarken bana dedi ki : «İçten selâmlarımı ve başarı dileklerimi götürünüz Kahraman Arnavut Halkına.»

Delegasyonumuz bu karşılaşmadan ve Stalin yoldaşla konuşmalardan çok doygun olarak, Arnavutluk'a gitmek için 26 Temmuz 1947'de Moskova'yı terketti.

İKİNCİ KARŞILAŞMA

Mart - Nisan 1949

Savaş sırasında Yugoslav yönetimine karşı tutumumuz. Arnavutluk Komünist Partisinin 1. Kongresi. Kosova'da terör politikası. Arnavutluk'a gönderilmesi gereken Yugoslav tümenleri hakkında. Titocular Arnavutluk'taki durumu devirmek istiyorlardı. Kardeş Yunan halkının savaşı konusunda. Yunanistan Komünist Partisi yönetiminin yanlış görüşleri. İngilizler, Arnavutluk'u kabul etmek için limanlarımıza askerî üs kurmayı koşul olarak öne sürüyor. Arnavutluğun ekonomik ve kültürel gelişmesi. Köylülerimizin durumu hakkında. Arnavutluk tarihi, kültürü, gelenek - görenekleri.

21 Mart 1949'da Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin resmî bir delegasyonunun başında Moskova'ya geldim ve aynı yılın 11 Nisan tarihine kadar orada kaldım.

Moskova havalanına bizi karşılamaya Mikoian, Vychinski vb. ve tüm halk demokrasisi ülkelerinin diplomatik temsilcileri gelmişlerdi.

Vychinski ile ilk resmî buluşmamız, gelişimizin ertesi günü oldu ve 23 Mart 22.30'da Stalin yoldaş tarafından Kremlin'de kabul edildim, yanımızda Vychinski, Arnavutluk'taki S.S.C.B. Büyükelçisi, Tchouvakina vardı. Bu karşılaşmada bana Spiro Koleko ve Mihal Prifti, —o zamanlar Moskova Büyükelçimiz— eşlik ediyorlardı.

Stalin yoldaş bizi açık yüreklilikle odasına kabul etti. Teker teker bizleri selamladıktan sonra, önümde durdu ve :

«Sizi zayıflamış buldum. Bir acınız mı var? Belki de yorgunsunuzdur?»

— Hayır. Sizi yeniden gördüğüm için çok mutluyum, diye yanıt verdim, oturduktan sonra da kendisine bir kaç soru sormak istediğimi söyledim.

— Memnuniyetle, zamanı size bırakıyorum, dedi içtenlikle, onunla neyi gerekli görüyorsam konuşmak için.

O zaman Stalin yoldaşa bir dizi sorun üzerinde açıklamalarda bulundum. Kalın çizgileriyle partimizin, ülkemizin, son olayların saptanan yanlışların durumunu, ayrıca Yugoslav sorununa bakış açımızı anlattım. Ona Yugoslav troçkist yönetiminin, partimiz yönetimi üzerindeki etkisinin ve yönetimdeki bazı yöneticilerimizin Yugoslav hain yönetimine olan aşırı güveninin büyük hataların temeli olduğundan, özellikle parti örgütlemesi çizgisinde Arnavutluk Komünist Partisi Merkez Komitesi II. Plenum'unda saptandığı gibi, bu toplantıda çalışmalar Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin mektupları ışığında yürütülmüştü. Bu mektuplar Yugoslav Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne, Kominform Kararı olarak «Yugoslavya Komünist Partisi'ndeki durum üzerine» başlığını taşıyordu.

«Partimizin Merkez Komitesi, dedim, Kominform Kararını tamamiyle onayladı ve özel bir bildiri ile Yugoslav Troşkist yönetiminin antiarnavut, antisovyet hain tutumunu kınadık. Partimizin yönetimi, yıllardan beri Titocuların komplocu ve düşman eylemleriyle çatıştı. Arnavutluk'un kurtuluşundan hemen sonra Tito, Arnavutluk'a düşman antimarksist amaçlarını gerçekleştirmek için, Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi delegasyonunu ülkemize gönderdi, başlarında olağanüstü delege Velimir Stajnic bulunuyordu. Bu sonuncu ve gizli işbirlikçileri, Seyfulla Maleshova, Koçi Xoxe, Pandi Kristo vb. hainlerle kulis yaparak uğursuz Berat sorununu yarattılar. Aslında bu Partinin izlediği tüm mücadele çizgisine karşı, ülkemizin partimizin bağımsızlığına karşı vb. ağır bir komplo idi. Partimiz yönetiminin sağlam kısmı, bu düzenlenen komplodan haberdar olmamasına karşın, Berat'ta, kendisine, mücadele boyunca yürütülen çizgiye karşı suçlamalara güçle karşı koydu. Daha sonra, bizzat ben, Berat'ta, antimarksist nitelikli büyük hatalar yapıldığına inandım ve politik büromuza, Berat Plenum'unun yeniden gözden geçirilmesi konusunda tezler ileri sürdüm, fakat bu tezler Yugoslav yönetiminin aşırı bozguncu eylemleri ve içimize sızmış ajanları ile kabul ettirilmedi. Sonradan gelen olaylar, Partinizin Merkez Komitesi'nin mektupları Kominform kararı, bizi durum hakkında tamamen aydınlattı, Tito başta olmak üzere Yugoslav yönetiminin düşmanca eylemi Parti Merkez Komitesi'nin 11. Plenum'unda açıkça ortaya çıkarıldı ve parti saflarına kaymış komplocuların maskeleri indirildi. Arnavutluk Komünist Partisi 1. Kongresi, Merkez Komitesi'nin 11. Plenumda aldığı kararları onayladı, daha bir vurguladı. Partinin kuruluşundan beri izlediği yolun doğru olduğunu onayladı. Aynı zamanda özellikle kurtuluştan sonra görülen özel sapmaların, özellikle de parti ör-

gütlenmesindeki yanlışların Yugoslav müdahalesinden, ve Koçi Xoxe, Pandi Kristove Kristo Themelko'nun hain Troçkist tutumundan kaynaklandığı onaylandı.

«Koçi Xoxe ve Pandi Kristo, bunların ikisi de, Partimizin içinde Yugoslav Troçkist, tehlikeli ajanlardı. Yugoslav Titocuların yönlendirdiği, desteklediği bu insanlar partimizdeki ve demokratik halk devletimizin anahtar mevkilerini ele geçirmek için ellerinden gelen herşeyi yapmışlardı. Kristo Themelko, Yugoslav Troçkist yönetiminin en çok etkilediği birisiydi, onların direktiflerini ordu içinde alabildiğine uyguluyordu. Ama, Yugoslav yönetiminin ihaneti bir kez ortaya çıkınca, hatalarını kabul etti ve parti önünde özeleştirisini yaptı.»

Stalin beni dikkatle dinliyordu, sordu :

«Ne bu insanlar? Slav mı, Arnavut mu, ne?»

— Krist Themelko, makedon asıllı, Koçi Xoxe'ye gelince Arnavut asıllı ama, ebeveynleri Makedonya'da yaşamışlar.»

Daha sonra Stalin yoldaşa, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Yugoslav yönetimin yazdığı mektupların ve komintern kararlarının partimiz için ne derece önemli olduğunu anlattım. «Bu belgelerin ışığında —ki, partimiz ve halkımız için çok nazik bir zamanda elimize ulaştı—, partimiz merkez komitesi Arnavutluk'a Yugoslav müdahelelerinin karakterini ve amaçlarını çok iyi anlamış oldu. Stalin yoldaşa, partimizin bu antimarksist, antiarnavut bozguncu girişimleri yoketmek için aldığı kesin kararları kalın çizgileriyle anlattıktan sonra, daha önce verdiğimiz savaş boyunca da bu gibi olaylarla karşılaştığımızı ve bunlara mücadele verdiğimizi, sorumluluğumuzun bilincinde olduğumuzu ve bu gibi olaylara karşı daha uyanık bulunmak zorunda olduğumuzu söyledim.

Burada Stalin yoldaş sözümü kesti :

«Yugoslav yönetimine gönderdiğimiz mektuplar her şeyi içermiyor tabii, çünkü daha sonra ortaya çıkan bir yığın sorun var. Yugoslavların, faşist Yunan saldırısına karşı sizi «savunmak» için ordu birliklerini Arnavutluk Halk Cumhuriyeti içine sokmaya çalıştığını bilmiyorduk. Çok gizli bir şekilde hareket ediyorlardı. Gerçekte, çok düşmanca amaçlarla doluydular, Arnavutluk'taki durumu devirmek istiyorlardı. Bize bu konuda verdiğiniz bilgi çok yararlı oldu, yoksa topraklarınıza sokmak istedikleri bu tümenler hakkında hiçbir şey bilmeyecektik. Bu hareketin Sovyetler Birliği'nce onaylandığı izlenimini yaratacaklardı güya. Sizin de söylediğiniz gibi, daha uyanık olma konusuna gelince, Yugoslavya ile ilişkilerde, gerçek şu ki sadece sizin değil, bizim de bir atlamamız oldu.»

Bu konuşmanın devamında Stalin yoldaşa, Titocuların ve Amerikan ve İngiliz emperyalistlerinin emrindeki monarcho-faşistlerin yarattığı güç zamanlarda, ülkemize karşı girişimlerde, partinin doğru tutumu ve halkımızın vatanseverliği ve Sovyetler Birliği Komünist Partisin'in yardımı sayesinde başarılı olabildiğimizi söyledim. «Bu bize büyük bir ders oldu, dedim, hatalarımızı düzeltmek için iyi bir deneyim oldu, aynı zamanda zaferlerimizi sağlamlaştırmak ve onları daha ileri götürmek için.»

«Geçirdiğimiz bu zor süre boyunca, kitleler büyük bir yurtseverlik örneği verdiler. Onların partimize olan güveni, izlediği doğru yola ve Sovyetler Birliği'ne olan itimadı hiç sarsılmadı. İç düşmanın eylemi uzun sürmedi. Yugoslav Troçkist yönetiminin emrindeki insanların düşmanca eylemlerini nötrolize ettik. Bu gibi insanlara karşı çeşitli önlemler aldık ve almakta devam ediyoruz.

Bunlardan bazıları kendi özeleştirilerini yaparak yanlışlarını kabul ettiler, çünkü bunlar iyi niyetli insanlardı, ama bir kısmı işbirlikçilerdi, bunlar da halen mahkeme önünde kötülüklerinin hesaplarını vermektedirler.

— Vatanınızı, partinizi koruyunuz, dedi bize Stalin yoldaş. Düşmanın maskesini, tamamen indirmelisiniz, hem de inandırıcı kanıtlarla, öyle ki halk bunların, bu düşmanların neler yaptığını görsün ve onların kötülüklerine inansın. Halkın önünde maskesi indirilmiş bir düşman, kurşuna dizilmese bile, moral olarak ve politik olarak öldürülmüş demektir, çünkü, halkın desteği olmadan, güçsüz kalır.

— Tirana'da devam eden dava, halka açık, dedim Stalin yoldaşa, celseler de gazetelerde yayınlanıyor. Hatalarının derinliğine, bilincine ulaşmışlara gelince, samimi bir özeleştiri yapanlara hoşgörüyle yaklaştık, hatalarını düzeltmek için olanak tanıdık, hatalarını partiye bağlılıklarını çalışmalarıyla kanıtlamaları, hatalarını kapatmaları için fırsat verdik. Hatta içlerinden birisini Sovyetler Birliği'ne eğitim görmeye göndermeyi düşündük, ve bu arada kişinin adını verdim.

— Nasıl? Nasıl? Bakışı yüzümde donmuştu. Bizim buralara gelip eğitim görmesini mi istediniz? Halâ politik olarak güveniniz var mı ona?

— Evet, diye yanıt verdim, özeleştirisini derinleştirmeyi bırakmadı, kendisini düzelteceğine dair umudumuz var.

— Peki ya o, buraya gelmeyi istiyor mu bari?

— Bunu isteyen kendisi..

Bu anda Tchouvakine araya girdi ve yargımı desteklemek için bir kaç açıklama yaptı.

«Peki, madem ki, Enver yoldaş, siz bizzat bu konuyu tartıp ölçtünüz, gelsin...»

Daha sonra, gene bu sıralarda Amerikalıların, İtalya yoluyla, Arnavutluk'un güney ve kuzeyine paraşütçü bozguncu ajanlar indirdiklerini, bu ajanlardan önemli bir bölümünün öldürüldüğünü, bir kısmının tutsak alındığını anlattım. Güney sınırımızda olası bir karışıklığa karşı ve bu amaçla güç kullanabilmemiz için, önce kuzey bölgemizi, politik haydutlardan ve sağcılardan, sınırlarımızın içinde, Rankoviç tarafından gönderilmiş ajanlardan temizlememiz gerekiyordu, biz de bunu yapmıştık zaten. Yugoslavlara bağlı bu ajanlar, bir dizi suikastlere girişmişlerdi. Temizleme operasyonlarımız başarıyla sona erdi. Bu çetelerden bazılarını temizledik, bazıları da Yugoslavya'ya kaçtı ve halen de orada bulunuyorlar.

«Halen bozguncu ajan paraşütlemeye devam ediyorlar mı», diye sordu Stalin?

— Pek vazgeçmiş değildirler, diye düşünüyoruz. Tito'nun ve Rankoviç'in Arnavutları topraklarına çekmek ve onları sabotajcı gruplar halinde örgütlemek için yürüttükleri politika başarısızlığa uğradı, şimdilik, sınırdan pek az yasa dışı geçişler var. Hükümetimiz ekonomik alanda, politik çalışma alanında gerekli önlemleri aldı ve parti örgütlenmesi daha bir sıkıya alındı. Emperyalistler yabancı ülkelerde bozguncu ajan grupları hazırlıyorlar, Monarcho - faşistler ve Titocular da öyle yapıyorlar, İtalyanlar da eli kolu bağlı durmuyor tabii. Halihazırdaki planımız şu : dağlarımızda gezinen bu çete kalıntılarını da ezmek için oldukça köşeye sıkıştırmış durumdayız onları, daha sonra da Kulak'larda bulunan üslerini yokedeceğiz. Kentlerdeki gerici grupların büyük bir kısmı Devlet Güvenliğince yıkılmış durumda, bu konuda büyük başarı kazandık. Partimiz, eskiden Titocuların yuvası olan İçişleri Bakanlığı'nda durumu iyice düzeltti, Devlet Güvenliği, Partimizin güvendiği ve sevdiği güçlü bir silah oldu, tabii halkımızın da. Parti her geçen

gün, sayısız düşmanlardan gelen olası saldırı ve girişimleri boşa çıkarmak için, onlara karşı koyabilmek için pozisyonlarımızı güçlendirmeyi bir görev olarak saptadı.

«Partimiz her geçen gün güçleniyor, diye ilâve ettim, sonra Stalin yoldaşa, genç partimizin üyelerinin temel özelliği büyük bir gayret içinde olmaları ve istekli bulunmalarıdır. Partimiz devamlı üyelerinin kültürel ve ideolojik düzeyleri pek yüksek değildir, ama herkeste büyük bir öğrenme aşkı var. Bu durumu iyileştirmeye çalışıyoruz. Parti çalışmalarımızda hâlâ çok eksiklerimiz, yetersizliklerimiz var, ancak inatçı çabalar sayesinde geleceğe inancımızla, Bolşevik Partisinin deneyimlerinden yararlanarak, kendimizi düzelteceğiz.»

Konuşmanın daha sonrasında Parti 1. Kongresinin, sosyalist endüstrileşme için verilmiş yönlendirmeye koşut olarak, tarımda da sosyalist sektörün sağlamlaştırılması için direktifler verdiğini belirttim. Bu direktifler Devlet girişimlerinin sayısının çoğaltılması, aşamalı kollektifleştirme ki, bu tarım kooperatifleri şeklinde ve Devlet desteğiyle sağlanacaktı.

— Bu cins çok kooperatif kurdunuz mu? Bu konuda izlediğiniz ölçütler neler? diye sordu bana Stalin.

O'na, Parti 1. Kongresinin tarımın kollektifleştirilmesi konusunda aşamalı bir süreç izleme buyruğu verdiğini ve bunun da dengeli ve serbest kabule dayalı olduğunu anlattım. Bu yolda ne acele etmeli, ne de yerimizde saymalıyız.

«Bana kalırsa, dedi Stalin Yoldaş, tarımınızın kollektifleştirilmesinde acele etmemeniz gerekir.. Ülkeniz dağlık bir ülke, bir bölgeden öbürüne çok değişiklik var. Biz de sizinki gibi dağlık bölgelerimizde Kolhozları daha sonra kurduk.»

Daha sonra işçilerle köylülerin birleşmesi için yapılan çalışmalardan söz ettim ve Devletin birey olarak köylüye yardımlarını, üretimin artırılması çalışmalarını, bitkisel ve hayvansal stok politikamızı anlattım.

«Bu çok önemli, dedi Stalin, tüm özeninizi göstermekle iyi ediyorsunuz bu konuda. Eğer Arnavut köylüsü traktör, başka tarım makinaları, tohum ve başka şeylere gereksinim duyuyorsa, yardım edin onlara. Bununla da yetinmeyin sonra, köylüler için kanallar açın, sonra onun ne yapacağını göreceksiniz. Kendi düşünceme göre, köylü doğası gereği, aldığı yardımları çalışmalarıyla öder.»

«Devlet, diye sürdürdü konuşmayı Stalin yoldaş, Devlet makina ve traktör istasyonları kurmalıdır. Traktörleri kooperatiflere vermemelisiniz, ama Devlet, eğer isterlerse, topraklarının ekimi için bireysel olarak da yardım etmelisiniz. Böylece yoksul köylü de yavaş yavaş kollektifleşmenin yararlarını hissedecektir.»

«Tarım ürünleri fazlasına gelince, tarımcılar kendi istedikleri gibi kullanmalıdırlar onları, çünkü başka türlü hareket edilirse, köylüler hükümetle işbirliğine girmezler. Eğer köylü somut olarak devletin yardımını görmezse, kendisi de devlete yardım etmez.»

Stalin, daha sonra, ülkemizin burjuvazisinin tarihini ve genel çizgilerini bilmediğini söyledi ve sordu : «Ülkenizde bir tüccar burjuvazi oldu mu?»

— Evet ,oluşmakta olan bir tüccar burjuvazisi, diye yanıtladım, ancak elinde hiçbir şey kalmadı.

— Herşeyi kamulaştırdınız mı tümden?

Bu soruya yanıt verebilmek için, Stalin yoldaşa, Partimizin mücadele zamanından beri zengin sınıflar konusunda izlediği politikayı açıkladım. Bunlar işgal sırasında büyük ölçüde düşmanla işbirliği yapmış, halkın kanına ellerini bulamış, birçoğu ya işgalci ile birlikte

kaçmış, bunu beceremeyenler ise halk tarafından yakalanarak adalete teslim edilmişlerdi. Yurtsever orta sınıf ya da küçük burjuvaziye gelince, bunlardan halkın mücadelesine bağlı ve yabancı istilaya karşı olanları parti desteklemiş, onlarla ilgilenmiş, memleketin ilerlemesine katılmaları için gerçek yolu göstermiştir.

«Bununla birlikte, diye ekledim, bu son yıllarda Koçi Xoxe'nin düşmanca girişimleri çerçevesinde, bu elemanların bir kısmına ve bazı aydın yurtsevere karşı aşırı bir ciddiyetle hareket edilmişti, Parti bu hataları ciddiyetle açıkladı ve yenilenmesine izin vermeyecektir.»

Stalin yoldaş bu arada söze girdi ve bu konuda, tıpkı başka konularda olduğu gibi, herşey her ülkenin somut koşul ve durumuna bağlıdır dedi. «Bununla birlikte, bana göre, devrimin ilk aşamasında, gerçekten ülkenin bağımsızlığını isteyen yurtsever burjuvazi için, bu aşamada, öyle bir politika izlemeli ki bu tabaka elindeki zenginlikle ve araçlarla davaya hizmet edebilsin.»

«Lenin, bize şunu öğretir, diye sürdürdü konuşmasını, devrimin ilk aşamasında, yani bu devrim anti-emperyalist bir karakterdeyken, komünistler, yurtsever burjuvaziden yararlanabilirler. Gayet, tabii ki bu somut koşullara bağlı olmak durumundadır, burjuvazinin ülkenin en sivri sorunları konusundaki tutumuna vb. bağlıdır bunlar. Örneğin, Demokratik Halk ülkelerinde, büyük burjuvazi, işgalci Almanlarla uzlaşmış ve onlara yardım etmişti. Sovyet ordusu bu ülkeleri kurtardığı zaman, satılmış burjuvazi göç yolunu tuttu.»

Stalin konuşmasını sürdürmeden önce bir süre düşündü :

«Sovyet ordusu, Arnavutluk'a yardıma gelmemişti değil mi? Ya Yugoslav ordusu? Ulusal kurtuluş mücadeleniz boyunca size yardım etti mi?»

— Hayır, diye yanıtladım, tersine, bizim ulusal kurtuluş ordumuz partizan tümenlerinden ikisini Yugoslav halkının kurtuluşuna yardım için savaşmaya gönderdi (*).

Stalin yoldaş, sözüne devamla, her komünist partinin ve sosyalist devletin aydınlarla ilişkilerinde de çok dikkatli olmaları gerektiğini vurguladı. Onlarla yoğun ilişkiler içinde olmak gerektiğini, dikkatli, açık ilişkilerle onurlu yurtsever aydınların daima biraz daha halk iktidarına yaklaşacaklarını belirtti.

Rus devriminin bazı özel çizgilerini anımsatarak Stalin, «Zamanında, Rusya, hiçbir yabancı emperyalist gücün boyunduruğu altında değildi, biz sadece içteki sömürgenlere karşı ayaklanmıştık ve Rus ulusal burjuvazisi sömürgen olarak bizim devrimden yana olmadı. Bizde acı bir sınıf mücadelesi birçok yıldan beri sürüyordu ve Rus burjuvazisi emperyalistlerin müdahalesini ve yardımını istedi.»

«Öyleyse Rus devrimi ile emperyalist baskıcıların kurbanı olan ülkelerde yürütülen mücadele arasında bir fark var.»

«Bunu şunun için vurguluyorum, diye sürdürdü konuşmasını, görüyorsunuz her ülkenin somut koşullarını gözönünde bulundurmanın önemini, bu koşullar her ülkeden ülkeye değişir. Bunun için hiç kimse bizim deneyimimizi kopya etmemeli, ya da bir başka ülkeninkini. Ancak bu deneyim incelenebilir ve bundan yararlanılabilir.»

(*) Arnavutluk'un kurtuluşundan sonra A.K.P.M. Komitesi'nin kararı ve Enver Hoca'nın emri üzerine, Arnavutluk Kurtuluş Ordusunun V. ve VI. tümenleri Hitler birliklerini Yugoslavya'ya kadar kovaladılar ve Arnavut savaşçılar Yugoslavlarla yanyana, 1944 Aralık ve 1945 Ocak, Şubat'ında Monténégro, Sancak, Bosna'nın güneyini kurtardılar. Yugoslav halkının kurtuluşu için 600'den fazla Arnavut can verdi.

Stalin'le konuşurken zamanın nasıl geçtiğini bilememiştik. Savunmamızı güçlendirme ve kültür ve ekonomimizi geliştirme sorunlarımızdan söz etmeye başlamıştım.

«Sizin Genel Kurmay Başkanı, dedi Stalin, ordunuz için bizden bir kaç istekte bulundu. Yerine getirilmesi için emir verdik. İstediğiniz araç - gereçleri aldınız mı?»

— Bu konuda henüz bir bilgimiz yok.

Stalin o zaman bir general çağırdı ve bu konuda kesin bilgiler edinmesi görevini verdi. Az sonra telefon çaldı. Stalin alıcı kaldırdı ve kısa bir süre sonra bize araç - gereçlerin gönderilmiş olduğunu söyledi.

«Ray'ları aldınız mı? Demiryolunuz tamamlandı mı», diye sordu.

— Evet aldık, demiryolumuz açıldı, dedim ve kalın çizgilerle ulaşmak amacında olduğumuz ekonomik gelişme, kültürel gelişme ve ülke savunması planlarımı anlattım. Bu fırsattan yararlanarak Sovyetler Birliği'nden yardım isteklerimizi takdim ettim.

Daha önceden de olduğu gibi Stalin yoldaş bu yardım isteklerini iyi niyetle karşıladı ve açıkça konuştu :

«Yoldaşlar, biz büyük bir ülkeyiz, ancak biliyorsunuz ki, savaşın doğurduğu büyük sıkıntıların tümünü henüz atabilmiş değiliz. Ne olursa olsun, bugün, yarın size yardım edeceğiz, belki gerektiği kadar değil, ancak olanaklarımız ölçüsünde. Sizin sosyalist endüstri sektörünü yaratmanız gerektiğini çok iyi anlıyoruz, bunun için bizden az önce istediğiniz her yardımı yerine getireceğiz, tarım konusundaki isteklerinizi de..»

Sonra gülerek ekledi :

«Peki ya Arnavutlar, onlar da çalışacaklar mı?»

Bana bu soruyu niçin sorduğunu hemen anladım. Ermeni tüccar Mikoian'ın kendisine verdiği kötü bir istihbarata göre söylemişti bu sözü. Mikoian'la bir karşılaşmamızda, Stalin'in kullandığı dilden çok daha sert bir dille, planlarımızın gerçekleştirilmesi konusunda, Arnavut halkının tembelliğinden falan dem vurmuştu. Bununla Sovyet yardımının boyut ve hızını düşürmek istiyordu. Mikoian bu tutumunu her zaman sürdürmüştür bize karşı. Ama Stalin istediğimiz her türlü yardımı bize verdi.

«Bizden istediğiniz teknik eleman yardımını da yapacağız, onlar da ellerinden geleni yapacaklar ülkenizde, ama gayet tabii ki, ömür boyu Arnavutluk'ta kalacak değiller. Bunun için yoldaşlar, siz kendi kadronuzu kendi uzmanlarınızı yetiştirmeli ve bizimkilerin yerini aldırmalısınız. Size gelecek yabancı kadro ne kadar çok olursa olsun, kendi elemanlarınızı yetiştirmeniz kaçınılmazdır. Sizler, yoldaşlar, üniversitenizi kurmak zorundasınız, bu gelecek kadrolarınızın yetişmesi için büyük bir merkez olacaktır.»

— İlk enstitülerimizi kurduk, dedim, oldukça iyi çalışıyorlar. Ancak daha ilk adımlarını atıyor. Sadece deneyim eksikliğimiz değil, ayrıca üniversitemizi kurmak için gerekli kadromuz da yok.

— Önemli olan başlamaktır, sonra yavaş yavaş her şey daha iyiye gidecektir. Biz kendi payımıza uzmanlar konusunda size yardım edeceğiz yüksek öğrenim kurumlarınızı çoğaltmanız için. Bu da sizin gelecek üniversitenizin temelini teşkil edecektir.

«Sovyet uzmanlar, Arnavut uzmanların aldığı ücretin aynısını alacaklar, kendi uzmanlarınıza ödediğinizden fazla bir ücret ödemeyeceksiniz.»

— Sovyet uzmanları, bizim ülkeye uzaktan geliyorlar, dedim, onları bizimkilerle aynı durumda göremeyiz.

Stalin yoldaş derhal sözümü kesti :

«Hayır, hayır, Azerbaycan'dan, ya da Sovyetler Birliği'nin herhangi bir bölgesinden gelsinler, hiç bir önemi yok, yabancı kardeş ülkelere göndereceğimiz uzmanlarımızın ücretleri konusunda kurallarımız var. Enternasyonal devrimciler olarak, tüm güçleriyle çalışmak, onların görevi. Sovyetler Birliği'nin iyiliği için olduğu gibi Arnavutluk'un iyiliği için de çalışmak görevleri. Sovyet Hükümeti, ek ücretlerini ödemeyi üzerine almaktadır.»

Stalin yoldaşa teşekkür ettikten sonra, jeolojik araştırmalar için gereksinim duyduğumuz araç - gereçlerden, demiryolu inşaatı için, hidro-elektrik araştırmaları için gerekli ekipmandan ve endüstrimizin uzun vadede ihtiyaç duyduğu malzemeden söz ettim. Ortaya attığım soruya olumlu yanıt verdikten sonra sordu : «Büyük debi'li çok ırmağınız var mı hidro-elektrik santraller kurabilmek için? Arnavutluk'ta çok kömür rezervi var mı?»

Bu soruları yanıtladım ve sonra ona, belirli, çok acil konularla uzmanlaşmaları için Sovyetler Birliği'ne kadrolar gönderebilir miyiz diye sordum. «Ve eğer mümkünse, siz bize birkaç Rus uzman gönderebilir misiniz, kadrolarımızı memleketimizde eğitsinler diye?»

«Bu durumda, bizim Arnavutluk'a eğiticiler göndermemiz daha iyi olacak, çünkü sizin adamlar Sovyetler Birliği'ne gelirse onların eğitimi için daha uzun bir süre gerekecektir, Rusça öğrenmeleri vb. gibi nedenlerle..»

Bunun için Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı'na başvurmamızı salıkladı ve ekledi :

«Bizim tarafımızdan yoldaş Vychinski tüm bu görüşmeleri yürütmekle görevlidir bu konuda, isteklerinizi ona bildirebilirsiniz.»

Ona, genel, kalın çizgileriyle kendisiyle Arnavutluk'un iç sorunlarıyla ilgili olarak tartışmak istediklerimin

bunlar olduğunu söylerek, şimdi de uluslararası duruma ilişkin Arnavutluk'un politik tutumu hakkında kısaca konuşmak istediğini belirttim. Saatine baktı ve bana sordu:

«Yirmi dakika yeter mi size?»

— Biraz daha fazlası gerek, mümkünse, Stalin yoldaş.

Yugoslavya ile gergin durumumuzu anlattıktan sonra, Yugoslavların haince eylemlerinden, onlarca örgütlenen cinayet çetelerinden, bunların ülkemize karşı sabotaj ve karışıklık eylemleri yapmak için topraklarımıza girdiklerinden, Tito'cu klikin Kosovalı, Makedonyalı, Montenegro'lu Arnavutlara karşı giriştikleri vahşi terör politikasından söz ettim.

— Yugoslavya'da çok Arnavut var mı? Hangi bölgeden bu Arnavutlar?

— Bir milyondan fazla var, diye yanıtladım (bu rakama Vychisnki gözle görülür şekilde şaşkınlığını belirtti, Yugoslavya'da bu kadar Arnavut olduğunu bilmiyordu) ekledim : Ve hemen hepsi de müslüman.

— Nasıl oluyor da Slavlar tarafından asimile edilmemişler. Yugoslavya'da yaşayan Arnavutların, Arnavutluk'ta yaşayanlarla ne gibi ilişkileri var? diye sordu bana Stalin.

— Yugoslavya'da yaşayan Arnavutlar, ateşli yurtseverlikleriyle ve vatanlarıyla olan sağlam ilişkileriyle ötekilerden ayrılır. Onlar genişlemeci ve asimileci güçlere, büyük - sırplı, büyük - slav gericiliğine karşı çıkmışlardır. ve fanatik olarak Arnavutluk kimliklerini korumuşlardır hep.

«Halen, Titocu klik, Kosova'da ve Montenegro ve Makedonya'da bulunan Arnavutlara karşı, Kral Alexandre'in ve başkalarının zamanlarında uyguladıkları aynı

yöntemleri uygulamaktadırlar. Kosova, Belgrad klik'i için çok zayıf bir nokta teşkil etmektedir, bunun için orada teröre başvurmakta, zoraki çalışma, tutuklamalar, zoraki askere alma, ya da kitlesel yer değiştirmeler uygulamaktadırlar. Tito Yugoslavya'sında yaşayan Arnavut nüfusa özellikle baskı yapılmaktadır. Yugoslavya'nın şimdiki yöneticileri iyi bilmektedirler ki, orada yaşayan Arnavutlar için ulusal sorun daima bir kanayan yaraydı ve yara olarak kalacaktır ve muhakkak sarılması gerekir. Öte yandan Arnavutların oturduğu Kosova ve başka yerler hain Arnavutlar, casus, ya da ispiyoncu Arnavutlarla doldurulmuş bunlarsa ülkemizde karışıklık çıkarmak, terör, sabotaj, silahlı saldırı yapmak için özel olarak yetiştirilmiştir. Belgrad kliği Sırp, İngiliz, Amerikan, İtalyan, Alman eski ajanlarını harekete geçirmiş, Kosova'daki Arnavutluk tepkisini durdurmak için. Arnavut hain çeteleriyle işbirliği yaparak topraklarımıza girerek karışıklık çıkarmak istemektedir.

Daha sonra Stalin yoldaşa Yunan halkının Monarcho-faşistler ve Anglo-Amerikanlara karşı mücadelesinden, kardeş Yunan halkının bu haklı mücadelesini desteklediğimizden söz ettim ve demokratik Yunan ordusunun halktan uzak olduğunu vurguladım.

«Nasıl? Nasıl dediniz», dedi Stalin, az önce duyduklarından şaşırmış bir vaziyette.

Bu konu üzerinde açıklamamı tamamladım, Niko Zahariadhis ve yandaşlarının ordu içindeki ve hükümetteki partinin ve komiserin rolü konusunda yanlış görüşlerini açıkladım.

«Yunan Komünist Partisi yönetiminin Hitler'e karşı mücadele zamanından beri, partinin güçlendirilmesi ve kırsal kesimle, kentlerde yayılması konusunda büyük bir hata işlediğini ve bu hataların yeniden iç gericiliğe ve

Anglo-Amerikan müdahalesine karşı mücadelede kendini gösterdiğine inanıyorum.»

«Hitlerciler ve iç gericilik üzerinde zafere ulaşmada kentin kesin rol oynayacağı yanlış varsayımıyla hareket ederek, Siantos yönetimi —Yunanistan Komünist Partisi eski Genel Sekreteri, Anglo-Amerikan gericiliği karşısında oportünist ve uzlaşmacı— antifaşist mücadele boyunca Yunan proletaryasının kentlerde kalması komutunu vermiştir. Yunan halkının en devrimci kısmı, böylece yerel Hitlercilerin vahşi darbelerine açık bırakılmış, öte yandan Yunanistan ulusal kurtuluşu, partizan ordusu ve Yunanistan halk devriminin yönetici ve motor gücü olması gereken proletaryadan yoksun bırakılmıştı. Bununla birlikte, Hitlercilerin ve iç gericiliğin yoğun terörü proletaryaya ve kentlerdeki devrimci kesime estirdikleri yoğun teröre, ve onlara indirdikleri ağır darbelere rağmen, bu öğelerin genellikle kentlerde tutunduklarını, oralarda öldürüldüklerini, işkence gördüklerini, yakalandıklarını, adalara sürgüne gönderildiklerini, ama yığınlar halinde dağlara çekilmediklerini, çünkü Yunan Komünist Partisi'nin buyruğunun bu olduğunu anlattım. Kuşkusuz, kentler de önemli silahlı eylemlerin, sabotaj ve suikastların vb. sahnesi oldu, ama bu eylemler, Yunan halkının genel mücadelesi çerçevesinde ancak ikinci derecede bir rol oynuyordu.

Bu zayıflık kırsal kesimlerde de görüldü, diye ekledim, parti eylemini, bu kesimde görece olarak daha az yaymıştı buralarda, parti hücre örgütlemesini iyi yapmamıştı, partinin çeşitli konulardaki örgütlenmesi çok zayıftı, gevşekti. Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı parti yönetimi, yasal eylem ve parlamenterizme çok umut bağlamıştı ve bundan dolayı da düşman karşısında silahsız kaldı ve halkla sağlam bağlarını kopardı; Yunan halk devrimi ciddi bir kriz geçirdi, halka, devrimin par-

lamenter yoldan ve seçimlerle zafere ulaşacağı izlenimi verildi, öyle ki halk gericiliğin darbeleriyle karşılaşınca yolunu şaşırdı, şaşkına döndü, ne yapacağını bilmez duruma düştü. Yunan halkı özgürlüğünü elde etmek için Hitlercilere karşı kahramanca çarpıştı, ama özgürlüğü Yunan Komünist Partisi'nin yönetiminin yanlışları yüzünden elinden kaçtı. Tüm bu yanlışlar olayların akışı üzerinde ciddi sonuçlar doğurdu ve legal yoldan zafere ulaşılacağı düşünden uyanınca parti, mücadeleyi yeniden sürdürme kararı alarak, gizli - yasadışılığa karar verdi.»

«Gizli - yasadışılığa geçmezden önce, parti, partizan güçlerden bir kısmını toparlamayı ve onların dağlara çıkmasını ve mücadeleyi orada sürdürmesini sağlayabildi. Bu çok iyi olmuştu. Fakat biz, Yunan yönetici yoldaşların yanlışlarının gene burada başladığını düşünüyoruz, izlemeleri gereken strateji ve taktik yönünden, partinin kentlerde ve kırsal kesimlerde örgütlenmesi, ordudaki konumu, ve kitlelerle ilişkisi ve partinin yönetici rolü yönünden halâ yanlışlar yapılmaktadır.»

«Yunanistan Komünist Partisi yönetimindeki yoldaşlar düşmanın gücünü hafife aldılar ve kolaylıkla iktidara geleceklerini sandılar. Yunanistan'ı rahatlıkla Anglo-Amerikanlardan, monarcho-faşistlerden temizleyebileceklerini sandılar. Bu yanlış anlayışla hareket ederek uzun ve zor bir mücadeleye hazırlanmadılar, partizanların mücadelesini de küçümsediler ve gerçekleştirmeyi başardıkları partizan güçleri düzenli orduya çevirdiler. Tüm zafer umutlarını da bu «düzenli ordu» üzerine kurdular, burada halkı ihmal ettiler ve «Ordu ve halkın bir olduğu» Marksist - Leninist temel ilkesinden sapmış oldular. Yunanlı yönetici arkadaşlar Yunanistan'daki o zamanı iyi değerlendiremediler. Yenilgiden sonra ise kitlelerin devrimci atılımı düşmüştü, yeni örgütlemelerle bu atılımı, kentlerde ve köylerde yeniden örgütlenmeye

giderek canlandırmak, eski yanlışları kesin olarak düzeltmek ve partizanların savaşını tüm ülkeye yaymak gerekirdi.» «Monarcho - faşizmin iki korkusu vardı. Onun en büyük düşmanı halk ve partizanların savaşı. Bu iki öğe Yunanistan Komünist Partisi yönetimi tarafından savsaklanmıştı. Düşman bu yanlıştan yararlanmasını bilmişti. Düşman bir partizanlar savaşından korkuyordu, gün ve gün büyüyecek, yavaş yavaş kentlerdeki ve köylerdeki halk kitleleriyle birleşecek, genişleyecek, genel silahlı ayaklanmasına kadar gidecek ve iktidarın ele alınışını sağlayacak bir savaştan korkuyordu düşman. Düşman bundan kurtulduysa bu Yunan yönetiminin yanlış taktiğinden kaynaklanmıştır. Bu yanlış ise, düşmanla karşı karşıya verilen ve pasif direnme ile düşmana karşı koyma düşüncesindeydi. Düşmanın istediği de buydu işte, Yunan demokratik ordusunun bellibaşlı güçlerini bazı noktalarda mıhlamak, bu güçleri şaşırtmak ve bu güçleri insan ve silah üstünlüğüyle yoketmek.»

«Yunanistan Komünist Partisi'nin yönetiminin bu büyük yanlışından yararlanarak, Monarcho-faşistler, halkı Yunanistan demokratik ordusunun içinden ayıkladılar, Yunanistan Komünist Partisini ana temelinden yoksun bıraktılar. Terörle, suikastlerle, her bölgenin insanlarını kovdular, dağıttılar. Onlar Yunan demokratik ordusunun en etkin ve en çok bulundukları bölgelerde saldırmak için değil, kendilerini savunmak için bulunduruluyordu. Bu taktiği çok ölümcül bir hata olarak değerlendiriyoruz. Bizde de, ulusal kurtuluş savaşı boyunca faşizm öldürdü, kitleler halinde kıyım yaptı, tüm bölgeleri yakıp yıktı, ama halk kendini dikenli tellerin arasında hapsettirmedi, dağlara çıktı, savaştı, sonra yeniden ocağına döndü, canını dişine takarak dayandı, direndi, çünkü partimiz halka savaşmasını ve direnmesini öğretmişti. Ulusal kurtuluş ordumuz hiç bir zaman halktan

ayrılmadı, çünkü bizzat halkın içinde partimizin en güçlü temelleri vardı. Yunanistan Komünist Partisinin halk içinde temeli olmadığı için düşman partizanları çıplak dağlarda da yalnız bırakmayı başardı diye düşünüyoruz. İşte bunun için de Yunanistan Komünist Partisi yönetiminin, ana temel olarak halktan kendini yoksun bıraktığını ve demokratik orduyu da bu temelden mahrum bırakmış olduğunu söyledim.

Konuşmalarımı bitirirken de, Stalin yoldaşa Arnavutluk'un dış düşmanları tarafından nasıl tehdit edildiğini anlattım.

Stalin beni dikkatle dinlemişti, konuştuğum konular hakkında kendi düşüncelerini şöyle anlattı :

«Yunan halkının mücadelesini biz daima haklı bir mücadele olarak kabul ettik ve tüm yüreğimizle bu mücadeleyi destekledik ve ona dayanak olduk. Tüm halk savaşları sadece komünistlerce değil tüm halkça yürütülür. önemli olan komünistlerin başta bulunmalarıdır. Tsaldaris çok zor durumda ve rejimini Anglo-Amerikanların yardımı ile kurtarmaya çalışıyor.»

«Arnavutluk'un paylaşılması için dış düşmanların çığlıklarına gelince, bunlar sizi yıldırmak için ortaya atılan laflar, ama şu anda korkacak bir şey yok, diye düşünüyorum sizin adınıza, bu da düşmanların «iyi niyetinden» dolayı değil elbet, daha başka nedenlerden dolayı. Önce Arnavutluk özgür, bağımsız bir ülke, halk iktidarı ele geçirmiş bağımsızlığını nasıl elde ettiyse, onu korumasını da bilecektir. İkinci olarak, dış düşmanlar kendi aralarında Arnavutluk konusunda ayrı düşüncelere sahipler. Bunlardan hiçbiri Arnavutluk'un yalnızca birisine ya da başka birisine ait olduğunu görmek istemez. Eğer Yunanistan, Arnavutluk'u kendisi için istiyorsa, bu İtalya'ya ve Yugoslavya'ya uygun gelmez ve karşı çıkar-

lar, bunun tersini de alabilirsiniz. Öte yandan, Arnavutluk'un bağımsızlığı üç büyükler tarafından kabul ve ilân edildi : Sovyetler Birliği, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri. Bu ilân, kuşkusuz çarpıtılabilir, ama pek o kadar da kolay olmaz bu. Yani, her durumda Arnavutluk'un bağımsızlığı garanti altındadır.»

Stalin yoldaş bir çok kez, «Arnavutluk Hükümeti, zeki, açık, ve dengeli bir politika izlemektedir, işleri iyi gidecek», dedi.

Sonra bana şunu öğütledi :

«İtalya ile olası ilişkilerinizin kurulması için de düşünmelisiniz, ancak bu komşu ülkenin faşist girişimlerine karşı kendinizi savunmak için önlemler almalısınız daha önceden.»

Ülkemizin uluslararası arenada tanınmasının öneminden söz ederek bana sordu :

«Diplomatik ilişki kurmak için kapınızı çalan başka ülkeler var mı? Fransa ile ilişkileriniz nasıl?»

— Fransa ile diplomatik ilişkilerimiz daha önceden beri var. Tirana'da temsilcisi var, bizim de Paris'te.

— Peki ABD ve İngiltere ile?

— Onlarla diplomatik ilişkilerimiz yok. 1945'te, ABD bizimle diplomatik ilişkiler kurmak için, eski halk düşmanı Zogu hükümeti ile yapılmış bulunan tüm anlaşmaların kabulünü ön koşul olarak koydu. Bu anlaşmaları yasal olarak kabul edemeyiz, çünkü bunlar tutsak kılıcı bir özelliğe sahip anlaşmalar, zaten Permet Kongresi bunu kesin olarak yasakladı (*). İngilizler de limanları-

(*) Ulusal Kurtuluş 1. Antifaşist Kongresi 24-28 Mayıs 1944'te kurtarılmış Permet kentinde yapıldı. Yeni Arnavutluk Halk Devleti'nin temeli orada atıldı. Bu Kongre, başka kararların yanı sıra «Zogu Hükümetinin yabancı devletlerle yapılmış olduğu tüm anlaşmaların ve halkın çıkarlarına karşı olanların iptali» kararını aldı.

mızda onların askerî üsler bırakmalarına izin vermemiz koşuluyla bizi tanımak istiyorlar. Uzun süreden beri amaçlarını gerçekleştirmek için çaba harcıyorlar.

«Nazi güçlerini yokedip de, hemen hemen tüm ülkeyi özgürlüğe kavuşturduğumuz zaman da, İngilizler, askerî görevlileri aracılığıyla ve antifaşist savaş müttefiği maskeleri altında bizden ısrarla «müttefik» olarak onların bir komanda birliği ile birlikte, bizim Saranda'da bu güney limanımızda bulunan bir Alman garnizonunu imha etmek için izin istediler. Onların bu isteklerini, operasyon tamamlanınca, geldikleri yerden gerisin geri gitmeleri koşulu ile kabul ettik. Operasyon başarıyla bitti, ama İngilizler sadece ülkede kalmak değil, memleketin taa içlerine kadar derinliğine girmek de istediler.»

«Ulusal Kurtuluş Ordusu Genel Kurmayımız, derhal uzaklaşmaları ültimatomunu verdi, yoksa biz sizi zorla denize dökeriz, dedik. Böylece İngilizler yeniden gemilerine binip Yunanistan'a gittiler. Ama amaçlarından da hemencecik vazgeçmediler tabii.»

— Ülkenizin çıkarına göre hareket ediniz, dedi Stalin ve devam etti :

«İngilizlerin limanlarınızda istedikleri üslere gelince hiç bir şekilde buna razı olmayınız, limanlarınızı iyi koruyunuz.»

— Onları hiç kimselere vermeyiz dedim. Gerektiğinde ölmeye hazırız, ama onları asla terketmeyiz.

— Onları savunun ve de ölmeyin, dedi Stalin yoldaş gülümseyerek. Burada diplomasi gerek.

Sonra, kalktı, bizi teker teker selamladı ve odayı terketti.

Delegasyonumuz onuruna Kremlin Sarayı'nda verilen bir yemekte yeniden karşılaştık. Masada Stalin yol-

daşın çevresine oturmuştuk. Öteki tüm karşılaşmalarımızda olduğu gibi, bu yemekte de Onun memleketimiz için duyduğu büyük sevgiyi gördük, Stalin, halkımızın tarihini, kültürünü, dilini, gelenek - göreneklerini öğrenmek için can atıyordu.

Bir kaç Arnavutça sözcük sorarak konuşmayı başlattı bu konuda :

«Arnavutça olarak duymak istiyorum bu sözcükleri : «Halk, insan, ekmek, armağan, kadın, koca, toprak.»

Bu sözcükleri Arnavutça olarak söylemeye başladım, beni çok dikkatle dinliyordu. Bu sözcüklerden birisinde şakayla müdahale ettiğini anımsıyorum. Bana Rusça'daki «dar» (armağan) sözcüğünün Arnavutçada nasıl söylendiğini sordu. «Peşkeş» diye yanıt verdim hemencecik.

« Ah, hayır, dedi, peşkeş Arnavutça bir sözcük değil, Türkçe bir sözcük.» Gülmeye başladı, içtenlikle gülüyordu, yürekten bir gülüşü vardı.

Bu sözcüklerin Arnavutça söylenişini dinledikten sonra bana :

«Diliniz çok eski, bir kuşaktan bir kuşağa sözel yolla geçmiş. Bu halkınızın direngenliğinin ayrı bir kanıtı? dır, geçirdiği bir sürü acılara karşın kendini asimile olmaya bırakmayışının bu büyük gücün ayrı bir kanıtı.»

Sonra gene sordu :

«Arnavut halkının ulusal bileşimi nasıl? Sırp ve Hırvat ulusundan azınlıklar var mı?»

— Halkımız çok büyük çoğunluğuyla Arnavuttur, dedim. 28.000 kadar bir Yunan azınlık da var. Beş küçük köyde de, Makedonyalı olan küçük bir grup, ama hiç Sırp ve Hırvat yok.

— Kaç din var Arnavutluk'ta ve hangi dil konuşuluyor, diye sordu daha sonra Stalin yoldaş.

— Bizde, diye yanıt verdim, üç din var, müslüman, ortodoks ve katolik. Bu üç inanca sahip halk aynı milletten, Arnavut. Hepimiz de Arnavutça konuşuruz, yalnız Yunanlılar kendi dillerini konuşuyorlar.»

Ben konuşurken Stalin zaman zaman piposunu çıkarıp tütün dolduruyordu. Özel bir tütün kullanmadığına dikkat ettim. «Kazbek» sigaralarının kâğıtlarını yırtıyor ve içindeki tütünle piposunu dolduruyordu. Benim yanıtımı dinledikten sonra bana :

«Siz farklı bir halksınız, Türklerle aynı dinden olan Araplar, İranlılar gibi. Sizin ecdadınız, Romenlerden önce, Türklerden önce de vardı. Dinin ulusla, milliyetle hiçbir ilişkisi yoktur.» dedi.

Sonra da konuşma boyunca bana sordu :

«Peki Enver yoldaş ,domuz eti yer misiniz siz »

— Evet, diye yanıtladım.

— İslam, domuzu inananlarına yasakladı. Artık zamanını doldurmuş eski bir tutum. Ne olursa olsun, din sorununa çok dikkatli yaklaşmak gerek. Bu konuda ölçülü hareket etmek gerek, halkın din duygularını hor görmek olmaz. Bu duygular insanlarda yüzyıllardan beri yerleşmiş, çok dengeli olarak davranmak gerek, çünkü bu konudaki kabul edilen tutum halkın birlik ve beraberliğini çok etkileyecektir.»

Akşam yemeği çok samimi ve dostluk havasında sürüp gitti. Stalin yoldaş, Arnavutluk ve Sovyet ordusu şerefine bardak kaldırdıktan sonra, Yunan halkının mücadelesi konusuna geldi, onun haklı mücadelesinde özgürlük aşkıyla, kahramanca ve fedakârca kanını akıttığını, cesur, yiğit bir halk olduğunu söyledi.

«Sizler gibi bizler de, tüm devrimciler ve tüm halklar, bizler Yunan halkının özgürlük ve demokrasi hakla-

rının yanındayız. Bizim onlar için ideolojik, politik destek ve yardımlarımız hiç bir zaman eksik olmayacaktır. Özellikle Yunanistan'a pek yakın olan sizin, Monarcho-Faşistlerin ülkenize karşı girişecekleri provokasyonlara karşı koymanız için, dikkatli ve uyanık olmanız gerek.»

Akşam yemeği boyunca, tüm arkadaşlarımızın sağlığına içildi. Biz de Ömer Nişani'nin sağlığına bardak kaldırdık (*).

Molotov zaman zaman bardağını kaldırarak beni içmeye çağırıyordu. Beni bu konuda çekingen görünce sordu:

— Neden bu kadar az içiyorsunuz, dün akşam daha fazla içmiştiniz?

— Ah, dün akşam, başkaydı, diye yanıtladım.

Bu sırada Molotov, Stalin yoldaşa döndü:

«Dün akşam, Enver yoldaşla Vychinski'de yemekteydik, dedi. Enver Hoca bir oğlan babası olduğunu öğrenmişti. Bunu kutlamak için biraz fazla içtik.»

— Tebrikler, dedi Stalin ve bardağını bana doğru kaldırdı. Öyleyse oğlunuzun ve eşinizin sağlığına içelim, dedi.

Stalin yoldaşa, uzun ömür dileyerek ,sağlık dileyerek ve Bolşevik Parti ve Sovyet Devletinin iyiliği, devrimin ve Marksizmin ve Leninizmin gelecek başarıları için iyilikler dileyerek teşekkür ettim.

Bu sıcak, yürekten ve kardeş atmosferde birçok saatler geçirdik. Arkadaşlar ve ben, şanlı Stalin'in nezaketini ve kişilik özelliklerini asla unutmayacağız. Adı ve eseri düşmanları, emperyalistleri, faşistleri, troçkistleri, her cins gericileri korkutan, ama kömünistleri, proleter-

(*) Zamanın Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Millet Meclisi Presidium Başkanı.

leri, halkları coşturan, onların gücünü ve geleceğe güvenlerini çelikleştiren bu adamı unutmayacağız.

Tüm yemek boyunca neşeli, iyi huylu, gülümser, şurdan burdan olan konuşmalarımıza karşı çok dikkatli, yemeğe katılanların hepsini rahat ettirmeye çalışarak saat 23.00'e doğru Stalin bize önerdi:

«Gidip bir kahve içelim mi?»

Hepimiz kalktık, bekleme odasına geçtik. Kahve servisi yapılırken, bizim masanın yanındaki bir masada iki Sovyet yoldaş Zafer Spahiu'yu içmeye kışkırtıyordu neşeyle. Zafer bahaneler uydurarak reddediyordu. Stalin, dikkatli ,onları görmüştü, şaka ile Sovyet yoldaşlara seslendi:

«Hayır! Bu adil değil! Konuğumuz ve siz eşit silahlarla döğüşmüyorsunuz. Siz bire karşı ikisiniz!»

Hepimiz gülmeye başladık ve sanki aile içindeymiş gibi yeniden tartışmaya, şakalaşmaya başladık. Biraz sonra Stalin kalktı ve bize: «Yoldaşlar, şimdi sizleri sinemaya davet ediyorum.»

Stalin bizi Kremlin sinemasına götürdü ve bizzat bizim isteklerimiz doğrultusunda filmler seçti. Sovyetler Birliği'nin çeşitli bölgelerini gösteren belgesel filmlerdi, sonra «Uzak Gelin» adlı filmi de seyrettik.

Stalin'e yaptığımız ikinci ziyaret de böylece tamamlandı.

ÜÇÜNCÜ KARŞILAŞMA

Kasım, 1949

Sukhumi'de beş saatlik görüşme. Stalin yoldaşla başbaşa konuşma. Yunan sorunu üzerine. Tito'nun ihanetinden sonra Yugoslavya'daki durum hakkında. Arnavutlarla meskûn Kosova ve başka Yugoslav bölgelerindeki sorunlar. Arnavutluk'a saldırmak kolay birşey değil. Arnavutluk içte güçlü olursa, dış tehlikelere maruz kalmaz. Unutulmaz bir gece. Arnavutluk'un ekonomik ve kültürel gelişmesi üzerine. Dine ve din adamlarına karşı tutum. «Vatikan bir gericilik merkezidir, sermayenin ve dünya gericiliğinin emrinde bir alettir.»

1949 Kasım'ında, üçüncü kez Moskova'ya gittim. Yolda, kısa bir süre Budapeşte'de kaldım. Orada Rakosi ile karşılaştım. Rokasi beni içtenlikle karşıladı ve ben-

den Arnavutluk'un ekonomik durumu hakkında, Titocuların düşmanca girişimleri ve Yunan demokratik güçlerinin mücadelesi konusunda bilgi aldı. Dostça konuştuk, karşılıklı görüşlerimizi birbirimize bildirdik, anımsadığım kadarıyla, o da bana Macaristan'daki durum hakkında bilgi verdi.

Moskova'ya gelmezden önce bir süre Kiev'de kaldım, orada çok sıcak bir şekilde karşılandım.

Moskova'da Lavrentiev, Mareşal Sokolovski, Orlov ve başka askerî ve sivil erkân beni karşılamaya gelmişlerdi. Sonra Malenkov'la karşılaştım ve onunla kısa bir görüşme yaptım.

Malenkov, benden görüşmelerim sırasında, Stalin yoldaşla görüşmek istediğim sorunların bir listesini istedi.

«Sonra, dedi bana, Stalin yoldaşın cevabını bekleyeceğiz, Enver Yoldaş, Sukhumi'de bizzat gidip onunla görüşecek misiniz, yoksa Joseph Vissarionovitch'in seçeceği Sovyet yönetiminden bir başka yoldaşla mı görüşeceksiniz... Biliyorsunuz Stalin yoldaş Sukhumi'de dinleniyor şu sıralar...»

Gece, tartışacağım sorunların bir listesini çıkardım ve Malenkov'a verdim.

Stalin, kendisine haber verildikten sonra, Sukhumi'de beni beklediğini bildirdi, biz de bu anlamda harekete geçtik.

Stalin'e dinlenmekte olduğu evin bahçesinde rasladım. Burası ağaçlarla, çeşitli bitki ve çiçeklerle donatılmış şahane bir bahçeydi. Ağaçlı yolları ve gezinti mahalli vardı. Onu uzaktan gördüm, alışkanlığı gereği ağır ağır yürüyordu, hafifçe öne eğilmiş, elleri arkasında çaprazlanmıştı.

Her zaman olduğu gibi beni içtenlikle ve nezaketle karşıladı. Sağlığı oldukça iyi görünüyordu.

«Tüm günümü açık havada geçiriyorum, ancak yemek için içeri giriyorum» dedi.

Onu böylesine sağlıklı görmekten mutlu olarak iyi dileklerimi ilettim.

«Daha yüz yıl yaşayabilirsiniz Stalin yoldaş» dedim.

— Yüz? diye gülümsedi hafifçe gözlerini kısarak. Az. Georgie'de bizde 145 yaşında eli ayağı tutan, gözü gören ihtiyarlar var.

— «Yüz yıl daha» dedim, Stalin yoldaş, bu bizim halkımızın bir istemi, yüz yıl daha bu yaşınızın üstüne!»

— Tak harasho! (o zaman iyi), dedi şaka yaparak, böyle olursa iyi, kabul... Güldük.

Sadece Stalin'in, benim ve tercümanımız Sterio Gjokereci'nin katıldığı görüşmeler dışarda, verandada oldu. Saat gecenin dokuzuydu. Stalin'in başında bir şapka vardı ve kestane rengi bir takım elbise giymiş, aynı renk bir fular takmıştı.

Oturmadan önce, saygı gereği şapkamı çıkardım ve bir askıya astım, ama o bana :

«Çıkarmayın şapkanızı» dedi.

İtiraz ettim ama ısraretti ve havanın nemli olduğunu soğuk alabileceğimi söyledi ve emir subayına şapkamı getirmesi için emir verdi.

Bu unutulmaz karşılaşmada Stalin Yoldaş'la bir dizi sorunu tartıştık.

Başka konuşmalarla birlikte, Yunanistan Komünist Partisi yöneticilerinin bize karşı haksız suçlamalarına ve yanlış tutumlarına karşı kendi görüşlerimizi açıkladım. Partimizin Merkez Komitesinin, Yunanistan Komünist Partisi Merkez Komitesi ile sıkı ilişkiler içinde bulundu-

ğunu, halkımızın ve partimizin Yunan halkının özgürlük ve demokrasi için yabancı Anglo-Amerikan müdahalesine karşı verdiği kahramanca mücadeleyi ve onların haklı davasını açıktan açığa desteklediğimizi söyledim. Yunanlı yoldaşlarla olan görüşmelerde ve kurduğumuz özel ilişkilerde, özellikle 1949 yılında Yunanistan Komünist Partisi yönetiminin yanlışlarını gözlemledik ve bir çok kez açıkça ve dostça, sağlam bir şekilde bu yanlışlar hakkındaki görüşlerimizi onlara bildirdik. Biz görüşlerimizi, son kez, Yunan demokratik güçlerinin Vitsi ve Gramoz'daki girişimlerinden sonra görüşlerimizi belirttik. Ama Yunanistan Komünist Partisi yöneticileri yoldaşlar, bizim dostane ikazlarımızı pek ciddiye almadılar. Hattâ, politik büroları aracılığıyla bizimkine gönderdikleri bir mektupta arkadaşlarımıza hakaret ederek onları «Troçkist» ve de «Titocu» olarak suçladılar.

Bizim politik büro, Yunanistan Komünist Partisi Merkez Komitesinin bu mektubunu okudu, inceledi ve Niko Zahariadhis imzası taşıyan bu mektubun taşıdığı anlamın, Zahariadhis grubunun görüşleri ve sapkın tutumlarıyla Yunanistan Komünist Partisinin, antihitlerci savaştan sonra, kabul ettiği yeni çizgiyle bağdaşamadıklarını ve kendi başarısızlıklarının sorumluluğunu başkalarının üzerine yıkmaya çalıştıklarını tesbit etti.

— Zahariadhis'i ne zaman tanıdınız? diye sordu Stalin.

Ona yanıt verdikten sonra, bana :

«Zahariadhis yoldaş, siz Arnavutlar hakkında arkadaşlarımıza kötü hiç bir şey söylemedi.» Ve hemen Yunanistan Komünist Partisi Politik Bürosu tarafından Arnavutluk Emek Partisi Politik Bürosuna gönderilmiş bir mektup çıkardı ve açtı ve ona kısaca bir göz attı. Sonra gözlerini bana doğru kaldırarak :

«Burada sizin söylediğiniz suçlamaları göremiyorum, sadece sizin onları bazı teknik konularda rahatsız ettiğinizden yakınıyorlar.

— Başlangıçta, diye yanıt verdim, bu suçlamaları bize sözel olarak yaptılar, sonra da yazılı olarak, son mektuplarının birinde. Bizzat size bu mektubu ve bizim ona verdiğimiz yanıtın bir kopyasını Büyükelçiniz Çuvakin aracılığıyla size ulaştırmıştık.»

Stalin bu mektupları okumamıştı, bu mektupların tarihlerini sordu ve bulunması için emir verdi. Bir süre sonra mektupları getirdiler. Onları okuduktan sonra bana :

«Bir süredir dinleniyordum ve bu belgeleri görmemiştim. Sizin öteki mektuplarınızı da okudum, Yunanlılar, sizinle tartışmayı ve anlaşmayı istiyorlar» dedi.

— Biz Yunanlı yoldaşları ikaz ettik, eleştirdikse, bunu enternasyonalist bir ödev olarak gördüğümüz için samimi ve dostane niyetlerle yaptık, biz sorunlarımızı daima dostlukla çözmeye çalıştık, sağlam komünist bir anlayış içinde hareket etmeye çalıştık. Halbuki onlar aynı anlayışı göstermek bir yana, bizi suçlamaya ve başarısızlıklarının sorumluluğunu başkalarının üzerine yıkmaya çalışıyorlar. Böylesine görüş ve tutumlar bizim için kabul edilir değildir, bizim partimizin işlerine gelince, ülkemizin ve halkımızın, Zahariadhis yoldaş unutmamalıdır ki, partimize karşı, halkımıza karşı eylemlerimizden sorumluyuz, kendisi de kendilerininkine karşı sorumludur.

Stalin beni dikkatle dinledikten sonra sordu :

«Geçici olarak sığınma hakkı tanıdığınız Yunanlı demokratlar var mı Arnavutluk'ta? Onlara daha sonra nasıl davranmayı düşünüyorsunuz?

Bu sorulara yanıt verirken Stalin yoldaşa ayrıntılı olarak bizim davranışımızı açıkladım. Emperyalistlerin, monarcho-faşistlerin, gericiliğin, belirli amaçlarla, bizi uzun süreden beri, «Ynanistan'da olanların nedeni» olarak suçladıklarını, Yunanistan'ın içişlerine karıştığımızı bahane ettiklerini anlattım. «Ama herkes bilmektedir ki, dedim, biz içişlerine karışmadık ve hiç bir zaman da içişlerine karışmayı düşünmeyiz.»

«Yunan halkının mücadelesi için açıkladığımız ve açıklamakta olduğumuz destek konusuna gelince, her kardeş ülkeye karşı göstermek zorunda olduğumuz bir görev ve hak olarak görüyoruz. Ama Yunanistan'ın komşusu olduğumuzdan birçok insan;kadın, erkek çocuk, masum, teröre uğramış, sakat, monarcho-faşistlerin adım adım kovaladıkları bir çok insan, sınırlarımızı aşarak bize sığındılar. Herkese karşı, çok doğru bir tutum izledik, onlara yardım ettik, onları evlere yerleştirdik ve Yunan sınırından uzak yerlere topladık.»

Bu konudaki açıklamalarımı sürdürürken, Stalin yoldaşa, bu mültecilerin gelmesinin bize birçok sıkıntılara ve sorunlara neden olduğunu, ancak bu insanlık görevimizi yaparken, bu Yunanlı demokratların topraklarımızda bulunmasının, Yunanlı yöneticilerin Anti-Arnavut psikozlarını daha fazla kışkırtmasını da istemedik. İşte bunun için Zahariadhis yoldaşın istediğini yerine getirdik. Yunanlı mültecilerin başka ülkelere sığınmaya gitmelerine izin verdik. Halen, Yunanistan Komünist Partisi yöneticilerinin bize karşı haksız yere takındıkları tavra ve bize karşı olan suçlamalarına göre, bizim politik büromuz, ülkemizde oturan az sayıdaki Yunanlı mültecinin gitmesinin daha da ivedilik kazandığına karar verdiler.» Stalin'e yalnız demokrat mücahitlerin değil, yakın zamanda ülkemize sığınan Yunanlı yöneticilerin de ülkemizi terketmeleri gerektiğini anlattım.

Yunan konusundaki kendi görüş açımızı açıklarken, Yunanlı yoldaşların bazı hatalarını da söyledim.

Beni dikkatle dinledikten sonra, Stalin yoldaş şöyle dedi :

«Sizin gibi, biz de, Zahariadhis'in isteğini kabul ettik, o Arnavutluk'taki demokrat mültecilerin ülkeyi terketmelerini istiyor, biz de onların istedikleri yere gitmelerine dikkat ettik. Bunu yaptık, çünkü bu insanlık gereği bir tutumdu. Bu insanlara yapılacak yardım bizim için bir görevdi, ama bir yerlere gitmeleri gerekiyordu, çünkü Yunanistan'a sınırdaş bir ülkede yaşayamazlardı.»

«Sizin sınırlarınızı aşıp gelen demokrat mücahitlere karşı olan tutumunuz, diye ekledi Stalin yoldaş, bana doğru görünüyor. Arnavutluk'taki silahlarına gelince, alıkoyun onları, çünkü bunu hakettiniz.»

«Yunanistan Komünist Partisinin yöneticileri, diye devam etti, Stalin yoldaş, durumu iyi ve doğru olarak saptayamadılar, işlerinin sadece Tsaldaris ile olduğunu sanarak düşman güçlerini küçümsediler, oysa onların Amerikalılarla ve İngilizlerle de işleri vardı. Yunanlı yoldaşların şu en son geri çekilişleri konusuna gelince, hiçbirisi çekilmeleri gerektiğini düşünmüyor, ama, bana kalırsa olayların gelişme şekline bakılırsa, demokrat mücahitlerin geri çekilmesi gerekiyordu, çünkü, bu olmasaydı hepsinin de işini bitirirlerdi.»

«Öteki sorunlarda Yunanlı yoldaşlar haksız. Düzenli bir ordu ile karşı karşıya bir savaşı yürütemezlerdi, çünkü ne ellerinde böyle bir savaşı yürütecek silah, ne de böyle bir savaş için gereken geniş bir alan vardı. Kendi güçlerine, kendi olanaklarına fazla güvenerek, gündüz gözüne harekete geçiyor böylece düşmana her durumlarını ve araç - gereç - silahlarını açıkça gösteriyorlardı.»

«Ne olursa olsun, Yunanlı yoldaşlarla anlaşmalısınız. Benim görüşüm bu. Size karşı olan ve sizin onlara güya takındığınız Troçkist, Titocu tutum kanıtlanmış şeyler değil.»

Gece, Stalin bana, Yunanlı yoldaşlarla aramızda ortaya çıkan ilke sorunlarını aydınlatmak için nerede ve ne zman toplanacağımızı sordu.

«Uygun gördüğünüz takdirde Moskova'da toplanmaya hazırız, hattâ önümüzdeki Ocak ayında olabilir.»

Bu konuşmadan sonra Stalin yoldaşla Yugoslav Komünist Partisindeki tehlikeli durumdan söz ettik, Tito'nun ihanetinden sonra izlenen antimarksist, milliyetçi ve şoven tutumdan, Titocu klik'in Arnavutluk ve diğer halk cumyuriyetlerine karşı tutumlarından söz ettik. Özellikle, Kosova'daki Arnavut nüfustan ve Yugoslavya'nın başka bölgelerindeki Arnavutlardan söz ettim.

«Yugoslavya Komünist Partisinin, Kosova'daki ve Yugoslavya'nın başka bölgelerindeki Arnavutlara karşı izledikleri çizgi, Antifaşist mücadeleden kurtuluşa kadar ve hattâ kurtuluştan sonra milliyetçi ve ve şoven bir tutum içindedir. Eğer Yugoslav Komünist Partisi Marksist - Leninist sağlam bir tutum içinde bulunsaydı, ulusal kurtuluş savaşı antifaşist mücadelesi boyunca Yugoslavya'daki Arnavut azınlık sorununa karşı özel bir önem verirdi. Çünkü Arnavutluk'la sınırdaş olarak yaşayan bir azınlık söz konusu. Mücadelenin ilk yıllarında bizim görüşümüz, bu sorunun savaş boyunca süreceği şeklinde değildi. Kosova ve öteki bölgelerde yaşayan Arnavutlar, faşizme karşı Yugoslavya çerçevesinde mücadele etmeli, ancak bu sorun her iki kardeş parti ve her iki ülkede de kurulacak demokratik halk rejimleri tarafından ve bizzat o bölgedeki Arnavut halk tarafından çözümlenmeliydi.»

«Önemli olan şuydu : Kosova ve başka bölge Arnavutları, faşizme karşı Yugoslav halkıyla yanyana çarpışırlarken, zaferden sonra, kendi kendilerine karar verebilmek için her türlü olanağa sahip olacaklarını bilmeliydiler. Yani Arnavutluk'ta mı toplanacaklarını, yoksa, özel bir statüden yararlanarak Yugoslavya bünyesinde mi kalacaklarına kendileri karar vermelidirler.»

«Bu konuda, ilkelere uygun doğru bir politika Kosova ve diğer bölge Arnavutlarını yırtıcı gericiliğe, faşist demagojik propagandaya karşın, bu insanları tüm güçleriyle antifaşist büyük mücadelede birleştirebilirdi. Savaşın başından beri, Yugoslav yöneticilere bu düşüncemizi ilettik. Arnavut halkı bir yurtseverlik duygusu içinde Yugoslav bayrağının yanında Arnavutluk bayrağının da taşıdığını bilmeli ve mücadeleden sonra kurulacak yeni iktidar dönemi Arnavutların daha bir katılımıyda gerçekleştirilmeli, Arnavutların aynı zamanda yurtseverlik duygularına da seslenilmeliydi. Oysa böyle olmadığı gibi Tito ve yandaşları hem bizi, hem de isteklerimizi haklı bulan Yugoslav yoldaşları «ulusal sapma» diye nitelendirdiler ve suçladılar.»

«Savaştan sonra Yugoslav yönetiminin Kosova bölgesinde ve Arnavutların bulunduğu başka bölgelerdeki milliyetçi ve şoven politikası daha da yoğunlaştı ve demagoji uygulanmaya, yarı-buçuk önlemler alınmaya, aldatıcı olarak bir kaç Arnavut okulu açılmaya başlandı Tito - Rankoviç klik'i tarafından.»

Ne olursa olsun savaşı izleyen ilk yıllar, Yugoslav Komünist Partisini biz kardeş parti olarak kabul ediyor ve Kosova ve öteki Arnavutların bulunduğu bölgeler sorununu uygun zaman gelince doğru olarak çözümlenecek bir sorun olarak görüyorduk.

«Bu uygun zamanın, Yugoslavya ile anlaşma imzaladığımız zaman geldiğini sandık ve konuyu Tito'ya aç-

tık (*). Tito bana, Kosova sorunu hakkında ne düşündüğümü sordu, ben de: «Kosova ve Arnavutların çoğunlukta olduğu öteki bölgelerin Arnavut toprağı olduğunu, ancak büyük güçlerin oraları elimizden zorla ve haksız yere aldıklarını, buraların Arnavutlara ait olduğunu ve Arnavutluk'a katılması gerektiğini belirttim. Ancak, iki ülkenin de sosyalist ülke olduğunu, bu sorunun doğru olarak çözümü için gerekli koşulların varolduğunu» belirttim. Tito şöyle yanıtladı: «Aynı kanıdayım, bu bizim de temennimiz, ama şu anda hiç bir şey yapamayız bu konuda, çünkü Sırplar bunu anlamazlar.» «Bugün anlamazlarsa, yarın anlayacaklardır» diye yanıtladım.»

O zaman Stalin yoldaş, bana Tito'yu ve öteki Yugoslav yöneticileri ne zaman tanıdığımı sordu. Onları savaştan sonra, 1946 yılında Belgrad'ı ilk ziyaretim sırasında tanıdığımı söyledim.

«Kosova ve başka bölgelerde yaşayan Arnavut nüfus sorunu ve bu sorunun geleceği bu bölgede yaşayan insanların bizzat kendilerinin vereceği karara bağlıdır. Ama biz kendi açımızdan, hiçbir şekilde Yugoslavya'nın içişlerine karışmadan, bizimle aynı kandan olan kardeşlerimizin haklarını korumak için onları desteklemeyi kesmeyeceğiz. Tito - Rankoviç klik'inin onlara karşı terör ve kıyım politikasına karşı sesimizi daima yükselteceğiz.» Stalin yoldaşa bu konuda bir de mektup gönderdiğimizi belirttim.

«Mektubunuzu okudum, dedi Stalin yoldaş. Sizinle aynı düşüncedeyim, Kosova halkı geleceğine karar vermelidir ve de verecektir.»

(*) Arnavutluk Halk Cumhuriyeti ile, Yugoslav Halk Federatif Cumhuriyeti arasında, 1946 Temmuzunda imzalanan karşılıklı yardım ve işbirliği ve dostluk anlaşması söz konusu.

«Tito, diye devam etti, Stalin, Kosova'ya karşı uyguladığı antimarksist politikadan başka bizzat Arnavutluk'u da Yugoslavya'ya katmak istedi. Bu bilhassa tümenlerini Arnavutluk'a göndermeye kalkıştığı zaman açıkça görüldü. Bu eyleme karşı çıktık. Sizin gibi biz de biliyorduk ki, Yugoslav birlikleri Arnavutluk'a, Koçi Xoxe'ye yardım için girecekler ve özgür Arnavutluk'u ve Arnavut Hükümetini de yıkacaklardı.

«Tito, zamanında, Yunanistan'ın sınırlarımızda durmadan provokasyonlara girişmesinden yararlanarak, bizim «Yunanalılara karşı genişleme saldırısına geçeceğimizi», «saldırının yakın olduğunu» ve bunun Arnavutluk için bir tehlike teşkil ettiğini» yayarak aldatıcı bir politika yürüttü. Daha sonra, Tito, hain Koçi Xoxe ve yandaşları ile el altından anlaşarak, güçlerini Arnavutluk'a göndermeyi önerdi. Özellikle de Korçe'ye ve Jirokastra'ya, bizi «Yunan saldırısından korumak» bahanesiyle. Bu teklife şiddetle karşı koyduk ve sizi hemen haberdar ettik. «Bize yardıma gelen birlikler» adı altında Tito, Arnavutluk'u işgal etmeyi planlıyordu, zaten siz de bu anlamda bize cevap verdiniz.»

Aynı zamanda derin bir acı-alay ve öfke ile Stalin dedi ki :

«Şimdi de Tito, bizi, biz Sovyetleri onların güya içişlerine karışmakla ve güya bu ülkeye saldırmakla suçluyor! Hayır, biz hiçbir zaman böyle birşey düşünmedik düşünmüyoruz da, çünkü bizler Marksist - Leninistleriz, biz sosyalist bir ülkeyiz ve Tito gibi düşünüp onun gibi hareket edemeyiz.»

«Sanıyorum ki, gelecekte de, Marksist - Leninistler olarak Tito'nun ve Yugoslav yönetiminin antimarksist görüşlerini ve eylemlerini kabul etmeyecegiz, ancak gene altını çizerek söylüyorum ki, onların içişlerine hiçbir

şekilde müsahale etmeyeceğiz. Aksi, Marksist bir tutum olmayacaktır. Yugoslav komünistleri ve Yugoslav halkı bu işi çözsünler, ülkelerinde şimdinin ve geleceğin sorunlarını çözmek onlara düşer. Kosova'da ve başka yerlerde yaşayan Arnavut halkının sorununu da bu çerçeve içinde görüyorum. Titocu düşmana hiç bir bahane bırakmamalıyız. Sonra, Yugoslav Federasyonunu çözdüler diye bize bir suçlamada bulunamamaları için. Sorunun bu yanı çok nazik ve çok uyanıklıkla hareket etmek gerek. Çünkü Tito; «Yugoslavya'yı parçalamak istiyorlar diye, sadece gericileri bir araya toplamakla kalmaz, ona yurtsever elemanlarını da bağlayabilir.»

«Arnavutluk'taki durum konusuna gelince, diye sürdürdü konuşmasını Stalin yoldaş, enternasyonal açıdan ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği Büyükelçileri Konferansında bu durum belirlenmişti. Hull, Eden ve Molotov'un yayınladıkları deklarasyonu biliyorsunuz. Arnavutluk'a, Yugoslavya'nın, Yunanistan'ıı saldırısı konusunda çok gürültü yapıldı, biliyorsunuz... ancak bu ne onlar için ne de bir başka düşman için kolay şeyler değil. Şöylermisiniz, Yunanlılar sınırlarınızda provokasyonlara devam ediyorlar mı?»

— Onlara verdiğimiz dersten sonra, özellikle bu yılın yazında, silahlı saldırılarını kestiler, ancak hiç bir zaman uyanıklığı elden bırakmıyoruz, her an alarm durumundayız.

— Tsaldaris, diye sözü yeniden aldı Stalin, kendi içişlerindeki can sıkıcı işlerden dolayı çok meşgul, provokasyonlarla uğraşacak zamanı yok, çünkü monarchofaşistler kendi aralarında hesaplaşıyorlar. Anglo-Amerikanların da size dışardan saldıracaklarını sanmıyorum, ama sizin işlerinizi bulandırmak için içten karışıklık çıkarmak isteyebilirler, ayaklanmalar örgütleyerek, karı-

şıklıklar çıkararak, içinize ajan ve teröristler sokarak, Arnavut yöneticileri öldürmeye vb. kalkışabilirler. Düşmanlar, Arnavutluk'un içinde, anlaşmazlıklar, karışıklıklar çıkarmak isteyeceklerdir. Ancak siz içerde güçlü olursanız, dış tehlike de kendiliğinden yok olur. Bu önemli. Arnavutluk ilkelere uygun uyanık bir politika izlerse korkacak hiçbir şeyi olmasın.»

«Üç Dışişleri Bakanının belgelerine gelince, onu her zaman kafada tutmalısınız ve uygun zaman gelince de «dostlara» anımsatmalısınız.»

«Ancak devamlı olarak içteki durumunuzu her alanda durmadan güçlendirmelisiniz ve sağlamlaştırmalısınız. Bu çok önemli», diye ısrar etti ve sordu :

«İçişlerine bağlı savunma güçleriniz var mı, karşı - devrimci çeteleri ve iç gericiliğin girişimlerini vurmak için?»

— Evet, diye yanıt verdim. Bu güçler, halktan insanlardan kurulu, bunlar özellikle kurtuluşu izleyen ilk yıllarda çok önemli ve başarılı işler gerçekleştirdiler, dağlarda saklanan düşmanları, cinayet çetelerini, dışardan içeri sokulmuş karışıklık çıkaracak ajanları yakalamakta büyük yararları olmuştur. Halkla sıkı bir işbirliği sonucu, askeri güçlerimiz kendi işlerine daha iyi sarılıyorlar ve parti ve iktidar onları en iyi bir şekilde teçhizatlandırmak için elinden geleni yapıyor.

— Bu güçleri, karşı - devrimcilerin ve muhtemelen harekete geçecek çetelerin hesabını görmek için her an savaşa hazır tutumalısınız, dedi Stalin ve Arnavutluk'taki durum hakkında bana bu öneriyi söyledikten sonra sordu :

«Tito, Arnavutluk'la olan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı reddeti mi?

— Evet, dedik. Hem reddediş¡ de tam kendine özgü bir üslûpta. İçinde bulunduğumuz yılın 2 Kasımında, Yugoslav yöneticiler bizi bir sürü yalan dolanla suçladıkları ve ültimatom vererek doğru yoldan ayrıldığımızı ve ihanet yoluna saptığımızı bildiren bir resmî mektup verdiler. Ve ayın 12'sinde cevap bile beklemeden anlaşmayı bozduklarına dair ikinci bir not daha gönderdiler.»

«Bununla birlikte, her ikisine de gerekli yanıtı verdik ve onların «dostluk» anlaşması olmadan da gayet güzel yaşayabiliyoruz.»

Bütün bu başbaşa konuşmalar çok samimi ve sıcak bir atmosfer içinde geçti. Daha sonra yemek için binaya gittik. Yemek odasına girmezden önce, paltolarımızı ve şapkalarımızı bir koridora astık. Yemek odasında uzun bir masa vardı. Duvarlar yarıya kadar ahşapla kaplı idi ve şurada burada birkaç yemek dolabı vardı. Bizimle birlikte iki Sovyet generali vardı. Birisi Stalin'in emir subayıydı, öteki de ziyaretim boyunca bana eşlik ediyordu. Stalin bize sorular soruyor, bizimle, generallerle şakalaşıyordu. Masaya oturunca yemekler konusunda da şakalar yaptı. Akşam yemeği çok ilginç geçti. Hiç bir kimse servis yapmıyordu. Bir genç kız yemekleri kapalı tabaklarda getiriyor ve soğumaması için öylece masaya bırakıyordu. Stalin kalkıyor, bizzat tabağı alıyor, ayakta tavuğu kesiyor, sonra yerine oturuyor ve şakalarına başlıyordu.

«Hadi, alın, dedi bana seslenerek. Garsonların gelip servis yapacaklarını mı bekliyorsunuz. Tabaklar önünüzde, açın, alın, aç kalmak istemiyorsanız.»

Sonra içten bir şekilde güldü, bu gülüş yüreğimizi sevince boğuyordu. Zaman zaman, bardağını alıyor ve sağlığa kaldırıyordu. Bir an, kendisine bağlı emir suba-

yı, bir başka şişeden kendisine içki koyduğunu görünce engellemek istercesine davrandı ve içkileri karıştırmamasını önerdi. Görüldüğü gibi, Stalin'in rejimine dikkat etmek göreviydi. Stalin gülmeye başladı ve önemi yok dedi. Ama general ısrar ettiği için Stalin yarı-şaka, yarı ciddi bir sesle:

«Canımızı sıkma, Tito gibi davranıyorsun bana!» gülerek bana baktı. Hepimiz gülmeye başladık.

Soğukluk yenirken, parmaklarının arasında bir meyve tutarak bana sormuştu: «Bu meyveden yediniz mi hiç?» «Hayır, hiç yemedim, nasıl yenir acaba?» Bana meyvenin adını söyledi. Bir Hindistan meyvesiydi ya da tropikal ülke meyvesi. Meyveyi aldı, soydu ve bana uzattı: «Alın tadına bakın, ellerim temizdir». Ve bu davranış bizim kendi insanlarımızın alışkanlıklarını anımsattı bana, konuştuğumuz yerde bir elmayı soyup konuklarına sunarlar ya hani.

Stalin yoldaşla bu karşılaşmada da, verandada ve akşam yemeği sırasında da, son derece dostane bir atmosferde, ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesi sorunlarını konuştuk.

Daha önceki karşılaşmalarımızda olduğu gibi, Stalin ekonomik durumumuzla, Arnavutluk'un gelişmesi ile ayrıntılı olarak ilgilendi ve bütünlüğü içinde bana bir dizi önerilerde bulundu. Bu öğütler çalışmalarımızda bize hep ışık tutmuştur.

Kalın çizgileriyle işlerimizin durumunu anlattım, planların gerçekleşmesindeki başarılardan, bir dizi zorluk ve yetersizliklerden, bilincinde olduğumuz eksikliklerimizden ve bunları aşmak için çabalarımızdan sözettim.

«Çalışmamızın yetersizliği bir yana, Yugoslavların ekonomimizi düzenli olarak sabote etmeleri endüstri ve diğer sektörlerde planlarımızın gerçekleşmesinde bize

büyük zorluklar çıkarıyor. Şimdilerde, bu sabotaj eylemlerinin sonuçlarını ortadan kaldırmak için her konuda büyük gayretler harcamaktayız, öte yandan henüz başlangıcında olmamıza karşın sosyalist ekonomiyi kurabilmek için bu konuya özel bir önem veriyoruz. Bu sektör önümüzde yeni yeni ufuklar açıyor. Yeni işyerlerinin açılmasına koşut olarak maden yataklarımız geniş bir kullanım alanı kazandırıyor. Toprak altımız kullanılmamış maden kaynakları saklıyor. Bu yıl Sovyet Devletinin bize gönderdiği bilgin ve jeolog grubu bize daha başka zenginlikler ve olanaklar da sunacak. Öte yandan, petrol, krom, bakır ve başka madenleri çıkarmaya başladık. Uzmanların verilerine göre, bizde büyük miktarda petrol, bakır, krom ve doğal asfalt olabilirmiş. Çabalarımız, gayretimiz, mücadelemiz sayesinde, Sovyetler Birliği'nin bize sağladığı krediler sayesinde bu değerli ürünlerin işlenmesini geliştiriyoruz. Ancak, bunlardan en iyi şekilde ürün elde etmek için büyük boyutlu yatırımlar yapılması gerektiğini de biliyoruz. Şimdilik, bunu yapmak elimizdeki olanaklarla imkânsız. Sovyetler Birliği'nin ve halk demokrasilerinin bize sağladığı kredilerin büyük bir kısmını kullandık bu madenlerin çıkarılmasına. Bir yandan istediğimiz ölçüde yeraltı zenginliklerimizi işlemek için gereken olanaklara, öte yandan endüstrinin öteki kollarını daha çabuk geliştirmek için gerekli donanıma sahip değiliz.»

«Politik Büromuz, halkımızın geleceği için çok büyük bir önem taşıyan bu konuyu inceledi, bu işi tek başımıza yürütecek olanaklara sahip olmadığımız sonucuna vardı. Arnavut - Sovyet karma ortaklıklar kurarak petrol, bakır, krom endüstrisini yaratmak için birlikte çalışmayı uygun görür müydünüz acaba? Bu konuyu ekonomik yardımlaşma komisyonuna da götürebilirdik, ama daha önceden sizin düşüncenizi almak istedik.»

Stalin, ekonomik gelişmemizdeki başarılarımızdan dolayı memnuniyetini belirttikten sonra, Arnavut - Sovyet karma ortaklıklar kurulmasından yana olmadığını söyledi ve daha önce demokratik halk memleketleriyle aynı anlamda ortaklıklar kurulduğunu, ancak bunun yanlışlığının görüldüğünü ve terkedildiğini anlattı. Ekledi :

«Size yardım etmeye devam edeceğiz, size insan ya da gereksinim duyacağımız şeyleri temin edeceğiz, şimdiye kadar yaptığımızdan daha da fazlasını yapacağız, Daha fazla size yardım edecek durumdayız, çünkü beş yıllık planımız başarılı bir şekilde yürüyor.»

Bize yaptıkları ve yapacakları yardımdan ötürü Stalin yoldaşa teşekkür ettim.

«Bu yardımları alınca bana teşekkür ediyorsunuz» dedi gülerek, sonra sordu bana :

«Trenler neyle çalışıyor sizde, kömürle mi, mazotla mı?»

— Öncelikle kömürle, dedim, ama yeni aldığımız lokomotifler mazotla.

— Kendi petrolünüzü rafine edebiliyor musunuz? Rafinaj konusunda ne durumdasınız?

— Yeni bir rafineri yaptırıyoruz, Sovyet ekipleriyle. Gelecek yıl makinalarını kuracağız.

— Peki kömürünüz var mı bari?

— Evet, var, bu konuda jeolojik araştırmalar umut verici.

— Çalışmalısınız ve keşifler yaparak elden gelen en çoğunu çıkarmak zorundasınız. Endüstri ve ekonominin tümü için çok gerekli bir ürün bu. Elinizden geleni yapın bu konuda. Kömür yokluğu size zorluklar çıkaracaktır.

Daha önceki karşılaşmalarımızda olduğu gibi Stalin yoldaş köylümüzün durumu, tarımımızın gelişmesi ve bu çok önemli konuda partimizin tutumu hakkında özel bir ilgi gösterdi. Ekmeklik tohum için kullandığımız tohumluklar ve hububat hakkında bilgi aldı.

Her yıl tahıl üretimimizi artırmak için çaba harcadığımızı, bu hayatî konuda bir dizi başarı kazandığımızı, ancak halkın ekmeğini temin etmek için hâlâ çok gayret sarfetmemiz gerektiğini anlattım.

«Hükümetiniz, dedi, tüm gücüyle tarımın gelişmesi için köylülere yardım etmeli ki ekinciler somut olarak görsünler ki, hükümet onlarla ilgileniyor ve onların yaşam koşullarının iyileşmesi için çalışıyor.» Sonra bana sordu:

«Tarım için uygun bir ikliminiz var değil mi?»

«Evet, diye yanıt verdim, iyi bir iklimimiz var.»

«Biliyorum, biliyorum diye sevindi, sizde herşey yetişir. Önemli olan ne ekeceğinizi iyi bilmek. İyi tohum ekmelisiniz, size yardıma hazırız. Çok tarımcı yetiştirmeniz gerekecek, çünkü Arnavutluk bir tarım ülkesi ve tarım ancak çok bilimsel ve titiz ve devamlı çalışmalarla gelişir. Buraya bir tarımcı gönderin, tohumları seçsin.»

Sonra bana yeniden sordu:

«Peki pamuk ekimi durumu nasıl? Köylüleriniz pamuk ekimine ilgi duyuyorlar mı?»

Stalin yoldaşa bu ürün için bizde hiçbir alışkanlık olmadığını, ancak her geçen yıl bu ürünün ekimi için ayırdığımız alanı genişlettiğimizi anlattım. «Bu kaçınılmaz, dedim, çünkü tekstil kombinası inşa ediyoruz ve bunun için kendi pamuğumuzu kullanmak durumundayız.»

«Köylülerinizi pamuk ekimi için teşvik edin, onların pamuklarını yüksek fiyatla satın alın, diye öğüt verdi bana Stalin. Sosyalist ideoloji bilinçlerine tam olarak kök salmadan köylüler hiçbir şeyi kolaylıkla vermezler, her şeyden önce kendi çıkarları söz konusudur onlar için.»

Daha sonra süren konuşmamız boyunca bana sormuştu :

«Ekilmemiş, işlenmeyen topraklarınız da var mı?»

«Evet, gayet tabii, tepelerde, dağlarda, hattâ ovalık bölgelerde. Bataklıklar, çamur bölgeler tarımımızı ağır bir şekilde aksatıyor ve halkımızın sağlığını da kötü şekilde etkiliyor.»

Halk iktidarının kuruluşundan bu yana, bataklıkları kurutmak, çamurlukları ekilir duruma getirmek için bir dizi geniş kapsamlı çalışmalar yaptığımızı bu konuda başarılar elde ettiğimizi, bu konuda planlı davrandığımızı ve sırasıyla plan amaçlarını gerçekleştirdiğimizi ekledim.

«Köylüler, diye gözlemini belirtti Stalin yoldaş, köylüler bir karış ekilmemiş toprak bile bırakmamalı. Ekili toprakların yüzeyini genişletmeleri için onları ikna etmeli. Bataklıkların sağlığa aykırı sonuçlarını yoketmek, sıtma ile başetmek için Okalüptüs dikin. Oldukça yararlı bir bitki bu, bizde bir çok bölgede yetişiyor. Sinekleri uzaklaştırır, çabucak yetişir ve bataklık bölgelerin sularını emer.»

Akşam yemeğinde Stalin, Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden köylülerin izlenimleri hakkında da bilgi aldı.

Unutulmaz, harika izlenimlerle Arnavutluk'a döndüklerini söyledim.

«Arkadaşlarıyla, yakınlarıyla konuşmalarında, halkla karşılaşmalarında ya da toplantılarda Sovyetler Bir-

liği'nde gördüklerini büyük bir hayranlıkla anlatıyorlar, her konudaki başarılarınızı, özellikle de Sovyet tarımındaki büyük gelişmeyi büyük beğeni duygularıyla açıklıyorlar. Başka şeyler arasında, Sovyetler Birliği'ne gelen bir köylümüzün Georgie mısırını nasıl övdüğünü de anlattım.

Stalin yoldaş bundan çok memnun oldu ve ertesi gün beni ziyarete gelen bir kaç Sovyet yoldaştan, Stalin'in bundan onlara söz etmiş olduğunu öğrendim. Stalin onlardan şahsen bir kaç torba Georgie mısırı vermelerini istemiş benim için, tohumluk olarak. Aynı gün, dikimlik okalüptüs tohumları da getirdiler Stalin'in buyrukları üzerine.

Bu karşılaşma boyunca da, Stalin yoldaş, yavaş, rahat bir şekilde konuşuyor, sorular soruyor, çok dikkatli olarak dinliyor, yargısını söylüyor, öğütler veriyordu, ama daima çok derin bir dostluk içinde.

«Şu ya da bu fırsatta, şöyle ya da böyle davranılır diye bir reçete yoktur, şu ya da bu sorunu çözmek için belli bir şekil de yoktur» diye sık sık tekrarlıyordu çeşitli konularda konuştuğumuz zamanlar.

Bu konuşma sırasında Stalin'e, din adamlarının, özellikle de katolik din adamlarının Arnavutluk'taki tutumlarından, onlara karşı tutumumuzdan söz ettim ve ona tutumuzu nasıl bulduğunu sordum.

«Vatikan bir gericilik merkezidir, dedi başka şeyler arasında, sermayenin ve dünya gericiliğinin hizmetinde bir merkez. Bu sonuncular espiyon ve karışıklık uluslararası örgütünü desteklerler. Bir çok katolik papaz ve Vatikan misyonerleri dünya çapında resmî espiyonlardır. Bunların aracılığıyla, emperyalizm amaçlarını gerçekleştirmeye çabalıyor. Daha sonra da bana, bir kez Yalta'da başkalarıyla birlikte, Roosvelt ile başına gelen-

leri anlattı, Amerikan katolik kilisesinin temsilcisi önünde.

Roosevelt, Churchill vb. ile savaş sorunları üzerine konuşuyormuş, bunlar Stalin'e demişler ki: «Biz artık Papa'ya saldırmıyoruz, siz niçin ona saldırıyorsunuz?»

«Ona karşı bir düşmanlığım yok» diye yanıt vermiş Stalin.

«Öyleyse onu müttefikimiz yapalım, demişler. Büyük müttefikler koalisyonuna katalım onu da.»

«Olur, demiş Stalin, ancak antifaşist ittifak, faşizmi ve nazizmi yıkma amacını taşıyan bir ittifaktır. Bu mücadelede biliyorsunuz ki, baylar, askerlerle, toplarla, tanklarla, mitralyözlerle, uçaklarla yapılır. Papa, ya da bizzat sizler söyler misiniz bize, hangi silaha, hangi topa, hangi mitralyöze, hangi tank ve başka silahlara sahiptir savaşmak için ki, böylece bizim müttefikimiz olsun. Dinsel öğütlerden ve buhurdanlıktan başka silahı olmayan müttefikleri neyleyelim!»

Bundan sonra Papa ve Vatikan söz konusu olmamış.

«Arnavutluk'ta, halka ihanet eden katolik papazlar oldu mu?» diye sordu Stalin.

— Evet, dedim, katolik klisesinin şefleri, daha başlangıcından beri nazi-faşist işgalci yabancılarla birleştiler. Bedenen ve ruhen onların hizmetine girdiler, ulusal kurtuluş mücadelemizi çökertmek ve yabancı egemenliğinin sürmesi için ellerinden gelen her şeyi yaptılar.

— Onlara karşı nasıl davrandınız?

— Zaferden sonra onları tutukladık, yargıladık, layık oldukları cezaları aldılar.

— İyi yapmışsınız, dedi ve sordu:

— İyi bir tutum içinde olan başkaları yok muydu?

— Vardı, özellikle de ortodoks ve müslüman din adamları.

— Onlara ne yaptınız?

— Onları kendimize yaklaştırdık. Partimiz daha ilk kararında kitlelere, din adamlarına, büyük ulusal dava için, özgürlük ve bağımsızlık için büyük mücadelede birleşmeleri çağrısını yaptı. İçlerinden çoğu bizimle birleşti, mücadeleye katıldılar ve vatanın kurtuluşu için değerli katkılarda bulundular. Kurtuluştan sonra, Partimizin politikasını benimseyip ülkenin yeniden inşası için çalışmaya koyuldular. Bu papaz ve din adamlarını daima onurlandırdık ve değerlendirdik, içlerinde şu anda Ulusal Mecliste milletvekili olanlar, ya da yüksek derecede memuriyetlere gelmiş,yükselmiş olanlar da var. Bir kaç tane de eski din adamı var ki, Partinin ulusal kurtuluş hareketine öylesine sıkı sıkıya bağlandı ki, mücadele boyunca, dinsel doğmaların boşluğunu anladı ve dini terkederek, komünist ideolojiyi benimsedi ve mücadelesiyle, çalışmasıyla ve inandırmasıyla, kendilerini partimiz saflarına kabul ettirmeye kadar götürdü.

— Çok güzel, dedi Stalin, buna ne ekleyebilirim ki. Eğer, dinin halkın afyonu olduğuna inanılıyorsa, Vatikan'ın karanlıkcılığın, espiyonajın, halkın davasının yıkımı ve karışıklığı merkezi olduğuna inanılıyorsa, o zaman nasıl davranılacağı bilinir, bizzat sizin yaptığınız gibi.

«Espiyon ve karışıklık eylemlerine karışan din adamlarına karşı sadece dinsel planda mücadele etmeyi değil, politik planda mücadeleyi amaçlayın, dedi Stalin. Din adamları Devletin yasalarına itaat etmek zorundadırlar, neden ki bu yasalar işçi sınıfının, çalışan halkın isteklerinin ifadesidirler. Halka yasaları iyi açıklayın, gerici din adamlarının bu yasalara olan düşmanlığını da açıklayın da inançlı halkın bir kısmı da görsün ki din

adamları da, din örtüsü altında, vatanlarına karşı halka karşı, düşmanca girişimlerde bulunuyorlar, bunu anlasın halk. Halkın olaylarla, ikna edici kanıtlarla inanarak Hükümetle birlikte yan yana düşman din adamlarıyla savaşması da gerek. Sadece Hükümete itaat etmeyen, Devlete karşı büyük suçlar işleyen din adamlarını mahkûm edin ve uzaklaştırın. Ama, altını çizerek söylüyorum, halk bu din adamlarının suçlarına inanmış olmalı, dinsel ideolojinin boşluğuna ve bir çok kötülüklerin kaynağı olduğuna da inanmalı.»

Bu unutulmaz karşılaşmanın sonunda, Stalin yoldaş bize şu öğüdü verdi: «İç durumu güçlendirin, kitleler nezdindeki politik çalışmayı güçlendirin.»

Stalin beni beş saat yanında tuttu. Gecenin dokuzunda gelmiştik, sabah saat ikide döndük. Masadan kalktıktan sonra Stalin bana: «Paltonuzu giyiniz!» dedi.

İki generalle çıktık, ben, konuşmaların geçtiği salona dönmeyi, içten kabulü için teşekkür etmeyi ve onu selamlamayı bekliyordum. Bir an sonra, odaya bakmaya gittik, ama orada değildi.

Generallerden birisi «Muhakkak dışarda, bahçededir» dedi.

Gerçekten de, onu bahçede bulduk; basit, gülümser, kasketi başında, kahverengi fuları boynunda. Otomobilimize kadar bize eşlik etti. Ona teşekkür ettim.

«Birşey değil, birşey değil, diye itiraz etti, yarın size telefon edeceğim, yenidengörüşeceğiz. Sukhumi'yi ziyaret etmek için birkaç gün burada kalmalısınız.»

Ertesi akşam, 25 Kasımda, sabırsızlıkla telefonun çalmasını bekliyordum, ama ne yazık ki, bir daha Stalin'i görmek olanağı bulamadım. 26 Kasımda sabahın saat birinde, Sotchi'ye gelmiş. Bana eşlik eden general

aracılığıyla selamlarını göndermiş. Sukhumi'den 25 Kasım 1949'da Tirana'daki arkadaşlara telgraf çektim :

«Dün tamamladım, her şeyde bize yardım edilecek. Her isteğimi içtenlikle kabul ettiler. İyiyim. Bayramlar için dönüşüm zor olacak. Tüm yüreğimle en iyi dileklerimi gönderirim. En kısa zamanda döneceğim.»

25 Kasım günü Sukhumi kentini gezdik. 60.000 nüfuslu bir yerleşim bölgesi. Ziyaretim sırasında bana Georgie'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İçişleri Bakanı ve bir başka general eşlik etti. Sukhumi çok güzel bir kent, temiz, çiçekli park ve bahçeleri çok hoş. Bir çok tropikal ağaç var. Her yanda çiçekler. Bir çok güzel parkların içinde bir tanesi var ki vuruldum; kentin sakinleri sadece elli gün içinde yapmışlar bu parkı, bizim Dajti otelinin önündeki araziden biraz daha geniş bir arazi. Gece, Sukhumi pırıl pırıl. Sakinleri sempatik, güleryüzlü, neşeli, mutlu. Bir karış boş toprak yok. Göz alabildiğine mandalin, limon, portakal, ağaçkavunu, bağlar uzanıyor. Sonsuz ovalarda buğday, mısır, vb. Tepeler ekili, ağaçlandırılmış. Çevrede olduğu gibi kentte de her yanda büyük okaliptüsler yükseliyor.

Kentin yakınında bir Sovkoz'u ziyarete gittik. Tepeler hep bağlık. Mandalinlerin dalları meyvelerin ağırlığıyla yerlere kadar sarkıyor. Bir ağaç 1500 - 2000 kadar meyve veriyormuş, «Bazan hepsini toplayamıyoruz» dedi Sovkoz'un müdürü. Mandalinlerin sandıklara konduğu yere de gittim. Burada kadınlar çalışıyor. Büyük bir makina mandalin ve portakalları büyüklüğüne göre seçiyor.

XV. yüzyıldan kalma, antik bir eser olarak korunan eski bir köprüyü ve bir botanik bahçesini de gezdik. Bol ağaçlı, bol meyveli, çok çeşitli, bol çiçekli bir bahçe. Bir, iklim alıştırma bahçesini de gezdik, bir sürü eğlen-

dirici şaklabanlıklar yapan maymunlar vardı. Pavlov'un deneyimleri için bu merkezden yararlandığını anlattılar.

Georgie'liler çok sevimli insanlar, bizi çok sıcak bir şekilde karşıladılar.

26 Kasım sabahı, benimle ilgilenen Sovyet yoldaş, elinde «Krasnaya Zviezda» gazetesiyle geldi ve Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Meclis Başkanlığı'nın kararıyla Generallik rütbesiyle taltif edildiğimi haber verdi (*).

27 Kasım sabah saat beşte, uçakla Moskova'ya hareket ettik, beşbuçuk saatlik bir uçuştan sonra Moskova'ya indik. Birkaç gün sonra Arnavutluk'a gittim.

(*) 21 Kasım 1949'da Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Halk Meclisi Presidium'u, Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi'nin, Arnavutluk Emek Partisi Merkez Komitesi Politik Bürosu'nun önerisi üzerine, Enver Hoca'ya General rütbesi verilmişti.

DÖRDÜNCÜ KARŞILAŞMA

Ocak, 1950

Stalin'in yanında, Arnavutluk Emek Partisi yönetimi ile Yunanistan Komünist Partisi yöneticilerinin ilke anlaşmazlıkları üzerine yüzleşmesi. Bu toplantıya: Stalin, Molotov, Malenkov; Enver Hoca, Mehmet Shehu; Niko Zahariadhis, Mitcho Partsalidhis katıldılar. Yunan Demokratik Ordusunun strateji ve taktiği. Varkize. Pasif savunma taktiği yenilginin anasıdır. Niçin Vitsi ve Gramoz yenilgileri? Partinin ordu içindeki yönetici rolü. Komiserin yeri ve rolü. Niko Zahariadhis görüşlerini açıklıyor. Stalin'in değerlendirmesi.

Sukhumi'de, 1949 Kasımında, Stalin yoldaş'la görüşmelerimiz sırasında bana, ne zaman Yunanistan Komünist Partisi yöneticileriyle, bu partinin yöneticileriyle aramızdaki ilke anlaşmazlıklarını aydınlatmak amacıyla gö-

rüşebileceğimi sormuştu. Birlikte Ocak ayını saptamış ve Yunanlı yoldaşlar bu tarihi kabul ettiklerinden, toplantı 1950 Ocak başında Kremlin'de oldu. Sovyet tarafında Stalin,(Molotov, Malenkov ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi üyelerinden bir çok ilgili) vardı. Bizim partimizi ben ve Mehmet Shehu, Yunanistan Komünist Partisini de Niko Zahariadhis ve Mitcho Partsalidhis temsil ediyordu. Toplantı Stalin'in çalışma odasında oldu.

Stalin, her zaman olduğu gibi sevimli ve basit, masasından kalktı, bizi karşılamak için önümüze kadar geldi, gülümseyerek elimizi sıktı sırasıyla. Sonra, ilk kez bana seslendi :

«Yoldaş Hoca, Yunanistan Komünist Partisi yoldaşlarla ilgili olarak ne diyeceksiniz?»

Ve Yunan yoldaşlara seslenerek onlara :

«Arnavut yoldaşlar önce söz alsınlar, siz sonra konuşacaksınız ve düşüncenizi belirteceksiniz.»

Sözü aldım :

«Stalin yoldaş, dedim, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesine, Yunanistan Komünist Partisi ve özellikle de önde gelen yöneticileriyle ilke anlaşmazlıklarımızı bildiren bir mektup yazmıştık. Sizinle bu görüşmeyi biz istedik, görüşlerimizin doğru mu yanlış mı olduğuna siz karar veresiniz diye.»

— Sözünü ettiğiniz sorunlardan haberim var, dedi Stalin yoldaş, ama sizi ilgilendiren konularda, sorunları, burada Yunanlı yoldaşların önünde yeniden açıklamanızı istiyorum.

— Gayet tabii, Partimizin size gönderdiği mektubumuzda açıkladığı tüm sorunları burada yeniden dile getireceğim. Bu konuları Yunanlı yoldaşlarla da tartıştık,

özellikle de Niko Zahariadhis, Joanidhis, General Vlandas, Bardzotas ve Yunanisttan Komünist Partisi yönetiminin başka ilgilileriyle. Baştan belirtmek isterim ki, bir çok konuda anlaşmazlığa düştük, ama ben burada en önemlilerinden söz edeceğim.

— Bizim de istediğimiz bu? dedi Stalin.

Açıklamalarıma başladım.

«İlk anlaşmazlığımız Yunanistan demokratik ordusu savaş stratejisi ve taktiği konusunda. Arnavut halkı olarak bizler için de, Yunan halkı için de, Hitler faşistlerine ve İtalyan faşistlerine karşı kurtuluş mücadelesi, haklarımızın kaderinin bağlandığı bir kurtuluş mücadelesidir. Bu mücadeleyi, bizim yaptığımız gibi, Sovyetler Birliği Kızıl Ordusunun kahramanca savaşı üzerine dayandırmak zorundaydık. Biz, Arnavutlar olarak, taa başlangıcından beri, bu mücadeleden muzaffer çıkacağımıza inanmıştık. Çünkü bizim halkımız büyük bir kurtuluş mücadelesinde tümüyle direnmişti ve yanında da Alman nazizmini ezen büyük Sovyetler Birliği vardı.

«Partimiz Sovyet - İngiliz - Amerikan ittifakını destekledi, çünkü bu ittifakı nazileri ezmek amacı taşıyan antifaşist bir koalisyon olarak gördü sonuna dek. Bununla birlikte, hiçbir zaman,emperyalist - İngiliz ve Amerikalıların, Arnavut halkının sadık dostları olacağı aldatmacasına asla kapılmadık. Tersine, tümü itibariyle bu ittifakı desteklerken, Sovyetler Birliği ile Anglo-Amerikanlar arasında temel bir ayırım yaptık. Bununla şunu demek istiyorum : Partimiz, ordumuz ve onun genel kurmayı, İngilizlerin ve Akdeniz Müttefik Komutanlığının kabul ettirmek istediklerinden uzak durmamız bir yana, ender olarak bize vermelerine izin verdiğimiz öğütlerini bile büyük bir uyanıklıkla karşılıyorduk. İngilizlerden silah istiyorduk, ama öte yandan, onların pek az silah in-

dirdiklerini gözlemliyorduk. Bildiğiniz gibi, biz bir partizan savaşı yürüttük, daha sonra çok önemli birlikler kurduk ve düzenli kurtuluş ordusunu kuruncaya kadar bu böyle gitti.

«Yunan halkı bizimle aynı koşullar içinde savaş verdi. Faşist İtalyan baskıcılara karşı ayaklandı, onları dağıttı, yendi. Monarşist Yunan birlikleri Arnavutluk'a bile girdi. Komünist Partimiz henüz kurulmamış olmasına karşı, o zamanda komünistlerimiz ve halkımız Yunanlılara onların faşist İtalya'ya karşı savaşlarında onlara yardım etti ve ayrıca bu bizim ülkemizin işgal altında olduğu bir zamana raslıyordu. Ancak, Hitler ordusunun Yunanistan'a karşı savaş müdahalesinden sonra, Yunanistan monarşist ordusu, kendi topraklarına geri çekilmek zorunda kalarak, yenildi. Yunan halkının ulusal kurtuluş mücadelesi ve direnişi işte bundan sonra başlar ve Yunanistan Komünist Partisi tarafından yönetilir. Daha sonra da partizanlar müfrezeleri, daha sonra da, daha önemli başka birlikler kurulur ve örgütlenir.

«Ulusal kurtuluş mücadelesi boyunca her iki halkımız da, kendilerini bağlayan kardeşlik bağlarını sıkılaştırdılar. Arnavutluk halkı ile Yunan halkı arasında geçmişte de dostluk bağları vardı. Bilindiği gibi, birçok Arnavut, Ypsilanti'nin yönettiği ve son yüzyılın yirmili yıllarında meydana gelen Yunan Devriminde yer aldılar ve orada oldukça önemli roller oynadılar. Ama, bu kez her iki halkımızın da giriştiği mücadele aynı karakterdeydi ve halkımızın başında komünist partilerimiz vardı. Kendi aramızda bağlantılar kurduk, partizan müfrezelerimiz, Alman güçlerine karşı Yunan topraklarında ortak askerî operasyonlar düzenlediler. Öte yandan, Yunanistan'da olduğu gibi bizde de, gericiler güçlüydü ve işgalciler de oldukça iyi örgütlenmişlerdi. Bu da her iki ülkede ortak bir olguydu.

«Biz kendi tarafımızda, gericiliğin başkanlarını yalnız bırakmak, kendi saflarındaki aldatılmış insanları ayırmak için çaba harcadık ve bu konuda oldukça başarılı olduk. Yunanistan'da bu işler nasıl oldu, tam bir açıklıkla söyleyemeyiz ama,Yunanistan Komünist Partisi yönetici yoldaşlarımızı, büyük bir ilke hatası yaptıkları için, Yunan halkının kurtuluş mücadelesini Anglo-Amerikan stratejisine dayadıkları ve bu mücadeleyi hemen hemen tümden Akdeniz Müttefik Komutanlığı emrine bağladıkları için politik bir hata olarak eleştirdik. Bu eleştiriyi kişisel olarak formüle ederek Niko Zahariadhis yoldaşa ilettik.

«Bu durumun baş sorumlusu Siantos'du. Zamanında Alman temerküz kamplarında kalmış ve Zahariadhis'in yokluğunda Yunanistan Komünst Partisi Genel Sekreterliği görevlerini yerine getiriyordu. Bu sorunu yoldaş Zahariadhis'e getirdiğimiz zaman, arkadaşımız çok açık olarak yanıt vermedi ve kendileri tarafından hata yapılmadığını, düşünmeye dair bir eğilimi olduğu kanısını uyandırdı. Partimizin bu yargısını ısrarla destekledim ve Zahariadhis'e, Siantos'un İngilizlerin bir ajanı, bir provokatörü olduğunu söyleyerek sözlerimi bitirdim. Zahariadhis'e şöyle dedim : «Eğer Siantos, bizde olsaydı, partimiz onu adalet teslim eder ve ona layık olduğu cezayı verirdi. Oysa siz başka türlü davranıyorsunuz. Kuşkusuz bu sizin kendi işiniz, ama ne olursa olsun bu konuda bizim düşüncemiz bu.»

«Sonuç olarak, yoldaş Niko Zahariadhis «Siantos'un böyle davranmaması gerektiğini» kabul etti ve «yoldaşların onu eleştirdiklerini, ama adalete teslim etmediklerini ve yalnızca partiden attıklarını» söyledi.

«Burada özellikle altını çizerek yine belirtmek isterim ki, Yunanistan Komünist Partisi yöneticileri yoldaş-

larla bir dizi politik, ideolojik, askerî görüşmelerde bulunduk, çünkü iki komünist partiydik, ülkelerimizin nazi-faşist ve gerici burjuvazi boyunduruğundan kurtulması gibi aynı stratejik amacımız vardı.

«Yunanlı partizanların dikkate değer cesaretine, komutanlarının yürekiliğine rağmen, yoldaş Niko Zahariadhis, Hitler temerküz kamplarından kurtulduktan sonra, «Kurtulmuş» Yunanistan'da yönetimde önemli bir mevkiye geldi ve bu kurtulmuş ülkenin topraklarında Kahire ve Caserte anlaşmaları gereği İngiliz ordusu bulunuyordu. Partimiz, Yunanistan Komünist Partisinin yaptığı bu anlaşmaları onaylamıyor, bunları Yunan demokratik mücadelesinin bir boyun eğişi, kurtuluş politikasının iflası, Anglo-Amerikan gericiliği karşısında bir kapitülasyon olarak görüyordu.

Daha sonra, Atina Stadında örgütlenen bir kitle mitinginde, Niko Zahariadhis, Yunanistan burjuva partileri şefleri sırasında, Yunanistan Komünist Partisi yöneticisi olarak söz aldı ve bir söylev verdi. Bu arada söyledikleri başka şeyler arasında şunları söyledi : «Eğer öteki Yunan demokratik partileri «Vorio-Epire» in otonomisini isterlerse, Yunanistan Komünist Partisi de onlarla birleşecektir. Partimiz derhal ve açık olarak protesto ederek böylesi görüşlere karşı amansızca karşı çıkacağını bildirdi. Bu olaydan sonra, yoldaş Niko Zahariadhis'i görüşmeye davet ettik, ve beyanatını antimarksist ve ve Arnavutluk'a karşı düşmanca bularak ciddi bir şekilde eleştirdim. Ve ona açık ve net bir şekilde bildirdim ki «Vorio-Epire» bir Arnavutluk bölgesidir ve asla Yunan bölgesi olmayacaktır. Bu arada belirtmem gerekir ki Niko Zahariadhis yoldaş hatasını kabul etti, çok ciddi ve ağır şekilde yanıldığını itiraf etti ve yanlışını düzelteceğine söz verdi.

«Belki yanılıyoruz, ama daha sonra dışlanan Markos Vafiadhis'in iyi bir komünist ve yetenekli bir komutan olduğu düşüncesini taşıyoruz. Kuşkusuz bu bizim düşüncemiz, yanlış da olabilir, doğru da, bu konuda iddialı değiliz, bu Yunanistan Komünist Partisine ait bir sorun, yargılamak bize düşmez.

Yunanistan Komünist Partisi yönetimiyle olan ayrılığımız, başında yoldaş Zahariadhis olmak üzere, Yunanistan Komünist Partisi tarafından imzalanan ve bir kapitülasyondan, bir teslimiyetten başka bir şey olmayan Varkize anlaşmalarına dayanır. Arnavutluk Emek Partisi bu eylemi Yunanistan Komünist Partisine ve kardeş Yunan halkına karşı bir ihanet olarak kabul etmiştir. Sadece Varkize anlaşmalarını imzalamamak değil, onu düşünen anlayışı da ciddi olarak reddetmek gerekirdi. Kendi görüşlerimizi Niko Zahariadhis yoldaşa ve bu anlaşmalara imza atan biri olarak şu anda burada bulunan Mittcho Partsalidhis'e uzun süre anlattım. Bu iki Yunanlı yönetici yoldaşa karşı saygı duyarız, ancak kendilerinin aynı zamanda ortaya atıp icra ettikleri bu eylem çok yanlıştı ve Yunan halkına çok şeye mal olmuştur.

«Varkize anlaşmaları konusunda Niko Zahariadhis bizimkine zıt bir tez ileri sürdü. Bu anlaşmaların ne bir kapitülasyon ne de bir ihanet olmadığını, ama, «zaman kazanmak için iktidarı ele geçirmemizi kolaylaştırmak için yapılması gereken bir eylem» olduğunu bıkıp usanmadan tekrarlayıp durdu.

«Bu anlaşmalar konusunda, yoldaş Niko Zahariadhis'e, bu anlaşmaların imzalanmasından sonra, Arnavutluğa gelen ve partimizin merkez komitesi ile ilişkiye geçen Aris Veluhiotis'in mahkûm oluşunun ve ortadan kaldırılışının nedenlerini sordum. Niko Zahariadhis bana

şöyle yanıt verdi: «Aris Véluhiotis, cesur bir generaldi, ama bir isyancıydı, bir anarşist. Yunanistan Komünist Partisi Merkez Komitesinin Varkize anlaşmaları konusundaki kararını kabul etmemişti, ama biz onu sadece Parti Merkez Komitesinden attık, sonra başına gelenlerden, onu kimin öldürdüğünden falan haberimiz yok. Onun ortadan kaldırılışından biz sorumlu değiliz, bunu size temin ederiz.» Yoldaş Niko Zahariadhis'e içişlerine hiç karışmak gibi bir niyetimiz olmadığını, hattâ Aris'i kişisel olarak tanımadığımızı, ancak, Yunan halkının cesur bir savaşçısı olarak onu mahkûm edilmemesi gerektiğini düşündüğümüzü belirttim. Ortadan kaldırılışına gelince, sizin söylediklerinize inanıyoruz, dedim, ama, Varkize anlaşmaları üzerinde bizim tutumumuz gereği, sizinle aynı düşüncede değiliz.»

«Marksist - Leninist olarak Yunan halkının başına gelenlerden çok üzüntü duyuyoruz, bu halkla birlikte aynı savaşı yürütmüştük ulusal kurtuluş antifaşist mücadele boyunca, daha sonra da, Yunan halkına hâlâ kurtuluş mu, yoksa tutsaklık mı sorusu sorulurkenki bir zamanda bile biz bu işbirliğini sürdürmek istedik.»

«Burada, Yunanistan Komünist Partisine ve Yunan kurtuluş mücadelesine, işgalcilerin boyunduruğundan daha yeni kurtulmuş ve çok zor koşullarda bulunmasına rağmen ülkemizin verdiği destek ve yardımdan söz etmek istemiyorum. Bu konuda Yunanlı yoldaşlar kendileri konuşsun. Büyük yoksulluğumuza karşın, gerektiğinde, elimizden gelen herşeyi yaptık onlara yardım için, toprağımıza giren Yunanlı mültecilere yiyecek ve kapkacak verdik. Arnavutluk'un dost, kurtulmuş bir ülke olması, halkın ve Arnavutluk Emek Partisinin iktidarı ele geçirmiş olması, Yunanistan Demokratik Ordusu için büyük bir yardım oluşturuyordu, çünkü böylece kuzey -

doğusunda savunulan, emin bir bölge bulunmuş oluyordu.

Varkize kapitülasyonundan sonra, Yunan ulusal kurtuluş mücadelesi yeniden başladı. Yunanistan Komünist Partisi Merkez Komitesi, Partimizin de delegelerinin çağrılı bulunduğu bir toplantı yaptı. Bu fırsatla, Yunanistan Komünist Partisi yönetiminde değişiklikler oldu, ama tüm bunlar bu partinin iç işleriydi. Biz, Yunanistan'ın dört bir bucağında, monarcho-faşistlere indirilen sert darbelerden memnun oluyorduk, bu monarcho-faşistler yaratılan durumun tehlikesini görerek, İngilizlere dayanmaktan vazgeçerek, Amerikalıların desteğini istediler. ABD, Yunanistan'a ordularının komutanı olarak General Van Fleet'i gönderdi, onu büyük bir stratejici olarak kabul ediyorlardı.

«Zahariadhis, Bardzotas ve Joahidhis'le, Amerikan emperyalistlerinin en modern teşhizatlarla donattıkları, Yunan gerici düzenli güçlerine karşı Yunan Demokratik Ordusunun yürüttüğü mücadelenin karakteri konusunda anlaşmazlıklarımız vardı. Bu konuda da her iki parti arasında bir anlaşmazlık söz konusudur demektir. Biz, kendi ulusal kurtuluş mücadelemiz deneyimine dayanarak, diyoruz ki, Yunan demokratik mücadelesi düzenli bir savaş olmamalıydı, ama partizanlar savaşı özelliğini korumalıydı az çok büyük boyutlarıyla. Eğer mücadele bu şekilde yürütülseydi, Van Fleet'in sayısız güçleri, sadece Yunan demokratik ordusunu yoketmek bir yana, Yunan demokratik ordusu, partizanların savaş taktiklerini izleyerek her yandan bu güçlere vurur ve sarsardı ve onları yavaş yavaş zayıflatır ve yıpratır, bu arada Yunan demokratik ordusu karşı saldırıya hazırlanabilirdi. Biz partizanlar savaşının halka dayanması gerektiği ve silahların düşmanların elinden alınması gerektiği tezini savunuyoruz.

«Zahariadhis'in stratejik anlayışları bizimkine karşıydı. Yunanistan Komünist Partisi yönetiminin yoldaşları, ulusal kurtuluş partizan güçlerini «düzenli» ve «modern» bir ordu halinde toplamayı uygun gördüler. Böylelikle düzenli bir savaşta daha da başarılı olacaklarını iddia ettiler. Aslında, bize göre, onların bir araya getirdikleri güçler bir partizanlar ordusu idi. Bunlar ne partizanlar savaşının ne de düzenli bir ordu savaşının taktiğini tam olarak biliyorlardı. Zaten, operasyonlarında Yunanlı arkadaşlar pasif savunma taktiğini uyguladılar ki yenilginin anası budur. Bize göre bu Yunanistan Komünist Partisi yöneticilerinin yaptığı çok büyük bir hataydı, çünkü bunlar partizanlar savaşının hiçbir sonuç amacı olmadığı, yani iktidarı almak gibi bir son amacı olmadığı yanlış ilkesinden hareket ediyorlardı. Onlarla yaptığımız görüşmelerden sonra, Yunanlı yoldaşların partizanlar savaşını, küçük 10 - 15 kişilik gruplarla yürütülen bir gerilla savaşı olarak anladıklarını, büyümek, müfrezelere, daha büyük ordu birliklerine dönüşmek gibi bir amacı olmayan küçük girişimler olarak gördüklerini anladık. Bu doğru değil. Tüm partizan savaşları deneyiminin gösterdiği, ulusal kurtuluş mücadelesinin onayladığı gibi, küçük birlikli partizanlar savaşı, iyi yönetilirse, savaşın büyümesi oranında yavaş yavaş genişler, kitlelerin devrimci atılımını yükseltir, silahlı genel isyana dönüşür ve düzenli bir halk ordusunun kuruluşuna neden olabilir. Bununla birlikte, Yunanistan Komünist Partisi yöneticileri, görüşlerini inatla savunma ve Yunanistan'daki partizanlar savaşını güçlendirmek ve yaymak gerekliliğini kategorik bir şekilde dışladılar. Bu görüşleri asla kabul etmedik ve asla da kabul etmeyeceğiz. Şimdi de, izin verirseniz, Yunanistan Komünist Partisinin yasadışılığa geçtiği ve yeniden mücadeleye başladığı zamanki durum hakkındaki görüşlerimizi söyleye-

yim. Yunan Kurtuluş Halk Ordusu birlikleri silahlarını bırakmışlardı, üsleri yokedilmişti, giyecek, yiyecek, silah gereksinimleri vardı, Yunanistan Kurtuluş Halk Ordudunun morali bozuktu, hareket geri gidiyordu. İşte Yunanistan Komünist Partisinin başlangıçta «düzenli ordu», «modern ordu» dediği güçler bu güçlerdi ve onlara göre, modern bir ordunun strateji ve taktiğini uygulayarak döğüşebilir ve karşı karşıya bir savaşta tutunabilir, açık arazide kendisinden onkez daha güçlü bir düşmana karşı direnebilirdi. Bize göre, bu partizanlar ordusu partizan taktiklere göre savaşmalıydı, bize üstadlarımız Marks, Engels, Lenin ve Stalin'in öğrettikleri gibi. O halde, Yunanistan Komünist Partisinin, ne gerekli kadrolarının, ne tank, ne uçak, ne makinalı tüfek, ne ulaşım, ne giyecek, ne yiyecek, ne de kaçınılmaz hafif silahları bile olmadığı bir zamanda bir araya getirerek örgütlediği bu birliğe nasıl «düzenli ordu» denilebilir? Yunanlı yoldaşlarımızın bu görüşlerinin doğru olmadığı kanısındayız.

Yunanistan Komünist Partisi yönetimi, bu partizan grubunu düzenli ordu diye niteleyerek ve ona göre «düzenli ordunun savaş taktik ve stratejisi» ile teçhiz ederek (Bu strateji ve taktik hiç bir zaman uygulanmamıştır) Marksist olarak, bu ordunun gereksinimlerinin nasıl karşılanacağını bile ciddi olarak düşünmemişti. Yunanlı yoldaşlar şöyle diyorlardı: «Düşmandan silah almamız olanaksız». Ancak bizim görüşümüze göre, bu görüşler Lenin'in öğretileri ile ters düşüyordu. Onun öğretilerine göre, yabancıdan ya da yukardan hiç bir durumda yardım beklememeli, herşeyi kendimiz temin etmeli, silah yok vb. gibi gerekçelerle hiçbir zaman birlikleri örgütlemekten, yeniden örgütlemekten vazgeçmemeliydi. Yunanlı yönetici yoldaşlar, düşmanı hor görerek, iktidarı ele geçirmenin kolay bir şey olduğunu, uzun ve kanlı ça-

balar sarfetmeden, sağlam ve geniş şekilde kollara ayrılmış örgütleme olmadan iktidarı ele geçireceklerini sanıyorlardı. Yunanlı yoldaşların bu görüşleri, onları son yenilgilerine götüren acı sonuçlar doğurdu. Merakı çeken bir şey de, onlarla görüşmelerimizde bile görüşlerinde ısrarlı olmaları.

Kısaca, yoldaş Niko'nun desteklediği savaş taktik ve stratejisi, bize göre, yanlıştır ve olaylar da bunu kanıtlamıştır. Kendisiyle yaptığım görüşmede yoldaş Zahariadhis'e göre Yunan demokratik ordusunun Yunan topraklarının içine girmesi olanaksızdı, çünkü, monarcho-faşistler ve Van Fleet köyleri yakıyor ve halkı köyleri boşaltma zorunda bırakıyorlardı. Öyle ki ona göre, tüm yerleşim bölgeleri çöle dönüşmüş, terkedilmişti. Böyle olabileceğini, ama bunun kendisinin söylediği ölçüde olmadığını söyledim. Bunu söylerken olayların mantığına dayanıyordum, çünkü monarcho-faşistlerin ve Amerikan ordusunun tüm yerleşim bölgelerini boşaltmış olabilmeleri olanaksızdı.

«Aynı şekilde Yunanistan Komünist Partisi Politik Bürosunun Partimizin Politik Bürosuna gönderdiği bir mektupta öne sürdüğü sav ve görüşlere de karşıyız. Bu mektupta, yanlışlarının tahlilini yapmak yerine onları saklamaya çalışarak Yunanlı yoldaşlar, yenilgilerinin silah, yiyecek, giyecek olarak gereksinimlerinin yeterince sağlanamamasından ileri geldiğini, düşmanınsa, İngiliz ve Amerikanlarca egemen oldukları havadan ve denizden devamlı desteklendiğini ileri sürüyorlar. Düşmanın daha iyi teçhiz edildiği, daha fazla materyel ve insan gücüne sahip olduğu bir gerçektir. Ama, aynı zamanda hem iç gericiliğe karşı, hem yabancı askerî müdahaleye karşı savaşıldığı zaman, kendinizi teçhiz etmenin en iyi yolu, düşmanı kendinize beslenme ve teçhiz etme kaynağı

yapmaktır. Yunan demokratik ordusu düşmandan silah çekip almak zorundaydı, ancak bu pasif savunma taktiğiyle yapılamazdı. Sonuç olarak bu yenilgilerin nedeni araç - gereç, silah ve yiyecek - giyecekler sorununa bağlanamaz. Biz şöyle düşünüyoruz : Yunanistan Komünist Partisi partizanların savaş taktiğini reddederek ve bu mücadele şeklinin, genel silahlı ayaklanmaya, oradan da iktidarın ele geçirilmesine kadar gidecek şeklinin gelişmesini savsaklayarak, bir savunma taktiği, bir partizan savaşı için olduğu gibi, düzenli bir ordu tarafından yürütülen karşılıklı bir savaş için de kabul edilmez bir savunma taktiği izledi. Ve bu taktiği izleyerek Yunan demokratik ordusu, başka şeylerden olduğu gibi, ülkenin başka bölgelerine yayılma olanağından kendini mahrum bıraktı. Oysa o başka bölgelerde, gençlerden, genç kızlardan, halktan sonsuz bir insan gücü, bitip tükenmez bir kaynak bulabilirdi. Böylece, yinelenen eylemlerle, ivedi, iyi incelenmiş ve düşmanın en az beklediği noktalara saldırarak, düşmandan silah ele geçirmek olanağını da elinden kaçırdı. Marksizm - Leninizm bize, silahlı ayaklanma ile oynanmaması gerektiğini öğretir. Bir sürü savaş tarihi de bize göstermiştir ki, her silahlı ayaklanma için pasif savunma ölümcüldür. Eğer ayaklanma savunmaya dayalıysa, daha güçlü ve daha iyi teçhiz edilmiş bir düşman tarafından çabucak ezilip geçilir. Yunanlı yoldaşların izlediği taktik de, düşüncemize göre bu durumu kanıtlamıştır. Yunan demokratik ordusunun en canlı güçlerinin büyük bir kısmı, Vitsi ve Gramoz müstahkem mevkiinde mıhlanıp kalmıştır. Bu güçler karşılıklı bir savaşa ve savunma özellikli bir savaşa sürüklenmiştir. Bu mücadele şekli onlara zorla kabul ettirilmişti ve onlar da yönetimlerinin çizgisine uygun olarak bunu uyguladılar. Yunanlı yoldaşlar pasif savunma savaşıyla iktidarı ellerine geçireceklerini sandılar. Biz, Gramoz -

da sipere yatarak iktidarın ele geçirilemeyeceği kanısındayız. Bir kez, sadece bir kez, Yunanistan Komünist Partisi yönetimi bir manevraya girişti (bu da olayların zoruyla oldu) 1948 yılında Gramoz muharebesinde. Burada kahraman Yunan partizanları ,düşmana karşı 70 gün direnerek, ona büyük kayıplar verdirdiler ve sonunda da Vitsi'ye geçmek için düşmanı yarıp çıktılar. Ancak iktidarın ele geçirilmesi gene de uzak bir amaç olarak kalıyordu. Yunan demokratik ordusu, kentleri ele geçirmek için saldırmak zorundaydı. Bunu yapmadı. Yunanlı yoldaşlar, o zaman güçlerinin buna yetmediğini iddia ediyorlar. Belki de doğru, ama niçin güçleri yeterli değildi, nereden bulacaklardı bunları, bilmeleri gerekirdi. Yunanlı yoldaşlar ne o zaman, ne daha sonra, bu sorunları Marksist - Leninist yolda tahlil edip sonuçlandırmadılar. Politik Bürolarının bizim Politik Büroya yolladığı mektupta da görüldüğü gibi, ne pahasına olursa olsun Vitsi ve Gramoz'u elden çıkarmamak taktikleriydi. Onlara göre, mücadelelerini geliştirmeye yarayan bu üslerin başarısı, teçhizat bakımından yeterli olmalarındaydı.

«Ne olursa olsun, yenilgiden yenilgiye düşerek, Yunan demokratik ordusu gerilemek zorunda kaldı ve Vitsi ve Gramoz bölgesinde sipere yattı. O zaman, Yunan demokratik ordusu için olduğu kadar, bizim ülkemiz için de çok tehlikeli bir durumdu bu, Bu zaman zarfında, Yunanlı yoldaşların harekâtını büyük bir dikkatle izledik. Monarcho-faşistlerin, Yunan demokratik ordusuna son saldırısından önce, Yunanlı yönetici yoldaşlar, politik ve askerî durumlarının çok parlak olduğunu, düşmanın durumunun ise, hep onlara gör tabii, umutsuz olduğunu düşünüyorlardı. Şöyle diyorlardı kendi kendilerine : Vitsi son derecec tahkim edilmiştir ve ele geçirilemezdir. Eğer düşman saldırırsa oraya, ölüm fermanını imzalar, Vitsi monarcho-faşistlere mezar olacak. Buna

karşın ,düşman bu saldırıyı yapmak zorundadır, çünkü başka çıkışı yoktur, düşman uçurumun kenarına gelmiştir. Monarcho-faşistler ve Van Fleet saldırsın bakalım ne zaman isterlerse, onları yeneriz.»

«Yoldaş Vlandas ise, düşmanın Vitsi'ye değil de, Gramoz'a büyük saldırıya geçeceğine inanıyordu. Çünkü diyordu: «Gramoz daha az tahkim edilmiştir, Arnavut sınırına yakınlığı dolayısıyla, ve düşman bizi yendikten sonra, Vitsi'ye yürüyecek ve burası da Yugoslav sınırına yakın olduğu için, bizi orada yoketmeyi düşünecek. Ama Gramoz'da savaştıktan ve onlara büyük kayıplar verdirdikten sonra, güçlerimizi Gramoz'dan Vitsi'ye kaydıracak ve düşman güçlerini arkadan yakalayacağız.»

«Bununla birlikte, düşmanın son saldırısından az önce, Yunanlı yoldaşlarımıza, düşmanın Gramoz'a değil, 10 Ağustosta Vitsi'ye saldıracağı bilgisini verdik. Bu bilgi onlara, hazırlıksız yakalanmama olanağı veriyordu ve de zamanında gerekli önlemleri almalarını sağlayacaktı. Ama, bundan sonra bile, önemli saldırının Gramoz'a olacağı konusundaki düşüncelerinde ısrar ettiler. Onlara göre, düşmanın Vitsi'ye ya da Gramoz'a saldırıları aynı anlama geliyordu. Şöyle düşünüyorlardı: «Bizim için farketmez. Vitsi'de de, Gramoz'da da gerekli her türlü önlemi aldık. Vitsi alınamaz, alabildiğince tahkim edilmiştir. Her türlü giriş yolları aşılmaz durumdadır. Düşman ağır silahlarını bu bölgeye taşıyamaz ve zafer bizimdir!»

İşte düşmanın Vitsi'ye saldırından iki gün öncesi, Yunanlı yoldaşlarımızın düşüncecsi buydu. Ama monarcho-faşistler üçüncü savunma hattına bir günde ulaştılar ve Vitsi iki, ya da üç gün içinde düştü. Hepimiz şaşırmıştık. Ancak, biz monarcho-faşistlerin olası bir saldırısına karşı gerekli tüm önlemleri almıştık. Yunanlı

yoldaşlar ve şu anda burada bulunan Yoldaş Partsalidhis de, bu savunma önlemlerinin yeterli olmadığını düşünüyorlar, onları yetersiz buluyorlardı. Yunanlı yoldaşlar gerçekçi değillerdi. Çok sayıda mülteci, yanlış yönlendirilmiş demokrat savaşçılar bizim topraklarımıza sığınmışlardı. Ne yapabilirdik? Onları toparladık ve belirli yerlere yerleştirdik.

«Yunanistan Komünist Partisi Politik Bürosunun yaptığı Vitsi yenilgisi tahlilinden ikna olmamıştık. Daha derinliğine bir tahlil yapmaları gerektiğine inanıyorduk, çünkü çok büyük hatalar vardı. Vitsi geri çekilmesinden sonra, Zahariadhis, Gramoz'daki gelecekte olacak zaferler hakkında umutlarını belirtti. «Gramoz, diyordu, bizim için Vitsi'den daha uygundur. Çünkü monarcho-fasitlerin Vitsi'de kesin zafer kazanmalarına neden olan tanklar, Gramoz'da manevra yeteneklerini yitirirler.»

«Şurasının altını çizerek vurgulamak gerekir ki, Tito'nun ihaneti o zamandan biliniyordu. Daha sonra Zahariadhis şöyle iddia etmişti: «Yunan mültecilerini kabul eden tek ülke Arnavutluk'tur, çünkü Yugoslavlar, bırakın onların topraklarından geçmeye izin vermelerini, onların arkalarından ateş etmişlerdir.» Böyle olabilir, ama biz bu konuda kesin birşey söyleyemeyiz.»

«Zahariadhis yoldaşla, Vitsi ricatı konusunda yaptığım bir görüşmede, kendilerinin yanlışları konusunda bir kez daha değinmiştim. Yunan Komünist Partisinin, özellikle de Vitsi Komutanı General Vlandas.ın durum hakkında nesnel bir görüşü olmadığını belirtmiştim. Niko'ya, «generalin görüşleri yanlış, bunun kanıtı da demokratik ordusunun Vitsi'yi savunamaz durumda olmasıdır» demiştim.

Niko Zahariadhis bana karşı çıktı. Vitsi yenilgisinin bir komutanın hatasından kaynaklandığını, bu komuta-

nın taburunu saptanan yere yerleştirmediğini, taburunun başında bulunmadığını anlattı. Kendisine göre yenilginin nedeni işte bu komutanmış. Ve bu nedenden dolayı da komutanı mahkûm etmişler. Böylece yoldaş Niko büyük, ağır bir yenilginin çok basit bir açıklamasını yapmış oluyordu.

«Ona, içtenlikle, böyle bir açıklamaya inanmadığımı arkadaşça söyledim.

Bana «ister inan, ister inanma bu böyle», diye yanıt verdi.

Buna rağmen ben ona «Peki şimdi ne yapacaksınız?» diye sordum.

— Savaşacağız, dedi Niko.

— Ama nerede savaşacaksınız?

— Gramoz'da, ele geçirilmez bir kaledir orası.

Ona tüm Yunan demokratik ordusunu oraya mı yığmayı düşündüklerini sordum.

— Evet, diye yanıt verdi Zahariadhis, hepsini oraya yığacağız.

«Ona kendi işlerini daha iyi bildiğini, onun için de karar vermenin kendilerine ait bir iş olduğunu, ancak bizim düşüncemize göre Gramoz'un fazla tutunacağını sanmadığımızı, bunun için de başkanı olduğu Yunan demokratik ordusunun bir sürü yiğit savaşçısını boş yere harcamamak gerektiğini söyledim. Sizler bizim yoldaşlarımız, dostlarımızsınız dedim, kendi işleriniz hakkında gayet tabiidir ki sizler karar vereceksiniz, ancak Gramoz'daki birliklerin komutanı Bardzotas'ı çağırsanız da bu konuyu tartışsak çok iyi olurdu. Niko bu düşünceye karşı çıktı ve bunun olanaksız olduğunu söyledi.

«Sonra ne olduğunu biliyoruz, Yunan demokratik ordusu Gramoz'da kesin olarak yenildi.

«Gramoz dört günde düştü. Bizim düşüncemize göre savaş iyi örgütlenmişti. Sadece tam bir pasif savunmayla yetinilmişti. Kamenik'teki hariç, Gramoz'daki birliklerin geri çekilmeleri düzensiz bir biçimde gerçekleşti, Vitsi'de de böyle oldu. Yunan demokratik ordusunun komutan ve erleri kendi aralarında, Gramoz'da uygulanan yanlış savunma taktiğini konuşuyorlardı. Zahariadhis yoldaş da bunun böyle olduğunu kabul etmiştir.

Yunan yönetici yoldaşların Gramoz ve Vitsi savaşlarında, halk savaşının Marksist - Leninist ilkelerini dikkate almadıklarını sanıyoruz. Monarcho-faşist birlikler önceden saptadıkları hedeflere çabucak ulaştılar, siperlerinde kuşatılmış durumda bulunan demokratik güçleri sardılar. Bu güçler karşı saldırıya geçmiyordu. Tabii düşman saldırdı, partizanları siperlerinden attı ve müstahkem mevkilerini ele geçirdi. Yunan demokratik güçleri komutanı, güçlerini dağıtmıştı ve yedek güçlerini karşı saldırı için kullanmadı. Böylelikle kesintisiz baskınlarla, çabuk manevralarla düşman saldırısını başarısızlığa uğratabilirdi. Yenilginin temel nedeninin kendilerinin muharebe taktiği konusundaki yanlış düşünceleri olduğunu sanıyoruz.

«Öte yandan, Yunan Komünist Partisi yönetimi savunma taktiği uygularken, monarcho-faşistlerin yeniden toparlanmalarına ve güçlerini yeniden örgütlemelerine izin vermiş oldu. Yönetim, düşmanın hazırlıklarını dağıtmak, saldırısını başarısızlığa uğratmak ya da en azından zayıflatmak ve böylece Yunan demokratik ordusunun geniş bir kademede manevra yaparak düşman güçlerini durmadan ve her yerde hırpalamak için hareket etmedi. Vitsi yenilgisinin analizini yaparken Yunanistan Komünist Partisi Politik Bürosu «yönetimin üzerine büyük bir sorumluluk düşmüştür» diyor ama bu sorumlu-

luğun ne olduğunu belirtmediği gibi bu sorumluluğunu küçültmek gibi bir eğilim içine giriyor. Bunların Marksist - Leninist bir tahlil olmadığı kanısındayız.

«Yunanlı arkadaşlara bir çok görüşmelerimizde, partizanlar ordularının her şeyden önce halkla birlik olmasını, halk olmadan bu ordunun varlığını sürdürmesinin olanaksız olduğunu anlattık. Halk, ordusunun yanında savaşmaya, ona yardım etmeye, onu sevmeye, onu kurtarıcısı olarak görmeye alışmalıdır. Bu kaçınılmaz bir koşuldur. Yunan halkı düşmana teslim olmamaya talim ettirilmelidir, ordusunun saflarını, erkek, kadın, genç insanlarla sıkılaştırmalıdır.

«Bir dostluk anlayışı içinde Yunanlı yoldaşlara partinin ordu içindeki yönetici rolünden de söz ettik, her birlikte, her birimde partinin gerçek temsilcisi bir politik komiser bulunması ve bunun bizzat komutanın tüm yetkilerine sahip olması gerektiğini de açıkladık. Ancak Yunanlı yoldaşların partinin ordu içindeki görev ve rolünü iyi anlamadıklarını gördük. Daha önce Stalin yoldaşa bir mektupla partimizin bu konuda ne düşündüğünü iletmiştik. Partinin ordu içindeki rolünün anlaşılmayışı Yunan demokratik ordusunun yenilgisinin belli başlı nedenlerinden birisidir. Biz, komutanın ve politik komiserin bir birlik teşkil ettiği, bu birliğin askerî harekâtı ve birliklerin politik eğitimini yönettikleri, her ikisinin de birliklerinin durumlarından aynı derecede sorumlu oldukları Marksist - Leninist öğretiden hareket ediyoruz.

Politik komiserler olmasaydı, Kızıl Ordu da olmazdı diyor, Lenin. Bu öğretileri biz ulusal kurtuluş ordusunda da uyguladık, bugün de halk ordusu için dikkate almaktayızdır. Yunanlı yönetici yoldaşlar, politik komiserin rolünün pek önemli olmadığı düşüncesini kanıtla-

mak istemektedirler, ancak bu konuda gerçekçi olmadıklarını düşünüyoruz.

Böylesi yanlışlar Yunanistan Halk Kurtuluş Ordusu yeniden mücadeleye başladığı zaman da görüldü. General Markos'un gidişinden sonra bu ordunun başkomutanı olmamıştır. Böyle bir durum savunulamaz. Bizde Parti Genel Sekreteri aynı zamanda ordu başkomutanı idi. Barış zamanında başka türlü olabilir, ancak savaş içindeki Yunanistan demokratik ordusunun bir başkomutanının olmaması doğru değildi. Biz daima bu görevin Parti Genel Sekreterinin uhdesinde olması gerektiğini düşünüyoruz. Yunanlı arkadaşlara bu düşüncelerimizi bir çok kez söyledik. Onların neden böyle davranmadıklarını açıklamaları ise pek inandırıcı değil. Yunanlı yoldaşlar bize «Zahariadhis yoldaş çok mütevazidir» dediler, ya da «aynı zamanda hem başbakan, hem ordu yüksek komutanı ve Parti Genel Sekreteri olan Tito ile acı bir deneyimimiz oldu» dediler. Burada bir tevazu sorunu söz konusu değildir.

«Niko Zahariadhis yoldaş, bize karşı bir çok suçlamalarda bulundu. Vorio-Epire konusundaki beyatını konuşmanın başında belirtmiştim. Zahariadhis bizi Yunan mültecilerini taşıyan kamyonlara el koymakla suçladı ve kendi kamyonlarımızın da kendilerinin emrine verilmesini istedi. Yunanlı mültecileri yerleşim bölgelerine götürmek için Yunan taşıtlarını kullandığımız doğrudur. Bu mültecileri Arnavutluk'un kuzeyine yerleştirdik. İçinde bulunduğumuz zorluklara rağmen onlara yiyecek verdik, yani ekmeğimizi onlarla bölüştük.

Yunanlı arkadaşlarımız bizi, Yunanlı mülteciler için gönderilen ve limanlarımıza gelen yiyecek, giyecek ve eşyaların boşaltılması işine öncelik tanımamakla da eleştiriyorlar. Bu doğru değil. Çoğu zaman yabancı ülkeler-

den gelen ve mülteciler için gönderilen eşyalar, bizim için gönderilen malların altında bulunuyordu. Gayet tabii ki, önce bu malların indirilmesi gerekiyordu. Gemilerdeki malların alttan başlanarak boşaltılması için bir yöntem var mıdır, biz bilmiyoruz!

Ne olursa olsun bunlar küçük sorunlardı ve aramızda çözümlenebilirdi, zaten öyle de oldu. Bizim asıl anlaşmazlığa düştüğümüz nokta Yunanistan Komünist Partisinin savaş sırasındaki askerî ve politik çizgisi sorunuydu, bunu da az önce açıkladım.

«Yunanlı arkadaşlar bizim görüşlerimizi kabul etmemekle kalmayıp, bunu kötü tarafından aldılar ve Politik Büromuza yazdıkları mektuplarda bizim tutumumuzu bağışlanmaz şekilde antimarksist ve bizim ilkeler konusundaki tutumumuzu Titocu bulduklarını belirttiler. Vitsi ve Gramoz yenilgilerinden sonra Yunanistan Komünist Partisinin içine düştüğü zor durumları anlıyoruz, ancak böylesi temelsiz suçlamaları da kabul edilmez buluyoruz. Bize yapılan suçlamaları sükûnetle değerlendiren Politik Büromuz, ülkemizde bulunan çok az sayıdaki mültecilerin de, ülkemizden ayrılmasını kaçınılmaz kabul etti.

«Stalin yoldaş lütfen bize söylesin, bu konuda görüşlerimiz ve tutumlarımız doğru muydu, değil miydi? Tarafımızdan yapılmış bir hatayı kabul etmeye ve özeleştirimizi yapmaya hazırız.»

Stalin yoldaş sözümü kesti :

«Zor günler yaşayan yoldaşları zorlamamak gerek.»

«Haklısınız, Stalin yoldaş, diye yanıt verdim, ama size temin ederim ki, biz Yunanlı yoldaşları hiç bir zaman zorlamadık. Tartışmaya açtığımız sorunlar Yunan ordusu için de, bizim için de çok önemliydi. Partimizin Merkez Komitesi, Yunan Komünist Partisi yönetiminin

eylemlerinin merkezi olarak Arnavutluk'u görmelerine izin veremezdi. Bunun gibi, Yunanistan'da savaşmak için birliklerin ülkemizde örgütlenmesine ve talim yapmasına da izin veremezdi. Bunu, bir dostluk anlayışı içinde Niko Zahariadhis yoldaşa söyledim. O bizdeki Yunanlı mültecilerin başka bir ülkeye gönderilmesini istiyordu, nitekim içlerinden büyük bir kısmını başka bir ülkeye gönderdik. Ülkemizde kalan çok az sayıdaki mülteciler söz konusuydu bu kez. Ülkemizdeki mültecileri kovacağız anlamında hiç bir sözümüz ve davranışımız olmadı, ancak Niko yoldaşın isteği üzerine bizdeki mültecileri başka ülkelere gönderdik. Yaratılan koşullarda, aklı selimimiz de zaten ne olursa olsun hiç bir mülteciyi ülkemizde tutmamamız gerektiğini söylüyordu.

«İşte açıklanmasını istediğimiz sorunlar bunlardı, Stalin yoldaş, bunları Yunanlı yoldaşlarla tartıştık ve size daha önce gönderdiğimiz mektupta da yazdık.»

— Tamamladınız mı konuşmanızı, diye sordu Stalin yoldaş.

— Evet tamamladım, diye yanıt verdim.

O zaman Stalin, Zahariadhis yoldaşa söz verdi.

Zahariadhis, Varkize anlaşmalarını savunmaya başladı ve bu anlaşmaların imzalanmasının kendilerince bir hata olmadığını belirtti ve bu tezi genişleterek geliştirdi. Bunlar daha önce bana da söyledikleri aynı şeylerdi.

Yenilgilerinin nedenlerini açıklamak için Zahariadhis başka sorunlarla birlikte aşağıdaki düşünceleri ileri sürdü : «Eğer 1946'dan Tito'nun ihanetini görebilseydik, monarcho-faşistlere karşı savaşa girmezdik.» Daha sonra yenilginin başka nedenlerini de sıraladı; silahları noksanmış, Arnavutlar ekmeklerini Yunan mültecilerle paylaşmış olmalarına karşın kendilerine bazı engeller çıkarmış vb. Bunları söylerken Zahariadhis yoldaş ikinci de-

recedeki bazı sorunları da ilke sorunu haline getiriyordu. Sonra halen Arnavutluk'ta bulunan demokrat mültecilerin başka yere gönderilmesi isteğimizi anımsattı (kendisi bizden önce aynı istekte bulunmuştu). Ona göre bu, Yunan ulusal kurtuluş mücadelesine son verecekti.

Bu münasebetle Niko Zahariadhis yoldaş hakkındaki izlenimlerimi de söylemek isterim. Çok zekiydi, kültürlüydü, ama bana göre, olması gerektiği kadar Marksist değildi. Uğradıkları yenilgiye rağmen, Yunan demokratik ordusunun izlediği strateji ve taktiği savunmaya koyuldu ve bunların sağlamlığını, başka türlü hareket edilemeyeceğini ısrarla vurguladı. Bu konuyu uzun uzun anlattı. Böylece her iki taraf da kendi düşüncesinde direnmiş oldu. Özetle Niko Zahariadhis'in tezleri böyleydi ve konuşması hemen hemen benimki kadar sürdü.

Niko'dan sonra Stalin yoldaş Mitcho Partsalidis'e sordu :

«Enver Hoca ve Niko Zahariadhis yoldaşların söyledikleri konuda bir diyeceğiniz var mı?»

— Niko yoldaşın söylediklerine ekleyeceğim hiçbir şey yok, diye yanıt verdi Partsalidhis ve Sovyet yoldaşların ve Bolşevik Partinin bu konuda düşüncesini söylemesini istedi.

O zaman Stalin konuşmaya başladı. Ağır ağır, her karşılaşmamızda alışık olduğumuz şekilde konuştu. Basit sözcüklerle son derece açık ve net olarak anlattı. Yunan halkının mücadelesinin kahramanca bir mücadele olduğunu, yiğitliklerle dolu olduğunu, ama bu mücadelede hatalar da bulunduğunu söyledi.

«Varkize konusunda, dedi Stalin, Arnavutlar haklı» Bu konuyu açıkladıktan sonra ekledi : «Yunanlı yoldaşlar, anlamalısınız ki, Varkize anlaşmaları yaptığınız büyük bir hataydı. Bu anlaşmaları ne imzalamalı, ne de si-

lahlarınızı bırakmalıydınız, çünkü bu Yunan halkının mücadelesine büyük bir darbe indirmiştir.»

«Yunan demokratik mücadelesindeki strateji ve taktiğe gelince, bu mücadele kahramanca olmasına rağmen, sanıyorum Arnavut yoldaşlar bu konuda çok iyi bir değerlendirme yaptılar. Önce partizanlar savaşı yapmalı, daha sonra da bu savaşın aşamalarından düzenli savaşa geçmeliydiniz.

«Envar Hoca yoldaşı, zor koşullar içinde olan arkadaşları zorlamamak gerek diye eleştirdim, fakat dinlediklerimizden anladığımıza göre, Arnavut yoldaşlar sizin görüşlerinizi ve eylemlerinizi doğru bir tutumla gözlemlemişler. Yaratılan durumlarda ve Arnavutluk'un koşulları böyle olduğunda bu ülkede kalamazdınız, çünkü bu durumda Arnavutluk Halk Cumhuriyetinin bağımsızlığını tehlikeye atmış olurdunuz.

«Tüm Yunanlı demokrat mültecilerin başka ülkelere gönderilmesi konusundaki isteğinizi kabul ettik ve şu anda hepsi de başka ülkelere gönderilmiş durumdadır. Arnavut yoldaşların sınırı geçen ve Arnavutluk'a giren Yunanlı demokrat askerlerden aldığı silahlar, mühimmat vb. bu ülkeye geliyordu. Bu silahların Arnavutluk'ta kalması gerekirdi, çünkü bu ülke Yunanlı demokrat savaşçıları kabul ederken, onları silahsızlandırmış da olsa, kendi bağımsızlığını da tehlikeye atmış oluyordu.

«Sizin eğer Tito'nun ihanetini 1946'dan görebilseydik monarcho-faşistlerle savaşa girişmezdik, düşüncenize gelince, bu da çok yanlış, dedi Stalin, zira kuşatılmış olunsa bile halkın özgürlüğü için savaşmak gerektir. Bununla birlikte, kuşatılmış değildiniz, çünkü kuzeyinizde Arnavutluk ve Bulgaristan vardı. Bunlar sizin haklı mücadelenizi destekliyorlardı. İşte biz böyle düşünüyoruz, diye sözlerini bağladı Stalin ve ekledi :

— Ne diyorsunuz Arnavut yoldaşlar?

— Tüm yargılarınızda sizinle aynı düşüncedeyiz.

— Ya siz Yunanlı yoldaşlar, Zahariadhis ve Partsalidhis, sizler ne diyorsunuz?

Niko yoldaş konuştu:

«Bize çok yardım ettiniz, şimdi doğru hareket etmediğimizi anlıyoruz ve hatalarımızı düzeltmek için çaba harcıyacağız.»

— Güzel, dedi Stalin. Öyleyse bu sorun burada kapanmıştır.

Gitmeye hazırlanırken Molotov, Zahariadhis'e seslendi:

«Niko yoldaş, size bir şey söyleyeceğim. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, sizin arkadaşlarınızın birisinden bir mektup aldı. Bu mektupta: «Niko Zahariadhis bir İngiliz ajanıdır» diyor. Bu konuyu aydınlatmak bizim görevimiz değil, ama sizden bunu saklayarak bunun gizli kalmasını da istemiyoruz. Söz konusu kişi Yunanistan Komünist Partisi yöneticisi bir yoldaş, işte mektup. Ne diyorsunuz?»

«Bunu size açıklayayım, dedi Niko Zahariadhis. Sovyet Birlikleri bizi temerküz kamplarından kurtardıkları zaman, beni tezelden Atina'ya göndermesini istemek için Sovyet komutanın yanına gitmiştim. Çünkü yerim orasıydı. Çok önemli anlardı ve Yunanistan'da bulunmam gerekiyordu. Ama sizin komutanınızın o zaman elinde beni Atina'ya götürecek bir araç bulunmuyordu. O zaman İngiliz komutanına başvurmak zorunda kaldım. Ve ondan beni memleketime göndermesini istedim. İngilizler beni bir uçağa bindirdiler ve böylece Yunanistana' geldim. Bu yoldaş, İngiliz komutanın aracılığıyla memleketime geldiğim için beni İngiliz ajanı olarak görüyor, gayet tabii ki yanlış birşey.»

Stalin araya girdi ve şöyle dedi :

«Açık, bu sorunda çözümlendi, bitirdik işte.»

Kalktı, herbirimizin elini teker teker sıktıktan sonra kapıya doğru yöneldik. Uzun bir salondu, çıkış kapısına yaklaştığımızda Stalin bizi çağırdı :

«Biraz bekleyin, yoldaşlar, yoldaş Hoca ve yoldaş Zahariadhis kucaklaşsın!»

Kucaklaştık.

Dışarı çıkınca Mitcho Parthalidhis şöyle dedi :

«Eşi menendi yok Stalin'in, bize bir baba gibi davrandı. Şimdi herşey apaçık.»

Stalin'in yanındaki yüzleşme de böylece sona ermiş oldu.

BEŞİNCİ KARŞILAŞMA

Nisan, 1951

Arnavutluk'taki siyasal, ekonomik, sosyal durum. Dış gericilik halk iktidarımızı devirmeyi amaçlıyor. La Haye Adalet Divanı'nda son oturum. Büyük bir uyanıklık ve sağlam, kesin tavır, düşmanın girişimlerini zamanında görmek ve yok etmek olanağı sağlar. «Endüstri birimlerini kurarken, aynı zamanda işçi sınıfının güçlendirilmesine ve kadroların yetiştirilmesine dikkat etmelisiniz. Tarımın kollektifleştirilmesi. Uzmanlar size büroda oturmak için değil, yerinde yardım etmek için gönderiliyorlar. Gerçeği çarpıtan bir Sovyet operası konusunda Stalin'in çok ciddi eleştirisi. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XIX. Kongresi. Unutulmaz Stalin'le son görüşmem.

Stalin'le son konuşmamız Moskova'da 2 Nisan 1951 akşamı, saat 10.30'da oldu. Bu toplantıya Molotov, Malenkov, Beria, ve Bulganin katıldılar.

Bu görüşme sırasında, Devletimizin ve Partinin iç durumunu ilgilendiren sorunlar, ekonomik sorunlar, özellikle de tarım alanındaki sorunlar, çeşitli ülkelerle olası ekonomik anlaşmalar, yüksek enstitülerimizdeki çalışmanın güçlendirilmesi, uluslararası durum vb. konuşuldu.

Başlangıçta kalın çizgilerle ülkemizin siyasal durumunu, yüksek bir devrimci ruhla, Partimizin her zaman yaptığı kitlelerin eğitilmesi çalışmasını anlattım. Halkımızla partimiz arasında yaratılan ve her gün gelişen sağlam birlikten söz ettim. Halkımızın Partimize olan sarsılmaz inancını belirttim. «Zaferlerimizi durmadan sağlamlaştırıyoruz, dedim Stalin yoldaşa, bizi tehdit etmeye kalkışacak her iç ve dış düşmana karşı, bağımsızlığı ve özgürlüğü, ülkemizin toprak bütünlüğünü, halkımızın tüm zaferlerini korumaya hazır ve daima uyanık bulunuyoruz. Özellikle, uşakları Belgrad milliyetçileri, Atina monarcho-faşistleriyle, Roma neo-faşistleriyle, Amerikan emperyalizminin sayısız girişimlerini büyük bir uyanıklıkla izliyoruz. Bunlar halk iktidarımızı devirmek, bizi tutsak etmek ve Arnavutluk'u parçalamak istiyorlar.»

Stalin yoldaşla La Haye Adalet Divanı'nın son oturumu konusunda bilgi verdim.

«Bu Divan, daha önce de söylediğimiz gibi, sözüm ona Corfou kazasını inceledi, ancak Anglo-Amerikan emperyalistlerinin yönlendirdiği bu Divan bizi haksız yere İngilizlere tazminat ödemeye mahkûm etti. Bu hakem kararını kabul etmedik, ama İngilizler, Alman nazilerinin bizim eski Arnavutluk Ulusal Bankası'ndan aldıkları altına el koydular. Nazilerin işgal ettikleri ülkelerden yağma ettikleri altınlar, Almanya'da ortaya çıkınca, bu paraların iadesiyle görevlendirilen üçlü komisyon, 1948 yılında Bruxelles'de yaptığı toplantıda, Arnavutluk'un

hakkı olan bir kısım altınının geri verilmesi kararını almıştı. Ama İngilizler şimdi bu altına el koydular, altını bloke ettiler ve onları almamıza izin vermiyorlar, oysa Bruxelles'de iade kararı alınmıştı.»

Ülkemizin dış düşmanları aralarında sıkı işbirliğine girdiler. Bize karşı provokasyonlar yapıyorlar durmadan, Yugoslav, Yunan, İtalyan sınırlarında. Hem deniz, hem kara, hem hava yoluyla bu üç ülkenin yöneticileri açıktan açığa anti-Arnavut bir politika izlemekten memnun olmadıklarından faşist hainleri, Arnavut göçmenleri, haydutları, her cins cani ve kaçağı toparlayıp Arnavutluk topraklarına paraşütle indiriyor, onların ülkemizde silahlı eylemler, ekonomide sabotajlar, Partimizin ve Devletimizin yöneticilerine karşı suikastler yapmalarını sağlamaya çalışıyorlar. Kendileri ve onların patronları için de casusluk merkezleri kurmaya uğraşıyorlar.

Dış gericilerin bu girişimlerine karşı daima uyanık bulunuyoruz ve bu girişimlerinin her birine gerekli karşılığı verdik ve de vereceğiz. Ordumuz ve Devlet Güvenliğimiz bu anlamda büyük işler başardı. Bu kurumları sürekli olarak güçlendiriyoruz, eğitiyoruz, bu kurumlar Marksist Leninist askerlik sanatını öğrenerek durmadan modernize edilmektedir.»

Daha sonra da Stalin'e bir dizi askerî sorunlardan ve dışardan saldırıya uğrayabileceğimiz belli başlı yerlerden söz ediyorum.

«Bu yönlerden saldırıya uğrayacağınızı nasıl bilebiliyorsunuz?» diye sordu bana.

Kendisine bu konuda verdiğim ayrıntılı bilgileri dinledikten sonra da bana şöyle dedi :

«Açıkladığınız bu askerî sorunlar konusunda Bulganin yoldaş görevlidir, kendisiyle daha derinliğine tartışabilirsiniz.»

Bundan sonra da bir sürü başka sorular sordu: «Sınırınızı hangi silahlarla savunacaksınız? Düşmandan aldığınız silahları nasıl kullanıyorsunuz? Savaş durumunda kaç insan silah altına alabilirsiniz? Halen kaç askeriniz var?»

Bu sorulara birbiri akasından yanıt verdim. Özellikle de ordumuzun halkımızla sağlam bağlarını anlattım. Dışardan bir saldırı söz konusu olduğunda, tüm halkımızın özgürlüğünü, bağımsızlığını, halk iktidarını korumak için topyekûn direneceğini anlattım.

O zaman Stalin söz aldı ve ordumuzun güçlendiğini, halka bağlı olduğunu öğrenmekten son derece memnun olduğunu söyledi ve şöyle devam etti:

«Asker sayınızın yeterli olduğunu sanıyorum, onları daha fazla çoğaltmamanızı öneririm, çünkü bu size pahalıya malolur. Tersine, biraz daha çoğaltmanız gereken şey tanklarınızın ve uçaklarınızın sayısı.»

Halihazırdaki durumda, size Yugoslavya'dan gelebilecek tehlikeye karşı dikkatli olun. Titocuların sizde ajanları var, daha da göndereceklerdir. Size saldırmak isterler ama yapamıyorlar, çünkü korkuyorlar. Bundan korkmayın, ama, ekonominizi güçlendirmeye gayret gösterin, kadrolarınızı eğitin ve partinizi güçlendirin, uyanık olun ve ordunuza iyi talim yaptırın. Sağlam bir parti, bir ekonomi ve ordunuz olursa, hiçbir şeyden, kimseden korkmanıza gerek kalmaz.»

«Yunanlı monarcho-faşistler, Bulgarlardan korkuyorlar, onların bir saldırısından çekiniyorlar. Öte yandan Yugoslavlar, Amerikan yardımı elde etmek için, Bulgaristan'ın kendisine saldıracağını bağırıp duruyor. Ama Bulgarların ne Yunanlılara ne Yugoslavlara saldırmayı falan düşündükleri yok.»

Daha sonra Stalin'e bizzat halk birliğinin güçlendirilmesi, parti ile halkın birliğinin güçlendirilmesi için yapılan büyük çalışmayı anlattım ve ülkede düşman ve hainlere indirilen darbelerden söz ettim. Onlara karşı ne tereddütlü, ne de oportünist davrandığımızı, ama düşmanca eylemlerinin sonuçlarını nötralize etmek için gerekli her türlü önlemi aldığımızı belirttim, «canice ve düşmanca eylemleriyle çizmeden yukarı çıkanları, mahkemelerimize sevkediyoruz ve layık oldukları cezaları veriyoruz.»

— İyi yapıyorsunuz, dedi Stalin, düşman partiye, hatta taa Merkez Komitesine kadar sızmaya çalışacaktır, ama büyük bir uyanıklık ve sağlam kesin bir tavır, düşmanın girişimlerini zamanında görmek ve yoketmek olanağı sağlar.

Bu kez de, Stalin yoldaşla uzun uzun ekonomik durumumuzu, ekonomik ve kültürel gelişmemizde elde edilen sonuçları ve geleceğe değin amaçlarımızı tartıştık. Partimizin sosyalist endüstrileşmede ve ülkemizdeki tarımın gelişmesindeki başarısını, birinci beş yıllık 1951-1955 planımız için görüşlerimizi anlattım.

Her zaman olduğu gibi, ekonomik durumumuzla ve bu konuda partimizin izlediği politikayla çok ilgilendi. Tekstil kombinasının ne zaman tamamlanacağını ve yapılmakta olan öteki endüstri birimlerinin, şeker fabrikasının ne zaman biteceğini sordu.

Bu soruları yanıtladım. Bu birimlerin kuruluşunda, başka endüstri ve sosyal kurumlarda, tarımda başarılarımız yanında başarısızlıklarımızın da olduğunu anlattım. «Bu başarısızlıkların nedenini Parti Merkez Komitemizde araştırdık, bir eleştiri ve özeleştiri anlayışı içinde her birinin sorumluluğunu saptadık. Partinin yönetici rolünün güçlenmesine büyük önem veriyoruz, bolşevikleştir-

meye devam ediyoruz, halk kitleleriyle sağlam bağlar kurmaya da büyük özen gösteriyoruz, dedim ve Partimizin iç durumunun bir özetini vermeye devam ettim.

Ama Stalin yoldaş benim sözümü kesti :

«Enver yoldaş, bizden daha iyi bildiğiniz bu sorunları bize niçin anlatıyorsunuz? Bir dizi endüstri kurumları inşa ettiğinizi duymaktan son derece memnun olduk. Burada şunu eklemek isterim, bu endüstri birimlerini kurarken, işçi sınıfının güçlenmesine ve kadroların eğitimine de dikkat etmeniz gerek. Özellikle Parti, Arnavutluk'ta endüstri gelişimiyle adım adım güçlenecek olan ve yaratılacak olan işçi sınıfına özen göstermelidir.

— Özellikle, diye devam ettim, tarımımızın gelişme ve ilerlemesi bizim için çok önemli bir sorundur. Biliyorsunuz ki, ülkemiz geçmişten büyük bir geri kalmışlığı sürükleyen bir tarım memleketi. Amacımız tarım üretimimizin artırılmasıdır, ancak tarımımız yardım etmek, daha iyi çalışmaya yüreklendirmek ve daha fazla üretmek için gerekli önlemleri almak gerek. Kuşkusuz bu konuda iyi sonuçlar aldık, üretim arttı, ama gene de halkın giderek artan hububat gereksinimini karşılayacak ölçüde bir tarım düzeyine sahip olmadığımızı biliyoruz, endüstrimizi kurmak, ihracat yapabilmek için gerekli ana maddelere sahip olmadığımızın da bilincindeyiz. Tarımımızı içinde bulunduğu ilkel ve geri durumdan kurtaracak ve sağlam temeller üzerinde büyük bir üretim verecek olan yolun tarımın kollektifleştirilmesi olduğunun bilincindeyiz. Bu konuda ilerledik, ölçülü adımlarla da ilerliyoruz.

— Sizde çok kooperatif var mı? diye sordu Stalin.

— Doksan civarında.

— Durumları nasıl? Köylüler nasıl yaşıyorlar kooperatiflerde?

— Bu kooperatiflerin çoğu bir, iki yıldır oluştu, bununla birlikte bunların içinde bir kısmı, bölünmüş küçük bireysel topraklara olan üstünlüklerini kanıtladılar. Örgütlenmiş ve kollektif çalışma, tohumlukta olsun, makina işinde olsun, kadro işinde olsun bu kooperatiflere yardım ediyor. Devlet her an onlara yardım ediyor. Bu durum üretimin artmasına, çoğalmasına neden oluyor. Buna karşın, bireysel köylülere iyi bir örnek ve model olabilmek için çok çalışmamız gerekiyor. Bunun için de bizim temel amacımız tarımımızın örgütlenmesinde, mevcut kooperatifleri sağlamlaştırarak, onlara yardım ederek, onlara daima daha fazla özen göstererek, ölçülü adımlarla bu. cins yeni birimler yaratmak yolunda ilerlemektir.

Stalin beni dinledikten sonra bir öğüt verdi :

«Yeni tarım kooperatiflerinin kurulması işinde acele etmeyin. Mevcut olan kooperatifleri sağlamlaştırın ve bu kooperatiflerde tarım ürünlerinin veriminin artmasına dikkat edin. Böylece kooperatif üyeleri elde edilen sonuçtan memnun olacak ve verdikleri örnek, başkalarını kollektifleşmeye doğru itecektir.»

«Köylüleriniz kollektif mülkiyetin üstünlüğüne inanmadıkça, kooperatiflerin sayılarını artırmamakta direnecektir. Eğer daha önce kurulmuş olan kooperatifler üyelerine avantajlar sağlarsa öteki köylüler de onu izleyeceklerdir.»

Tarımımızın sorunları, köylülerimizin durumu, gelenekleri, anlayışı bu konuşmada büyük bir yer tuttu. Stalin yoldaş en iyi şekilde bilgilenmek istiyor, en küçük ayrıntıyla ilgileniyor, başarılarımızdan memnun oluyor ama, gene de dostça gözlemlerini söylüyor, gelecek çalışmalarımızın iyileşmesi için değerli öğütler de veriyordu.

— Mısır hep birinci tahıl değil mi, Arnavutluk'ta?

— Evet, diye yanıtlıyorum, mısır, sonra buğday, hiç değilse şu son yıllarda pamuk, ayçiçeği, bostancılık, şeker pancarı vb. giderek yaygınlaşıyor.

— Çok pamuk ekiyor musunuz? Ne sonuçlar aldınız?

— Bu ekime ayrılan topraklarımızın yüzeyini durmadan genişletiyoruz ve çiftçilerimiz bu konuda hatırı sayılır bir deneyim edindiler. Bu yıl 20.000 hektar ekmeyi düşünüyoruz, ama elde edilen randıman ve pamuk kalitesi yönünden henüz gerideyiz. Bu zamana kadar hektar başına beş kental civarında ürün elde edebiliyoruz. Ama bu durumu iyileştirmek gerek. Bu sorunu her zaman tartışıyor, tahlil ediyoruz. Bunun ülkemiz için çok önemli olduğunu biliyoruz, halkın giysi sorunu buna bağlı, bunun için gerekli önlemleri aldık ve almakta devam edeceğiz, ancak istenen sonuçları henüz elde etmiş değiliz. Pamuk kültürü güneş ve su ister. Güneşimiz var, toprağımız ve iklimimiz bu tarıma uygun, ancak sulama konusunda henüz gerilerdeyiz. Bu kültürün gelişmesi için de iyi bir kanallar düzeni kurmak zorundayız.

— Hangi cinsi daha çok suluyor köylünüz, mısırı mı, pamuğu mu?

— Mısırı.

— Köylülerinizin henüz pamuğu sevmediğini, onu hor gördüklerini gösterir bu.

Konuşmamızın bundan sonraki bölümünde, Stalin yoldaşa, bu son zamanlarda bu kültürde görülen zayıflıkların neler olduğunu tartıştığımızı, geliştirmek için üzerimize düşen görevleri bildiğimizi söyledim. Bizzat yerinde yapılan çalışmalarda, bazı durumda bizim koşullarımıza uygun olmayan tohumluk kullanıldığının saptandığını söyledim ve bu fırsattan yararlanarak da,

tekstil kombinasındaki ve pamuk taneleme fabrikasındaki işlerin sağlıklı yürüyebilmesi için kendisinde bir dizi yardım isteklerimizi sıraladım.

«Bir kaç uzman bu konuda yanılmış olmalı, diye düşünüyorum. Ama önemli olan çiftçinin çalışmasıdır. Pamuk konusundaki isteklerinizi, yapılanları gördükten sonra karşılarız, bakalım.»

Bu karşılaşma boyunca bir çok kez Stalin tarım kooperatiflerimizle, onların halihazırdaki durumuyla, amaçları ve gelişmeleriyle ilgili bilgiler aldı. Başka soruların arasında bana şu soruları da sorduğunu anımsıyorum :

«Tarım kooperatiflerinizin hangi makinaları var? Kooperatiflerinizde öğreticiler çalışıyor mu? Traktörler nasıl çalışıyor?»

Bu sorulara teker teker yanıt verdim, ama bu sektörde çalışmalarımızın örgütlenmesinden pek memnun olmadı ve bana şunları söyledi :

«Bu çalışma iyi örgütlenmemiş. Eğer böyle davranmaya devam ederseniz, daha önce kurduğunuz kooperatiflere de haksızlık etmiş olursunuz. Kadrolarınızın niteliklerini izlemek zorundasınız, ama şimdilik bizim Sovyet uzmanların da size yardımcı olmaları gerekirdi. Bunlar bürolarda kalmalı değil, yardımlarını yerinde yapmalılar.»

«Eğer başta gelen tarım yöneticisi kadrolarınız, başka yerde tarım kooperatiflerinin nasıl örgütlendiğini ve yönetildiğini görmemişlerse, bu işi olması gerektiği gibi yönetmekte büyük zorluklarla karşılaşacaklardır. Öyleyse Sovyetler Birliği'nde nasıl yapıyoruz gelip görsünler, deneyimimizden yararlansın ve burada öğrendiklerini Arnavut tarımcılarına aktarsınlar.»

Bu konuşma sırasında, Stalin'e, başka ülkelerle ekonomik ilişkiler kurmak gerekliliğinden de söz ettim.

Beni dinledikten sonra :

«Size engel olan mı var? Demokratik halk ülkeleriyle daha önce anlaşmalar yaptınız zaten, onlar da size kredi verdiler. Daha önce Bulgaristan'la yaptığınız türden anlaşmaları başka ülkelerle de yapmanızı öğütlerim. Böyle bir uygulamaya karşı değiliz, tersine bunları olumlu buluruz.»

Daha sonra da, Stalin'den kültürümüzün ve ekonomimizin gelişmesi için bazı isteklerde bulundum.

Bunları her zaman olduğu gibi, iyiniyetle karşıladı ve Mikoian'a başvurmamı söyledi. Onunla bu günlerde üç kez daha görüşüp ayrıntılı olarak tartışıp karar verecektik.

Stalin yoldaş, yüksek enstitülerimize Sovyet profesörleri gönderilmesi isteğimi kabul etti, ama hemen şu gözlemi yaptı :

«Ama Arnavutça bilmeyen profesörlerimiz nasıl yapacaklar ki?»

Ama sonra gözünü gözüme dikerek ekledi :

«Durumunuzu çok iyi anlıyoruz, bunun için size yardım ettik ve gelecekte de daha fazla yardım edeceğiz. Ama size bir şey diyeceğim, Arnavut yoldaşlar; isteklerinizi inceledim, tarım için çok istemiyorsunuz. İsteklerinizin çoğu endüstri konusunda, ama tarımsız endüstri ayakta duramaz ve ilerleyemez. Şunu söylemek istiyorum, yoldaşlar, tarımın gelişmesine daha büyük bir önem vermek gerek. Ekonomi konusunda da sizlere uzmanlar gönderdik, ama görülüyorki, işlerini iyi yapmıyorlar.»

«Bize yardım ettiler, diye araya girdim», ama Stalin, Sovyet uzmanlar hakkında söylediklerime pek inanmamış, daha önce söylediklerini tekrarladı ve gülerek bana sordu :

— Size verdiğim Georgien mısırı tohumluğunu ne yaptınız, ektiniz mi, yoksa pencereden dışarı mı attınız?

Ansızın yakalandığım için, kızardığımı hissettim ve onların bazı bölgelere dağıtılarak ekildiğini ancak sonuçtan haberim olmadığını söyledim. Bana iyi bir ders olmuştu. Tirana'ya dönünce, bu sorunla derhal ilgilendim ve arkadaşlar elde edilen sonuçların mükemmel olduğunu söylediler. Bu tohumluğu eken tarımcılar hektar başına 70 kental gibi bir ürün elde etmişler. Şimdi herkes Georgien mısır tohumluğundan söz ediyor ve ona «Stalin'in armağanı» adını takıyordu.

«Peki okaliptüsleri ne yaptınız? Verdiğim fidanları ektiniz mi?»

— Onları Myzeque bölgemize gönderdik. Burası en çok bataklık olan bölge, tüm öğütlerinizi de uzmanlarımıza ilettik.

— İyi, onları diktirmek ve büyütmekle ilgilenmelisiniz. Çok çabuk yetişen bir ağaçtır, neme karşı da çok etkilidir.

Size verdiğim tohumluk mısıra gelince, çok çabuk büyür ve tüm Arnavutluk'a yayabilirsiniz onu. Tohumlukların seçildiği özel bir kurumunuz var mı?

— Evet, diye yanıt verdim, Tarım Bakanlığına bağlı bir uzman birim kurduk, gelecekte güçlendireceğimizi ve yaygınlaştıracağımızı sanıyoruz.

— İyi yaparsınız. Bu hizmet birimlerinin memleketin hangi bölgesine hangi tohumlukların, hangi bitkilerin uygun olduğunu araştırıp bulmaları ve bu tür tohumlukları temin etmeleri gerekir. Siz de bizden verimi iki üç kez yüksek olan tohumluklardan almalısınız. Size daha önce de söyledim, size her türlü yardımı yapacağız, ama önemli olan sizin kendi çalışmanız, önemli olan ülkeni-

zin genel gelişmesi, endüstrisi, tarımı, kültürü ve savunması için kesintisiz yapacağınız gelişme çalışması.

— Stalin yoldaş, önerilerinizi eksiksiz yerine getireceğiz, dedim ve tüm yüreğimle bu sıcak karşılamadan dolayı ona teşekkür ettim, ayrıca içten değerli öneri ve öğütleri için de teşekkürlerimi sundum.

Bu kez tüm Nisan ayını Sovyetler Birliği'nde geçirdim.

Bu karşılaşmadan bir kaç gün sonra, 6 Nisan'da, Bolşoy Tiyatrosunda «Yüreğin Derinliğinden» adlı yeni bir opera seyretmeye gittim. Bana anlattıklarına göre Kolhozdaki yeni yaşamı konu olarak alıyormuş. Stalin yoldaş, aynı gece bu operayı seyretmek için gelmişti. Ön sırada oturuyordu, bizlerse, arkadaşlarım ve bize eşlik eden iki Sovyet yoldaşla, ilk balkonun bir locasında idik.

Ertesi günü, Stalin'in bu operayı çok ciddi şekilde eleştirdiğini öğrendik. Oysa bazı sanat eleştirmenleri bu operayı çok değerli ve bir müzikal yapıt olarak göklere çıkarmışlardı.

Stalin yoldaş bu operayı, kolhozlardaki yaşamı doğru ve nesnel bir şekilde göstermediği için eleştirmiş, dendi bana. Stalin yoldaş bu eserde, kolhoz yaşamının idealize edildiğini, bunun gerçek dışı olduğunu, oyunda kitlelerin, yetersizliklere, zorluklara karşı verdiği mücadelenin yansıtılmadığı, herşeyin süslendiğini, ve «dünyaların en iyisinde herşey daha iyidir» düşüncesiyle konunun işlendiğini söylemiş.

Bu opera daha sonra Parti Merkez Basını tarafından da eleştirildi ve bu cins olaylara karşı Stalin'in taşıdığı kaygının, gelecek büyük bir tehlikenin tohumlarını taşıdığını kavradım.

Bu unutulmaz günlerde yaptığım ziyaretlerden Stalingrad'a gidişimizi de anımsıyorum. Orada Mamai Kur-

gan tepesini ziyaret ettim. Antihitler savaşı sırasında Kızıl Ordunun mücahitleri, dudaklarında Stalin ismi, bu tepeyi, karış karış, milimetre milimetre savundular. Mamai Kurgan tepesinin toprağı alt-üst oldu. Korkunç bombardımanlar bu tepenin şeklini değiştirdi bir kaç kez. Ünlü Stalingrad muharebesinden önce otlarla, çiçeklerle kaplı bir yer olan burası demir ve çelik yığınlarının, tank kalıntılarının bulunduğu harabeye dönmüştü. Stalin askerinin kahramanlığını simgeleyen bu tepenin toprağından bir avuç almak için saygıyla eğildim ve Arnavutluk'a dönüşümde, bu toprağı Tirana Ulusal Kurtuluş Mücadelesi Müzesine armağan ettim.

Mamai Kurgan yücelerinden tüm Stalingrad kenti görülüyordu, kentin içinden ağırbaşlı Volga kıvrım kıvrım akıyordu. İşte bu efsane kentte Sovyet askerleri, Hitler sürüsüne karşı Stalin saldırı planını uygulamışlardı diye yazar tarihin şanlı sayfaları. İşte burada nazi saldırganlarına karşı zafer kazandılar ve utkularıyla İkinci Dünya Savaşının bir dönemecini yarattılar. Yakılmış, yıkılmış parçalanmış bu kent, Stalin'in adını taşıyan bu kent teslim olmamıştı.

Şimdi bir başka manzara açılıyordu gözümün önünde. Savaşla harabolmuş kent çok kısa bir zamanda temellerinden beri yeniden inşa edilmişti. Yeni yapılar, ikametgâhlar, sosyo-kültürel binalar, okullar, üniversite binaları, sinema, hastane, modern fabrikalar, geniş ve yeni yollar görüntüsünü tamamen değiştirmişti. Sokaklar yemyeşil ağaçlarla çevrelenmiş parklar, bahçeler çiçek ve çocuklarla dolup taşıyordu. Bu kentin traktör fabrikasına da bir ziyaret yaptım. Orada çok işçiyle karşılaştım : «... Arnavut halkını çok seviyoruz, dedi aralarından birisi, şimdi barış zamanında bu halk içinde çalışıyoruz. Arnavut köylülere de traktör gönderiyoruz, bu Stalin'in arzusu ve buyruğu.»

Her yerde, büyük Stalin'in, Arnavut halkının bu sevgili ve hiç unutulmayacak dostunun bizler için, Arnavutluk Emek Partisi için, halkının basit insanların biliçlerine yerleştirdiği sevgi ve saygıyı hissettik.

Sovyetler Birliği'ne yaptığım ziyaret de böyle bitti. Ve bu büyük Stalin'le başbaşa görüşmemizin de sonuncusu oldu. Ancak onun anılarını ve silinmez izlenimlerini her zaman taşıyacağım.

1952 Ekiminde, Moskova'ya gene gittim, Sovyetler Birliği Komünist Partisi XIX. Kongresine katılmak için Arnavutluk Emek Partisi delegasyonunun başında bulunuyordum. Unutulmaz Stalin'i en son orada gördüm, ve gene orada en son olarak heyecanlandırıcı, sıcak sesini duydum. Kongre Tirübün'ünün yukarısında, burjuvazinin demokratik özgürlükleri, egemenlik ve bağımsızlığı açıkça ayaklar altına alıp çiğnediğini belirttikten sonra, henüz iktidarı alamamış komünist ve demokratik partilere seslenerek şu tarihî sözleri söyledi : «Bu bayrağı siz kaldıracaksınız... Onu siz önde taşıyacaksınız, eğer halkın çoğunluğuyla birleşmeyi bilebilirsseniz. Eğer ülkenizin yurtseverleri olmak istiyorsanız, eğer milletin yönetici gücü olmak istiyorsanız bunu yapmalısınız. Sizden başka hiç bir kimse bu bayrağı kaldıramaz.»

Kongre tirübününden, «dünya devrim hareketinin şok birlikleri» olarak biz sosyalist ülkelerin komünist partileri olarak coşturduğu anı, onun yüreğimde yarattığı, beynimde uyandırdığı anıları hep sakladım, hep de saklayacağım.

O günler, Arnavutluk Emek Partimizin «şok birlikleri» ünvanına layık olabilmek için, Stalin'in öğreti ve önerilerini en sadık bir biçimde uygulamaya koymaya yemin ettik. Bu tarihî vasiyeti partimiz gözbebeği gibi

korumaktadır. Bu tarihî vasiyetnameyi, bu resmî yemini, ölümsüz Stalin'in bizi terkettiği üzüntülü günde tekrarladık. Partimizin, Stalinci şok birliğinin bu vasiyetini daima tutmasından, Marks, Engels, Lenin ve onların eserlerinin izleyicisi, sevgili, aziz dostumuz, şanlı Josef Vissarionovitch Stalin'in öğretilerinin bizi daima yönlendirdiği gibi yönlendireceğinden de gurur duymaktayız.

